

Jaunie drošības izaicinājumi un ES risinājumi

Rīga, 2004. gada 17.-18. septembris

Semināra materiāli

Semināra organizatori: ES Drošības studiju institūts
un Latvijas Ārpolitikas institūts
ar LR Aizsardzības ministrijas un ES Drošības
studiju institūta finansiālu atbalstu

UDK 327 (474.3)(063)
Ja 905

Redaktori: Atis Lejiņš, Antonio Misiroli

Jaunie drošības izaicinājumi un ES risinājumi – Semināra materiāli –
Rīga, Latvijas Ārpolitikas institūts, 2005, 92 lpp.

ISBN 9984-583-39-2

© Latvijas Ārpolitikas institūts 2005

SATURS

IEVADS

ATIS LEJIŅŠ	5
ANTONIO MISIROLI	7

KOPSAVILKUMS

ANTONIO MISIROLI	8
------------------	---

JAUNIE GLOBĀLIE IZAICINĀJUMI: TIEŠĀ JOMA

ĢEDIMINS VARVOLIS	12
GUSTAVS LINDSTROMS	14
KRISTOFERS KOKERS	21
TOMASS HAJNOČI	25
ESTERE BARBĒ	29

JAUNIE GLOBĀLIE IZAICINĀJUMI: NETIEŠĀ JOMA

VILJĀRS VĪBELS	35
ANTONIO MISIROLI	36
BENGTŠ SUNDĒLIUSS	41
FRĪDEMANS MILLERS	50
PĒRS KĀRLSENS	53

KIOTO, GLOBĀLĀ SASILŠANA UN DAUDZPUSĒJIE REŽĪMI

ATIS LEJIŅŠ	55
VILLIJS KEMPELS	56
DEIVIDS MIČELS	61
URSS LUTERBAHERS	68
ELĪZA LAUNIJA	72

GLOBĀLIE IZAICINĀJUMI UN ES RISINĀJUMI

TOMASS RĪSS	74
GIORGIJS TATĀRS	76
ROBS DE VIJKS	80
VLADIMIRS BILČIKS	87
ŽANS ĪVS EINS	91

IEVADS

Dr. ATIS LEJIŅŠ, Latvijas Ārpolitikas institūta direktors

Sveicināti Latvijā! Mani sauc Atis Lejiņš, un es patiesi priecājos, ka esat ieradušies Rīgā un pirmo reizi esam noorganizējuši semināru sadarbībā ar ES Drošības studiju institūtu.

Ievadā gribu izteikt tikai dažas piezīmes. Šodien mēs šeit runājam par tiešo un netiešo* drošību, un saistībā ar to varu minēt daudz piemēru no Latvijas vēstures. Paskatieties uz šo namu, Melngalvju namu, ko 14. gadsimtā uzcēla baltvācu tirgotāji un kas daļēji tika iznīcināts Otrā pasaules kara laikā. Atlikušās sienas jau pēc kara uzspriecināja padomju okupācijas spēki. Nesen mēs šo namu atjaunojām. Ārpusē jūs redzējāt Rolanda statuju – tādu pašu, kādu var redzēt gandrīz jebkuras Vācijas pilsētas galvenā laukuma centrā. Arī tā savulaik tika iznīcināta un nesen atjaunota. Šajā Daugavas krastā, virzienā pret tiltu, kuru jūs redzējāt, šajā namā ienākot, 1919. gada 11. novembrī no 10 000 jauniem, nepieredzējušiem, slikti bruņotiem un izvārgušiem kareivjiem komplektētā Latvijas armija noturējās pret 50 000 it kā antikomunistiski noskaņotiem vācu un tostarp arī krievu karavīriem. Tā tika nosargāta Latvijas neatkarība.

Vēl, protams, blakus šai ēkai jūs redzējāt Okupācijas muzeju – neglītu celtni, kas nepavisam neiederas apkārt valdošajā viduslaiku noskaņā, taču tā ir padomju okupācijas laika atstātais mantojums. Šī ēka padomju laikā tika uzcelta kā Latviešu sarkano strēlnieku muzejs – aiz tās vēl joprojām stāv viņiem domātais pieminē-

* termini “tiešā” un “netiešā” drošība (arī draudi) vislabāk atbilst angļu terminiem “hard security” un “soft security” (threats).

lis, taču mūsdienās tas tiek uzskatīts par veltījumu latviešu strēlnieku piemiņai. To latviešu strēlnieku pulku piemiņai, kuri cara armijas sastāvā uz diviem gadiem apturēja ķeizara armijas virzīšanos uz priekšu un pēc tam atbalstīja Ļeņinu, jo vienīgi viņš, atšķirībā no neilgi pastāvējušās Kerenska vadītās demokrātiskās Krievijas un Krievijas pilsoņu kara laikā pastāvējušās „Baltās Krievijas”, atbalstīja Latvijas neatkarību no „tautu cietuma”. Diemžēl šī neatkarība pēc savas būtības neatbilda latviešu tautas vēlmēm, bet 1917. gadā tā bija vienīgā iespēja. Iekavās varētu piebilst, ka arī Rietumos neviens nevēlējās Latvijas neatkarību – tikai tas posts, ko komunisms bija radījis Krievijā, salauza Rietumvalstu galvaspilsētās Krievijas lobistu pretošanos Baltijas valstu neatkarībai.

Kāda gan Krievija būtu šobrīd, ja savulaik demokrātiskā, Jeļcina vadītā Krievija būtu taktiski un ieturējusi pret čečeniem? No pirmā Čečenijas kara būtu bijis viegli izvairīties, un laicīgā nacionālistiskā kustība, kas jau kopš seniem laikiem ir bijusi raksturīga Krievijas vēstures īpatnība, nebūtu izvēršusies pret Krieviju vērsta radikāla islama kustība terorisma formā. Muzeja ēka vēl joprojām šeit stāv, jo tajā tiek glabātas liecības par Latvijas vēsturi nacistu un padomju okupācijas laikā.

Pamatdoma ir tāda, ka mūsu valsts pašreizējā austrumu robeža ir tieši tā pati, kas savulaik tika noteikta, kad pēc vairākām bezrezultatīvām kaujām ar pāvesta kristiešu armijām vairākas latviešu ciltis salīga mieru un būtībā 13. gadsimtā pievienojās Svētās Romas impērijai. Par to ir vērts padomāt – par spīti pārmaiņu laikiem, valdniekiem un impērijām, kas nomainīja cita citu, kā arī daudzajiem kariem, latviešu tauta, kaut arī skaitliski maza, tomēr ieguva un atguva savu valsti 1918. un 1991. gadā. Bet tās austrumu robeža ir tieši tā pati, kāda bija 13. gadsimtā!

Mēs aplūkosim arī globālas problēmas – kā jau norādīju īsajā pārskatā par Latvijas vēsturi, daudzas no šīm problēmām mums nav nekas jauns. Tās nav nekāds jaunums arī jebkurai citai Eiropas valstij, bet globālā sasīšana gan ir jauna problēma. Agrāk mēs nemaz nezinājām, ka tā ir problēma. Mūsu vēstures mācību grāmatās nekas par to nav teikts. Nesen Tonijs Blērs savā runā, ko pārraidīja ziņu kanāls CNN, teica, ka laikā, kamēr Lielbritānija būs G8 prezidējošā valsts, globālajai sasīšanai tiks pievērsta lielākā uzmanība. Blērs arī minēja, ka skarbos laikapstākļus uz zemeslodes izraisa bagātās valstis, bet to sekas gulstas uz nabadzīgajām valstīm. Es gan par to neesmu tik pārliecināts. Paskatieties, kādi postījumi nodarīti Amerikā – tā vien šķiet, ka tur katru nedēļu plosās viesuļvētras. Mēs zinām, ko vēl pavisam nesen plūdi nodarīja Vācijai un Čehijai. Daži eksperti apgalvo, ka jaunu plūdu kontroles sistēmu izbūve var finansiāli sagraut Eiropu. Vakar Latvijas televīzijā par šo tematu tika izteikts komentārs, ka varbūt karam pret terorismu nemaz nav pārāk lielas nozīmes, jo visu – arī teroristus – tik un tā iznīcināšot plūdi. Tā kā laikapstākļus mēs nevaram kontrolēt, iespējams, tieši globālā sasīšana ir lielākie draudi, ar ko mums nāksies saskarties. Kaut arī Eiropa un ASV ir vienprātis par to, ka klimats mainās, tās nevar vienoties par šo pārmaiņu cēloņiem, un tādējādi cilvēce paliek bezspēcīga.

Es ļoti vēlos dzirdēt jūsu domas – tās šajā ļoti vēsturiskajā namā nākamajām paaudzēm tiks saglabātas divās valodās – latviešu un angļu.

Dr. ANTONIO MISIROLI, ES Drošības studiju institūta vecākais pētnieks, Parīze

Šī konference nav pirmā, kuru mēs organizējam kopīgi ar kādas jaunās Eiropas Savienības dalībvalsts institūtu. Patiesībā mēs esam sākuši īstenot programmu vai vismaz plānu, nodomu, kas paredz organizēt līdzīgus pasākumus gandrīz visās jaunajās dalībvalstīs. Mēs sākām ar semināru Prāgā pagājušā gada maijā, uz kuru bija ieradušies arī daži no šī semināra dalībniekiem. Šis ir otrais seminārs, un mēs domājam arī par trešo un, iespējams, ceturto semināru 2005. gadā. Seminārs ir noderīgs visiem tā dalībniekiem, jo mums ir iespēja tikties un runāt ar attiecīgās valsts amatpersonām un ekspertiem un tajā pašā laikā sniegt savus atzinumus par jūsu domām un viedokļiem saistībā ar Eiropas drošību.

Ja neņemam vērā ilggadējo paziņanos un draudzību ar Ati Lejiņu, kurš ir biežs viesis mūsu rīkotajos pasākumos, iemesls, kura dēļ nolēmām otro semināru rīkot Latvijā, ir fakts, ka Latvija šobrīd ir pirmā un, cik man zināms, vienīgā valsts pasaulē, kuras Ministru prezidents ir „zaļo” pārstāvis. Es saprotu, ka no tīri politiskā viedokļa – vismaz runājot par niansēm un orientāciju –, „zaļie” Latvijā tomēr nav gluži tādi paši kā „zaļie” citviet Eiropā. Tomēr arī Latvijā uzmanība tiek pievērsta vides jautājumiem, kuri tiek uztverti ļoti jutīgi. Šis arī ir viens no iemesliem, kuru dēļ nolēmām vismaz dažās sesijās galveno uzmanību veltīt tā sauktās netiešās drošības problēmām. Vēlāk mēs tās apspriedīsim sīkāk.

KOPSAVILKUMS

Dr. ANTONIO MISIROLI, ES Drošības studiju institūta vecākais pētnieks, Parīze

Pēc tikšanās Prāgā pagājušā gada maijā šī konference ir jau otrais pasākums, kuru Eiropas Savienības Drošības studiju institūts organizē kādā no jaunajām dalībvalstīm sadarbībā ar vietējo institūtu. Pēc šīs konferences tiks organizētas arī citas, un, iespējams, to ietvaros – arī tādi pasākumi, kuros varēs piedalīties plašāka sabiedrība.

Konferences pirmā un pēdējā daļa galvenokārt bija veltītas tam, lai Baltijas valstu sabiedrību iepazīstinātu ar ES drošības stratēģiju un apzinātu tās spējas, kuras ir nepieciešamas, lai varētu risināt minētajā stratēģijā norādītās problēmas, kā arī īstenot tajā izvirzītās ambīcijas. Lai gan Solanas iesniegto dokumentu semināra dalībnieki kopumā vērtēja atzinīgi, tomēr izskanēja arī ieteikumi Eiropas Savienībai šo stratēģiju īstenot ar detalizētāku rīcības plānu un saskaņotākas politikas palīdzību.

Tāču konferencē galvenokārt tika diskutēts, 1) vai ir iespējams arī turpmāk izmantot veco iedalījumu un draudus drošībai šķirot kā “tiešus” un “netiešus” un 2) cik lielā mērā drošības stratēģijā minētie “globālie draudi” attiecas tieši uz Eiropu un ir nozīmīgi Eiropai.

I. Aplūkojot iedalījumu: “tiešie” un “netiešie” draudi

Šajā jautājumā visi konferences dalībnieki bija vienprātīgi, ka šis draudu iedalījums ir novecojis, maldinošs un pat šķeļošs: tas ir kultūrs veidojums, bieži vien visai politizēts un tāpēc – reizēm gluži nejausi – izraisa Rietumos šķelšanos. Pat attiecībā uz Čečeniju tika novērots, ka starptautiskā mērogā attīstās tāda kara ekonomika, kuras ietvaros terorisms (“tieši” draudi) ģenerē un atbalsta noziedzību (“netieši” draudi) un otrādi. Savukārt sadarbības līgumos, ko Eiropas Savienība šobrīd parak-

sta ar trešajām valstīm, ir ietverti punkti par terorismu, masu iznīcināšanas ieročiem, kā arī par cilvēktiesībām un migrāciju.

Daudzējādā ziņā jēdziens “drošība” ir pārtapis no “valsts drošības” par “iedzīvotāju drošību”, tomēr kāds no dalībniekiem izvirzīja šādu jautājumu: vai mums būtu “jāapspriežas” par drošību, kā to lielākoties tiecas darīt Eiropas Savienība, vai arī jāmēģina šo drošību “iegūt vai atgūt”, kā to cenšas darīt ASV? Turklāt Rietumos vispār un pašā Eiropā “drošības sliekšnis” ir atšķirīgs: tas ir saistīts ar dažādām ģeopolitiskajām realitātēm un uztveri, kā arī ar to, cik lielā mērā tiek akceptēts, vai jēdziens “nedrošība” ir pieņemams. Tas ir vēl viens pāratlantisko nesaskaņu iemesls, jo ASV cenšas kļūt neievainojamas, bet eiropiešiem lielākoties šis jēdziens ir svešs.

Diskusijās uzmanība tika pievērsta arī spējām, kas varētu stiprināt Eiropas Savienību kā drošību garantējošu subjektu, un tika aktualizēts jautājums par to, kādai vajadzētu būt *postmodernajai* armijai un nostājai pret karadarbību. Piemēram, tika minēts, ka tai jābūt balstītai uz 1) mērķu optimizēšanu, nevis maksimalizēšanu; 2) infrastruktūru attīstīšanu, nevis graušanu; 3) lēmumu un operāciju decentralizāciju, nevis (atkārtotu) centralizāciju. Tomēr jāatceras, ka taktiskās uzvaras ne vienmēr automātiski pārtop arī stratēģiskās un politiskās uzvarās (situācija Irākā). Ir nepieciešama daudz aptverošāka pieeja.

Vecais iedalījums “tiešajos” un “netiešajos” draudos vairs neatbilst realitātei, un tika uzsvērts, ka Eiropas drošības apdraudējumi šobrīd ir kļuvuši ļoti daudzveidīgi: draudi var būt saistīti ar konkrētu subjektu (valsti vai ko citu) un var būt “strukturāli”, proti, saistīti ar a) sistēmu sabrukumu kaimiņvalstīs (enerģētiskās krīzes, pandēmijas, vardarbīgi pilsoņu nemieri) un b) nopietnām iekšējām problēmām (nelaimes gadījumi, iedzīvotāju sacelšanās, epidēmijas, demokrātisko vērtību zudums). Visi šie draudi var izraisīt neparedzamu ķēdes reakciju. Savukārt to “savstarpējās saistības” dēļ vispārējās sekas izvērsas starptautiskā mērogā un var rasties arī politiski blakusefekti. Amerikas prezidents Bušs pilnīgu tautas atbalstu saņēma tikai pēc 11. septembra notikumiem, savukārt Aznārs to zaudēja pēkšņas krīzes rezultātā. Krīzes vadības ziņā starptautisko un vietējo dimensiju ir iezīmējusies vēl viena jauna dimensija, un šī “starpvietējā”* dimensija Eiropas Savienībai ir īpaši būtiska. Arī sabiedrības attieksme pret nedrošību prasa ātri pieņemt lēmumus, un “aizvien vairāk politikas veidošanā šajās jomās svarīgāks ir *temps*, nevis *telpa*”. Turklāt mēs vēlamies panākt *efektīvāku* pārvaldi ar *mazskaitlīgāku* valdību, un attiecībā uz funkcijām un pakalpojumiem, kas šajā sakarā ir ļoti svarīgi (vakcīnas, cietumi, pat karadarbība), mēdzam balstīties uz ārējiem avotiem.

II. Citi aspekti: resursu izsīkšana, slimības, katastrofas un valstu sabrukums

Runājot par šo jautājumu, semināra dalībnieki vienojās, ka drošība jaunajā gadu tūkstošā prasa aizsardzību ne tikai pret agresiju, bet arī pret ekonomiskajām krīzēm,

* tulkots no angļu termina “intermestic”, kas izveidojies, apvienojot vārdus “international” un “domestic”. Sīkāku termina nozīmes skaidrojumu skat. B. Sundeliusa runā.

vides degradāciju, resursu izsīkšanu un slimībām. Kā tieši un cik lielā mērā šie “globālie izaicinājumi” (kas minēti arī Eiropas drošības stratēģijā) ietekmē ES?

Piemēram, *resursu izsīkšana* Eiropu tieši neapdraud, tomēr jaunattīstības valstīs tā var izraisīt sabrukumu, nemierus un konfliktus, kas prasa ieviešanu, kā arī kļūst par izceļošanas cēloni. Ņemot šo faktu vērā, ES dalībvalstis var ievērojami uzlabot savu sniegumu attiecībā uz daudzpusējo un divpusējo palīdzību: lai gan Eiropas Savienībā labklājības līmenis ir salīdzinoši augsts, ANO noteikto “Tūkstošgades attīstības mērķi”, kurš paredz 0,7% no IKP atvēlēt palīdzības sniegšanai, šobrīd izpildīt spēj tikai četras dalībvalstis (Dānija, Zviedrija, Luksemburga un Nīderlande).

Ārpus Eiropas atkal pieaug saslimstība ar *infekcijas slimībām* (īpaši ar AIDS un multirezistento tuberkulozi), turklāt cilvēku migrācija un netraucēta mobilitāte šo slimību izplatību var tikai vēl vairāk palielināt. Piemēram, Krievijā HIV infekcijas izplatība kļūst nekontrolējama (tam par iemeslu ir arī administratīvais haoss un fakts, ka šī problēma netiek atzīta). HIV infekcija sāk izplatīties arī Baltijas valstīs. Tāpat Baltijas valstīs un arī Dānijā un Vācijā pieaug saslimstība ar multirezistento tuberkulozi. Arī pagājušajā gadā aktuālie SARS draudi un šogad iespējamie putnu gripas draudi ir uzskatāms piemērs tam, cik strauji visā pasaulē var izplatīties jauni un iepriekš nezināmi vīrusi un cik nopietnas var būt to izraisītās sekas – gan praktiskās, gan psiholoģiskās – tajā skaitā arī pārmaiņas sabiedrības attieksmē pret migrantiem. Reizēm pat ir grūti noteikt, vai konkrētā infekcijas slimība izplatījusies dabiski vai izraisīta tieši, taču tās sekas un tūlītējā reakcija uz to jebkurā gadījumā nenovēršami būs pilnīgi vienādas. Visbeidzot, malārija. Lai gan tā raksturīga nabadzīgajām valstīm un ziemeļu puslodē faktiski nav sastopama, globālās sasīšanās rezultātā šī situācija var mainīties, it īpaši Dienvidēiropā.

Runājot par *klimata pārmaiņām*, tika minēts, ka cilvēka rīcība neapšaubāmi izraisa temperatūras celšanos visā pasaulē – it īpaši industrializētajā pasaulē, kur ir augsts siltumnīcas efektu izraisīto gāzu izmešu līmenis. Tomēr vēl joprojām ir ļoti grūti izvērtēt, cik lielā mērā un cik strauji zemeslode sasīst un kādas būs šīs sasīšanās sekas globālā un reģionālā mērogā. Šī ievērojamā ģeopolitiskās vides destabilizācija arī var izraisīt jaunus konfliktus: pirms pāris mēnešiem Pentagonam iesniegtajā ziņojumā bija ietverts mājieni par iespējamu “ledus laikmeta” iestāšanos Ziemeļatlantijas reģionā, ko globālās sasīšanās un arktisko ledāju kušanas rezultātā izraisītu Golfa straumes apstāšanās. Raugoties īstermiņa perspektīvā, viena lieta ir neapšaubāma – klimata svārstības ietekmēs lauksaimniecību, it īpaši jaunattīstības valstīs, kā arī izraisīs *katastrofas* un *postu*, kura novēršanai būs nepieciešama aizvien lielāka humānā palīdzība un iesaistīšanās katastrofu seku likvidēšanā.

Raugoties uz šo jautājumu no politiskā viedokļa, aizsākās diskusija par daudz plašāku tematu – *vides pārvaldību*. Šo jomu regulē ievērojams skaits specifisku konvenciju (līdz pat 40 daudzpusējiem līgumiem), tomēr tās visas galvenokārt ir balstītas uz “tiesiski nesaistošiem instrumentiem” (“soft law”) un ļoti atšķirīgiem noteikumiem un pienākumiem, finansēšanas un īstenošanas mehānismiem, kā arī dažādām iesaistītājam pusēm. Tika debatēts arī par to, vai galvenokārt būtu jācenšas

panākt noteikto normu vispārēju ievērošanu un tādējādi nodrošināt efektivitāti un konsekveni (tika pieminēts Francijas izteiktais priekšlikums par Pasaules Vides organizāciju) vai saglabāt elastību un tādējādi veicināt arī problemātisko valstu atbilstību šīm normām.

Protams, šajā sakarā jārunā par *Kioto protokolu* un konkrēti par *Krievijas* nostāju. Tika minēts pamatmehānisms, ka Krievija, ratificējot šo protokolu (un tādējādi ļaujot tam stāties spēkā), var pat gūt lielu labumu, jo izmešu līmenis Krievijā 1990. gadā bija tāds, ka tā samazināšana līdz Kioto protokolā noteiktajām robežām Maskavai ne tikai neko nemaksātu – šis līmenis jau tā ir krietni zemāks par Kioto protokolā noteikto –, bet pat dotu tai iespēju pārdot izmešu kvotas lielajiem piesārņotājiem. Turklāt Krievija, pievienodamās Kioto protokolam, varētu paātrināt savu iestāšanos PTO – šajā jautājumā izšķiroša nozīme ir Eiropas Savienībai, ņemot vērā tās iebildumus pret Krievijas iekšējām gāzes cenām. Kā jau tika minēts, šeit iespējama abpusēji izdevīga vienošanās (nesenie notikumi ir apstiprinājuši šīs prognozes, jo Krievijas valdība nosūtījusi Valsts Domei apstiprināšanai dokumentus, kas nepieciešami, lai pievienotos Kioto protokolam).

Savukārt *ES dalībvalstīm* noteikti būtu jāpazemina savs pašreizējais izmešu līmenis. Līdz šim tikai Vācijai ir izdevies to izdarīt ievērojami. Ir diezgan sarežģīti cīnīties par daudzpusējību un atbilstību (Kioto protokolam), kamēr pat ar vienpusēju īstenošanu viss vēl nebūt nav kārtībā, lai gan šī ir tāda joma, kurā, pēc sociālo zinātnieku domām, tie, kuri sper pirmo soli, neiegūst nekādas priekšrocības. Tomēr, ja ES pierādīs, ka ir spējīga iekļauties Kioto protokolā noteiktajās robežās, šis paraugs varētu ietekmēt citas valstis (ASV un Austrāliju, iespējams, arī Ķīnu un Indiju), kurās izmešu līmenis ir augsts.

Runājot par *Savienotajām Valstīm*, tika minēts, ka diezgan vai tās pievienosies Kioto protokolam – tādām, kādas tas pašreiz ir. Pat prezidenta amata kandidāts Džons F. Kerijs ir norādījis, ka pievienošanās protokolam varētu būt iespējama tikai pēc atkārtotām pārrunām. Problēma slēpjas tajā apstākļi, ka ietekmīgi uzņēmumi (piemēram, *Exxon* un *Chevron*, bet ironiskā kārtā – ne *Enron*) ir pret pievienošanos protokolam, tādējādi ir nepieciešams veidot attiecīgu “opozīciju”. Lai šī opozīcija būtu ietekmīga, tajā būtu jāiesaistās vismaz dažiem tikpat spēcīgiem ASV uzņēmumiem, piemēram, apdrošināšanas kompānijām, ķīmiskās rūpniecības uzņēmumiem (*Dupont* atbalstīja Monreālas protokolu par ozona slāņa aizsardzību, jo bija izstrādājis freonu aizstājējus), un, iespējams, arī dažiem ASV štatiem (Kalifornijai, Jaunanglijai).

Tomēr tika piebilsts, ka:

- lielāko daļu daudzpusējo konvenciju šajā jomā, tostarp Kioto protokolu, sākotnēji izstrādāja tieši amerikāņu eksperti un aktivisti un atbalstīja Klintona administrācija, turpretī Eiropas Savienībā tās tika uztvertas visai skeptiski;
- Kioto protokols ir tikai sīka vienība daudz plašākā kontekstā – tā ietekme uz globālo sasīšanu ir īslaicīga un galu galā ļoti ierobežota;
- ar klimata pārmaiņām saistītie jautājumi, tajā skaitā saikne starp vidi un drošību, tiek risināti arī citās jomās (piemēram, jautājumi par ozona slāni, toksiskajiem atkritumiem, palīdzību katastrofu seku likvidēšanā).

JAUNIE GLOBĀLIE IZAICINĀJUMI: TIEŠĀ JOMA

Sesijas vadītājs: **ĢEDIMINS VARVOLIS**, Lietuvas Ārlietu ministrijas Drošības politikas departamenta Draudu analīzes, krīzes pārvaldīšanas un starptautisko operāciju nodaļas vadītājs

Sāksim pirmo sesiju, un vispirms ļaujiet man jūs iepazīstināt ar sevi – esmu no Lietuvas Ārlietu ministrijas Drošības politikas departamenta, kas nodarbojas ar Eiropas Drošības un aizsardzības politiku (EDAP) un risina citus ar krīzes vadību saistītus jautājumus. Vēlos arī atvainoties Viļņas Starptautisko attiecību institūta direktora Raimunda Lopatas vārdā, kurš bija uzaicināts vadīt šo sesiju, taču nevarēja ierasties, jo viņam bija jāpaliek Viļņā.

Mūsu pirmā sesija būs veltīta jaunajiem globālajiem izaicinājumiem – šo globālo izaicinājumu “tiešajam” aspektam. Esmu pārliecināts, ka ikviens labi zina, kādi ir šie globālie tiešie izaicinājumi. Pie šīm sarežģītākajām problēmām pieder terorisms, masu iznīcināšanas ieroči, to izplatīšana un reģionālie konflikti. Šīs problēmas ir sīki analizējušas akadēmiskās aprindas, un, manuprāt, tās ir atspoguļotas visos pēdējo gadu laikā izstrādātajos stratēģiskajos dokumentos. Jau 1999. gadā pieņemtajā NATO stratēģiskajā koncepcijā terorisms, masu iznīcināšanas ieroči un to izplatīšana atzīmēti un faktiski arī minēti kā tie faktori, kas rada būtiskākos draudus pāratlantiskajai sabiedrībai. Mums ir arī pērn pieņemtā Eiropas drošības stratēģija – viens no jaunākajiem dokumentiem, kas parāda, kāda ir mūsu kopīgā stratēģiskā izpratne par šiem jaunajiem izaicinājumiem. Turklāt mūsu valstīm, protams, ir arī nacionālās drošības stratēģijas, kuras balstītas uz mūsu kopīgo stratēģisko domāšanu un atspoguļo visas eiroatlantiskās sabiedrības nostāju.

Tātad stratēģijas mēs esam izstrādājuši, taču problēma ir tā, ka nezinām, kādu taktiku izvēlēties, lai novērstu šos izaicinājumus. Šajā ziņā viedokļi atšķiras: vai

vajadzētu uzsvērt likt uz profilaksi un novērst pamatcēloņus, vai arī saglabāt nelokāmu nostāju, ieturot stingri noteiktu politisko kursu un šo problēmu risināšanā izmantojot militāru spiedienu? Kāda loma visā šajā starptautiskajā cīņā pret terorismu ir starptautiskajām tiesībām? Vai esam gatavi tikt galā ar dažādu jauna veida uzbrukumu sekām?

Šie ir tikai daži no daudzajiem jautājumiem, par kuriem viedokļi atšķiras visā pasaulē – ne tikai Atlantijas okeāna otrā krastā, bet arī pašā Eiropā. Tādēļ mēs esam sapulcējušies šeit un ceram, ka dažas atbildes uz šiem jautājumiem izskanēs jau šodien.

Dr. GUSTAVS LINDSTROMS, ES Drošības studiju institūta pētnieks, Parīze

Vispirms es gribētu pateikties par iespēju šodien būt šeit. Esmu labā nozīmē ļoti satraukts un ceru, ka konference būs produktīva un diskusijas - aktīvas. Šajā pirmajā sesijā mēs aplūkosim jaunus globālos draudus drošībai un galveno uzmanību pievērsīsim “tiešajiem” draudiem. Sniedzot jums īsu pārskatu par savu prezentāciju, norādišu, ka šodien aplūkošu četrus šādus punktus.

Pārskats par prezentāciju

1. Jauno globālo draudu raksturojums
2. Eiropas drošības stratēģijā (EDS) minētie draudi
3. Globālo draudu klasifikācija
4. ES iespējas attiecībā uz globālo draudu novēršanu

Mūsdienu draudi ir raksturojami citādi nekā tā saucamie tradicionālie draudi. Lai ilustrētu šīs atšķirības, nākamajā tabulā esmu ietvēris četras dažādas dimensijas (taču to ir vēl vairāk).

Jaunos globālos draudus ir grūti iedalīt kategorijās

	Tradicionālie draudi	Jaunie draudi
Izcelsme	Ārēja	Ārēja / iekšēja / elektroniska
Raksturs	Galvenokārt militāri	Militāri un nemilitāri
Galvenie subjekti	Valstis	Valstis un ar valstīm nesaistīti
Sekas	Tiešas	Tiešas un netiešas

Tradicionāli par draudiem, kurus varētu dēvēt par “tiešiem”, mēs esam uzskatījuši ārējos draudus, kas rodas aiz mūsu robežām. Šobrīd mums jābūt piesardzīgākiem: jaunie “tiešie” draudi var izcelties gan ārpus, gan iekšpus mūsu robežām. Piemēram, Eiropas Savienībā notiekošajiem terora aktiem var būt gan ārēja, gan iekšēja izcelsme. Turklāt, ņemot vērā globalizācijas procesu, šiem draudiem var būt arī elektroniska izcelsme un tie var nebūt saistīti ar konkrētu ģeogrāfisku apgabalu.

Tradicionāli šāda veida draudi pēc būtības tika uzskatīti par militāriem. Mūsdienās redzams, ka šiem draudiem var būt militāra un/vai nemilitāra dimensija. Kā piemēru tam, cik lieli postījumi var tikt nodarīti, izmantojot nemilitārus līdzekļus, atkal var minēt terorismu. Arī draudu sekas var būt atšķirīgas. Tradicionālie “tiešie” draudi parasti radīja diezgan tiešas sekas, jo īpaši gadījumos, kad ietvēra militārus līdzekļus. Mūsdienās sekas var būt netiešas. Piemēram, uzbrukums vienai nozīmīgai infrastruktūrai var izraisīt ķēdes reakcijas sekas citās būtiskās infrastruktūrās.

ES drošības stratēģijā jaunie globālie draudi raksturoti kā daudzšķautņaini

- “Eiropa saskaras ar draudiem, kuri ir daudzveidīgāki, grūtāk pamanāmi un grūtāk prognozējami.”
- “Neviena atsevišķa valsts nespēj pati saviem spēkiem risināt mūsdienu sarežģītās problēmas.”
- “Liela mēroga agresija pret kādu no dalībvalstīm tagad šķiet neiespējama.”

Droša Eiropa labākā pasaulē, Eiropas drošības stratēģija, 2003

Eiropas drošības stratēģijā šī tendence ir uztverta. Tajā skaidri norādīts, ka mūsdienās globālie draudi ir “daudzveidīgāki, grūtāk pamanāmi un grūtāk prognozējami”. Lai novērstu šos jaunus draudus, nepieciešama jauna domāšana un sadarbība, jo “neviena atsevišķa valsts nespēj pati saviem spēkiem risināt mūsdienu sarežģītās problēmas”. Tomēr iespēja, ka pret ES dalībvalstīm varētu tikt vērsta “liela mēroga agresija” šķiet ne visai ticama.

ES drošības stratēģijā kopumā ir apzināti 11 globālo draudu veidi

Draudu kategorija	Lielākā prioritāte	Svarīga prioritāte
Terorisms	✓	
MII izplatīšana	✓	
Reģionālie konflikti	✓	
Valstu nestabilitāte	✓	
Organizētā noziedzība	✓	
Nabadzība		✓
Slimības		✓
Iedzīvotāju skaita samazināšanās		✓
Atkarība no resursiem		✓
Ierobežoti resursi		✓
Globālā sasilšana		✓

Rūpīgi lasot ES drošības stratēģiju, jūs saskaitīsiet vienpadsmit globālo draudu veidus. Jūs varētu iebilst, ka stratēģijā minēti vēl viena vai divu veidu draudi, taču šajā tabulā uzskaitītie draudi stratēģijā norādīti nepārprotami. Tie nav sakārtoti noteiktā secībā. Tomēr jāatzīmē, ka Eiropas drošības stratēģijā ir identificēti pieci galveno draudu veidi – terorisms, masu iznīcināšanas ieroču izplatīšana, reģionālie konflikti, atsevišķu valstu nestabilitāte un organizētā noziedzība.

Dažus no šiem draudiem esmu iezīmējis ar pelēku krāsu. Tie ir tāda veida draudi, kas visvairāk atbilst mūsu priekšstatam par tradicionālajiem draudiem: masu iznīcināšanas ieroču izplatīšana, reģionālie konflikti un atsevišķu valstu nestabilitāte. Terorisms – lai gan jūs varētu iebilst – tradicionāli netika uzskatīts par “tiešajiem” draudiem. Piemēram, Eiropā terorisms tradicionāli tika uzskatīts par iekšēju problēmu, ar ko nākas saskarties atsevišķām dalībvalstīm. Organizētā noziedzība, iespējams, tika uzskatīta par līdzīgu problēmu. Mūsdienās organizētā noziedzība izplatās pāri robežām un daudz lielākā mērā ir uzskatāma par stratēģisku problēmu.

Kā mēs varētu “tiešos” draudus klasificēt ES drošības stratēģijas kontekstā?

Tagad, kad esam aplūkojuši šos “tiešos” draudus, kā mēs varētu tos klasificēt? Nedomāju, ka ir kāds viegls vai neapstrīdams paņēmieni, kas mums šai ziņā varētu palīdzēt. Šos draudus var traktēt dažādos veidos, un es piedāvāju šo tabulu kā vienu no iespējamajiem variantiem. Varbūt diskusiju laikā šīs sesijas beigās mēs vēlēsimies šo tabulu apskatīt vēlreiz. Kā jau redzat, es esmu šos dažādos draudu veidus sakārtojis piramidā. Tās apakšā esmu ielicis tāda veida draudus, kuri, visticamāk,

tiek uztverti kā “netiešie” draudi: ar globālo sasilšanu saistītie jautājumi, slimības, nabadzība. Šīs ir problēmas, kas risināmas laika gaitā, jo īstermiņa risinājumu šeit nevar būt. Ja padomājam, tad jāatzīst, ka arī šīs problēmas savā ziņā ir ļoti nopietnas, jo nav viegli atrisināmas. Virzienā uz piramīdas virsotni esmu izkārtojis tāda veida draudus, kuri izpaužas daudz ātrāk. Virzienā augšup pa skalu norādīti tāda veida draudi, kurus mēs dēvējam par “tiešiem”. Starp dažādiem piramīdas slāņiem esmu ievietojis brīdinājuma faktorus, lai attēlotu dažādu draudu savstarpējo saikni. Piemēram, reģionālie konflikti var novest pie terorisma. Lai arī šie faktori ir vērsti augšup, jāatzīmē, ka saikne nebūt nav tik vienkārša: piramīdas virsotnē esošie elementi arī var ietekmēt zemākos elementus. Šī saikne ir daudz sarežģītāka un ne tik lineāra kā šeit attēlotā. Tomēr nākamā tabula var mums palīdzēt paskatīties uz šīm problēmām no cita skatpunkta.

Ar kāda veida problēmām mums nākas saskarties?

Ārējās problēmas	Ārējās un iekšējās problēmas
Irāna, Ziemeļkoreja Iespējamās MII programmas	Teroristu uzbrukumi Eiropā vai tās tuvumā
Afganistāna, Irāka Stabilizācija un valsts veidošana	Teroristu uzbrukumi ar tradicionālām metodēm
Reģionālie konflikti/saspīlējumi Sudāna (Dārfū)	Uzbrukumus izmanto KBRK Uzbrukumi nozīmīgām
Kaukāzs Tuvo Austrumu miera process	informācijas infrastruktūrām vai nozīmīgām infrastruktūrām

Paraudzīsimies, kādas tad īsti ir šīs problēmas. Pirmām kārtām tās ir problēmas, kas saistītas ar iespējamām masu iznīcināšanas ieroču programmām tādās valstīs kā Irāna un Ziemeļkoreja. Afganistānas un Irākas stabilizācija tā vai citādi arī ir nozīmīga problēma. Lai arī kas tur notiktu, tas ietekmēs ES, un tāpēc nepieciešams šīs teritorijas paturēt redzeslokā. Ir jārisina kārtējie reģionālie konflikti un saspīlējumi, kā arī sarežģītais Tuvo Austrumu miera process. Problēmas, kurām ir gan ārējā, gan iekšējā dimensija, nav viegli aptvert. Viens no piemēriem ir terorisms, kas var izpausties dažādās formās. Teroristi var izmantot tradicionālos līdzekļus, piemēram, sprāgstvielas, vai arī mēģināt izmantot masu iznīcināšanas ieročus – ķīmiskos, bioloģiskos, radioloģiskos ieročus vai kodolelementus. Kodolelementu izmantošanas sekas būtu neizmērojamas. ES drošības stratēģijā teikts, ka “viens

no bīstamākajiem notikumu attīstības scenārijiem ir tāds, ka teroristu grupas tiek pie masu iznīcināšanas ieročiem”. Turklāt papildus mēģinājumiem izmantot masu iznīcināšanas ieročus teroristi var uzbrukt vārigām infrastruktūrām, piemēram, ķīmiskajām rūpnīcām, tādējādi izraisot ne mazāk bīstamas sekas. Izraugoties par mērķi svarīgu infrastruktūru, lai izraisītu ķēdes reakciju citās infrastruktūrās, arī var panākt līdzīgu efektu. Mēs jau esam pieredzējuši dramatiskās sekas, kādas izraisīja pārtraukums enerģijas padevē, un pārliecinājušies, ka tādējādi tiek ietekmēta ne jau tikai viena valsts.

Jauno problēmu risināšanas labad ES drošības stratēģijā ir sasaistīti draudi, ES mērķi un politika

VISAPTEROŠS REDZĒJUMS: Uz skaidri noteiktām un atklātām starptautiskām tiesībām balstīta pasaules kārtība		
GLOBĀLIE DRAUDI	STRATĒĢISKIE MĒRĶI	POLITIKAS NORĀDES
Terorisms	Draudu apkarošana	Darboties aktīvāk
MII izplatīšana	Drošības garantēšana	Palielināt spējas
Reģionālie konflikti	”tuvākajā apkārtnē”	Darboties saskanīgāk
Valstu nestabilitāte	Starptautiskās kārtības	Aktīvāk veidot
Organizētā noziedzība	veicināšana	daudzpusējās attiecības

Ko tad īsti ES drošības stratēģija iesaka darīt šo un citu globālo problēmu novēršanas labā? Pirmām kārtām ES drošības stratēģijā dažādie draudi ir sasaistīti ar atbilstošiem stratēģiskajiem mērķiem un politiskajām norādēm. Visaptverošs redzējums palīdzēs veicināt uz skaidri noteiktām un atklātām starptautiskajām tiesībām balstītu pasaules kārtību. Šāda redzējuma praktiskie piemēri citastarp ir daudzpusēju attiecību veidošana un darbs, kas tiek veikts starptautisku organizāciju ietvaros. Galvenais pīlārs ir politiskās norādes, kuras esmu izcēlis ar tumšāku krāsu. ES drošības stratēģija atzīst nepieciešamību pēc aktīvākas, spējīgākas, saskanīgākas un daudzpusējākas savienības. Kā mēs to praktiski varam panākt?

ES drošības stratēģija piedāvā vairākus jauno draudu novēršanas pasākumus

EFEKTĪVAS DAUDZ-PUSĒJĀS ATTIECĪBAS

- Starptautisko organizāciju stiprināšana
- Darbs ar starptautiskajiem partneriem
- Cilvēktiesību aizsardzība
- Labas pārvaldības izplatīšana
 - Eiropas palīdzības programmas
 - Salīdzinošās novērtēšanas un mērķtiecīgas tirdzniecības pasākumi
 - Korupcijas novēršana

PREVENTĪVĀ IESAISTĪŠANĀS

- Militāro un civilo spēju izmantošana
 - Apvienotu un kopēju resursu sistematiska izmantošana
- Ekonomiska, politiska un citāda spiediena piemērošana
- Dažādu līdzekļu un spēju apvienošana
 - EAF, palīdzības programmas, civ./mil. spējas
 - Tirdzniecības un attīstības politika

Stratēģijā ir sniegtas dažas norādes. Lielākā daļa no jums jau noteikti pazīst tādus terminus kā efektīvas daudzpusējas attiecības un preventīva iesaistīšanās. Lai arī šie termini nav precīzi definēti, tie tomēr tiek saistīti ar noteiktiem pasākumiem. Piemēram, efektīvas daudzpusējas attiecības paredz tādus pasākumus kā darbs ar starptautiskajiem partneriem, labas pārvaldības izplatīšana un cilvēktiesību aizsardzība. Turklāt šos mērķus var īstenot arī ar palīdzības programmām, kā arī izmantojot priekšnoteikumu piemērošanu (angl. – use of conditionality) un tirdzniecības pasākumus. Preventīvas iesaistīšanās līdzekļi arī ir dažādi, piemēram, monetārie instrumenti, civilo un militāro spēju izmantošana un politiskā spiediena piemērošana. Stratēģijā nav konkrēti norādīts, kā šos līdzekļus izmantot, un tas ir pareizi, jo stratēģija neprasa iedziļināšanos detaļās. Stratēģijai jānosaka redzējums, kas pēc tam ir jāīsteno ar dažādu pakārtotu stratēģiju palīdzību, un šim pakārtotajām stratēģijām ir jānosaka detalizētākas vadlīnijas konkrētās jomās. Tomēr ir svarīgi apsvērt, kā no stratēģijas pāriet pie praktisko jautājumu risināšanas. Domāju, ka šim jautājumam lielāku uzmanību pievērsīsim pēcpusdienas sesijā. Paldies par uzmanību.

Prof. KRISTOFERS KOKERS, Londonas Ekonomikas un politikas zinātnes augstskola

Džeimsa Blinna romānā “Skudrulācis dodas karā” ir brīnišķīga vieta, ko atcerējos, kad saņēmu izaicinājumu teikt nelielu runu par tiešo drošību. Vai mums vajadzētu nošķirt tiešo un netiešo drošību, ja šis iedalījums ne vienmēr ir gluži skaidrs – vismaz ne plašākai sabiedrībai?

“No kā es baidos?” jautā viens no grāmatas varoņiem:

“Es baidos no visa kā. Domājat, ka mani biedē karš? Jā, taču mani biedē arī kodolziema un Černobiļas radioaktīvie nokrišņi, leģionāru slimība un agresīvu bišu uzbrukumi...un primitīvas kodolierīces, un ogļu ieguve atklātos karjeros, un lietus mežu izžušana, un AIDS ...un procentu likmju paaugstināšanās, un procentu likmju samazināšanās, un cilvēki, kuri runā ar akcentu, un iedzīvotāju skaita pieaugums trešās pasaules valstīs...un botulisms, un E Coli baktērijas, un nezināmi Amazones mūžamežu vīrusi, un manā kafijā peldoša plāna eļļas plēvīte. Man ir bail no savas nezināšanas un lietām, kuras neredzu. Taču galvenā lieta, kas mani biedē, ir bailas. Bailas no bailēm – tieši tas man sagādā ciešanas.”

Dž. Blinna varonis ir mūsu laikmeta produkts. Viņam ir vienlīdz bail no visa – gan tiešajiem, gan netiešajiem draudiem. Patiešām, viņš šos draudus nenošķir. Taču mēs to darām, un tas ir skaidri redzams Savienoto Valstu Nacionālās drošības stratēģijā (2002) un pagājušajā gadā pieņemtajā Eiropas Savienības drošības stratēģijā. Jautājums ir šāds: vai tas ir vajadzīgs? Tas, vai draudi ir tieši vai netieši, lielākoties

atkarīgs no uztveres, nevis no objektīvās realitātes, un mūsdienās izpratne par drošību aizvien vairāk ir subjektīva.

Taču nevar apgalvot, ka visi draudi ir subjektīvi. Nav iespējami lielāki tiešie draudi drošībai par tiem, kādus kodolbruņojums radīja aukstā kara laikā, kad mēs aktīvi un bieži vien visai asi diskutējām par atšķirību starp spējām un nodomiem. Amerikāņi galvenokārt uzsvāru lika uz spējām, un tieši ar to izskaidrojamas slavenās prezidentu debates par bumbvedēju un raķešu skaita atpalikšanu no PSRS, par spēju dot pirmo triecienu. Turpretī eiropieši lielākoties apsprieda otro aspektu – nodomus. Tomēr viņi spēja “vienoties, ka nevienosies”, jo pamatā militārais līdzsvars tika balstīts uz grāmatvedības skaitliskiem aprēķiniem, proti, uz raķešu, kuģu un tanku skaitu – veidojot to, ko mēs mēdzām saukt par militāro līdzsvaru. Mūsdienās riska vai draudu novērtēšanai grāmatvedības statistiskie apkopojumi vairs neder.

Aplūkosim kaut vai jautājumu par bioterorismu. Ja upuru skaits tiek prognozēts, pamatojoties uz militāriem ieroču krājumiem (tādiem, kādi 20. gadsimta astoņdesmitajos gados bija Padomju Savienības rīcībā), situācija var būt ļoti satraucoša. Ja upuru skaits tiek prognozēts, balstoties uz valsts rīcībā esošiem nemilitāriem krājumiem (vairumā gadījumu tie ir mazāki par kilogramu), situācija šķitīs daudz mazāk satraucoša nekā aukstā kara laikā. Patiešām, tādu ar veselību saistītu ārkārtas situāciju pasaulē, ko izraisītu teroristi, savā uzbrukumā izmantojot baku sporas, būtu daudz vienkāršāk likvidēt nekā SARS uzliesmojumu pagājušajā gadā.

Problēma ir tāda, ka mūsu riska pilnajā sabiedrībā, kur politikas un drošības jomas uzmanības centrā atrodas riska vadība, šī diskusija ir ļoti *politizēta*. Tāpēc tā vietā, lai noteiktu, kas ir “tieši” draudi, vai arī lai konstatētu atšķirības Savienoto Valstu un Eiropas izpratnē par šo terminu, manuprāt, labāk vajadzētu apspriest to uzskatu sistēmu, kas mūs mudina uz šādu ļoti apšaubāmu draudu iedalījumu. Tieši šis iedalījums ir tas, kas aizvien vairāk izraisa šķelšanos, ja runa ir par tādas alianses vadīšanu, kurai ir divas atšķirīgas politiskās kultūras un atšķirīgi pasaules uzskati.

Ļaujiet man piesaukt Freidu, kurš izšķir trīs baiļu veidus: izbailes, bailes un bažas. Bieži vien mēs šos vārdus lietojam kā sinonīmus, lai gan patiesībā tie ir diezgan atšķirīgi. Tāpēc viens no veidiem, kā atšķirt tiešos un netiešos draudus, piemēram, būtu cilvēkus aicināt vairāk bažīties par netiešo drošību, bet vairāk bailoties par tiešo drošību – piemēram, baidīties no masu iznīcināšanas ieročiem (MII). Vai arī aplūkosim slimības. Šeit ir divu veidu draudi: patogēni, piemēram, HIV-AIDS un politisko kustību patoloģijas, kas var izpausties kā baku sporu izmantošana bioterora aktā. Vai mēs esam vairāk nobažījušies par slimībām, bet vairāk nobijušies no terorisma? Šāds iedalījums noteikti ir iespējams, ja mēs ar to saskaramies pirmoreiz, taču es vēl joprojām neesmu apmierināts ar dalījumu tiešos draudus, kuri ir “reāli”, “objektīvi” un “tūlītēji”, un netiešos draudus, kuri lielākoties izriet no nākotnes darbībām vai notikumiem.

Tātad vai visa pamatā ir atšķirīgi viedokļi? Kad akadēmiķi vai politiķi runā par HIV-AIDS kā par draudu drošībai, vai viņi vienīgi pauž dažādus viedokļus? Mums ir

labi zināma Pasaules Veselības organizācijas (PVO) nostāja, ko izteica PVO bijusī ģenerāldirektore Grū Hārlema Bruntlane. Viņa HIV-AIDS problēmu uzskatīja par ekonomikas izraisītu risku un šo jautājumu aplūkoja no makroekonomikas aspekta. Ričards Holbruks to galvenokārt skatīja humānā kontekstā – kā medicīnisku katastrofu. Vairāki veselības jomā strādājoši cilvēki un daudzi drošības jautājumu eksperti atzīst, ka šī problēma rada draudus drošībai, kā piemēru minot tās ietekmi uz ANO miera uzturēšanas operācijām. Kāpēc šāda situācija radusies? Tāpēc, ka, iesaistoties šajā konkrētajā viedokļu apmaiņā, tās dalībnieki saņem lielāku finansējumu. Pasaules Bankas jaunākajā ziņojumā *Konfliktsituācijas pārvarēšana* šis konflikts ir konstatēts un tādi ar drošību saistītie jautājumi kā, piemēram, HIV-AIDS tiek identificēti kā šķērslis attīstībai. Tātad veidam, kādā mēs no jauna plānojam drošību, ir politiskas un finansiālas sekas.

Tāpat sekas ir arī citam ar netiešo drošību saistītam faktoram – noziedzībai. Mēs zinām, ka tā veido aptuveni 8% no pasaules nacionālā kopprodukta. Mēs arī zinām (atliekot malā ar naudu saistītos jautājumus), ka “noziedzības kontā” Šengenas/Ziemeļamerikas brīvās tirdzniecības telpā ik gadu tiek reģistrēti aptuveni 20 000 nāves gadījumi; šis skaitlis daudzkārt pārsniedz terorisma upuru skaitu. Savienoto Valstu viedoklis atšķiras no Eiropas nostājas arī attiecībā uz “cīņu pret noziedzību” un “cīņu pret terorismu”. ES noziedzību pieskaita pie tiesību aizsardzības jautājumiem. Interesanti, ka abas iepriekšminētās jomas tiek aplūkotas netiešo draudu kontekstā. Cīņa pret noziedzību nesašķel Rietumus. Citādi tas ir ar cīņu pret terorismu. Lai gan jājautā: kā gan rastos terorisms, ja nebūtu noziedzības? Masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanā tiek iesaistītas kriminālās organizācijas, kas nodod tālāk nepieciešamās zināšanas, urānu utt. Terorismu finansē starptautiskā noziedzība. Vai par Beslanas skolā notikušo traģēdiju maksāja, piemēram, Osama bin Ladens? Ir jānodod arī šāds jautājums. Aterieties gadījumu 1998. gadā, kad Osama bin Ladens pārsolīja Lielbritānijas kompāniju, kas piedāvāja četrus miljonus dolāru par četrus savu darbinieku atbrīvošanu. Pat ja viņš nav iesaistīts Beslanas ķīlnieku krīzē, mēs to nevaram nošķirt no plašās uz karu orientētās ekonomikas, kura ir attīstījusies Kaukāzā, kas tagad šajā reģionā kļuvis par dolāru viltošanas, naudas atmazgāšanas un cilvēku nolaupīšanas centru, bet visu šo darbību galarezultātā tiek finansētas nemiernieku kustības. Citiem vārdiem sakot, noziedzība ne tikai rada pieprasījumu pēc terorisma, bet tajā pašā laikā arī to apgādā.

Kā gan mēs varam diskutēt par to, vai draudi ir tieši vai netieši, ja atšķirīgas politiskās kultūras dažādos laikos tos definējušas atšķirīgi! Viens piemērs ir Savienoto Valstu un Krievijas Federācijas sarunas par to, ko darīt ar bijušās Padomju Savienības kodolieročiem. 20. gadsimta deviņdesmitajos gados ASV šo jautājumu sāka apspriest nevis no stratēģiskā, bet gan no riska vadības aspekta – nu tas no tiešās drošības jautājuma ir kļuvis par vienu no netiešās drošības problēmām. Drošības garantēšanas jautājums kļuva par drošuma radīšanas jautājumu. Pasaulē, kurā Padomju Savienībai varētu būt bijis nodoms uzsākt raķešu uzbrukumu Savienotajām Valstīm, drošībai, protams, bija liela nozīme. Drošums ir nepieciešams arī tad, kad Krievijas Federācijai nav šāda nodoma, taču pastāv reālas problēmas ar “slikti apsargātiem atomieročiem”, slikti uzturētām kodolbāzēm un iespējamām zemūdeņu sadursmēm jūrā.

1995. gadā ASV aizsardzības ministrs Viljams Perijs formāli atteicās no “savstarpējās garantētās iznīcināšanas” (angliski – mutually assured destruction, MAD) doktrīnas un izvēlējās “savstarpējās garantētās drošības” (angliski – mutually assured security, MAS) doktrīnu. Tās ietvaros radās jauna stratēģija, kas aicināja samazināt raķešu kaujas gatavību (*de-alerting*) un izbeigt raķešu tēmēšanu uz konkrētiem mērķiem (*de-targeting*). ASV arī apsoliņa, ka tūkstošiem kodolzinātnieku atradīs alternatīvas darba vietas un Krievijai palīdzēs uzbūvēt drošākas atomieroču uzglabāšanas bāzes, savukārt Krievija apsoliņa, ka veiks pienācīgu savu atomieroču krājumu inventarizāciju. Tomēr dažus gadus vēlāk pie varas nāca jauna administrācija, kas vēlējās no MAS pāriet uz ciešāku drošības sistēmu – uz pretraķešu vairoga izveidošanu, un rezultātā ASV izstājās no Pretraķešu aizsardzības līguma, sagādājot lielas bažas saviem sabiedrotajiem Eiropā. Šis ir uzskatāms piemērs tam, cik grūti ir atšķirt tiešus draudus no netiešiem draudiem, ja dažādi politiskie partneri dažādos laikos ļoti atšķirīgi uztver ar drošību saistītos jautājumus.

Eiropa ar atšķirībām saskārusies arī savā Vidusjūras dialogā ar Dienvidiem. Tā kā eiropieši gan NATO, gan ES kontekstā attiecībā uz šo reģionu neredz un negaida tiešas drošības jautājumus vai draudus, viņi mēdz uzskaitīt netiešas drošības jautājumu sarakstu, sākot ar starptautisko noziedzību un beidzot ar narkotiku kontrabandu, sākot ar cilvēku kontrabandu un beidzot ar migrāciju. Turpretī Ziemeļāfrikāņi un arābi savu drošību parasti saista ar tiešas drošības jautājumiem. Saraksta augšgalā ir Tuvo Austrumu miera process, jo īpaši palestīniešu liktenis. Turpat atrodas arī jautājums par MII – jautājums par valstīm, tostarp arī Izraēlu, ne tikai Irānu, un ar valsti nesaistītiem subjektiem.

Ja šis iedalījums rada šķelšanos pašā Eiropas Savienībā tās diskusijās ar citām valstīm, tad nav nekāds brīnums, ka atšķirības pastāv arī diskusijās starp ES un Savienotajām Valstīm. Īstā problēma, ar ko saskaras Rietumu alianse, ir tā, ka šis iedalījums starp tiešiem un netiešiem draudiem ir maldinošs un tajā pašā laikā šķeļošs. Ja mēs pieņemtu, ka šāds iedalījums nepastāv, mums varētu pavērties plašākas iespējas panākt vienošanos *saskaņā ar noteiktiem faktiem, kas attiecas uz katru konkrēto situāciju*. Taču es neesmu optimistiski noskaņots. Ja atšķirības izriet no kultūras, un domāju – tas tā arī ir, tad fakts, ka Eiropā un Savienotajās Valstīs ir ļoti atšķirīga politiskā un stratēģiskā kultūra, nozīmē to, ka atšķirīgās kultūras arī turpmāk radīs šķelšanos starp ES un ASV.

Dr. TOMASS HAJNOČI, Austrijas Ārlietu ministrijas Starptautiskās drošības politikas departamenta direktors

Paldies, ka uzaicinājāt mani uz Latviju. Manuprāt, un īsumā to pieminēšu nedaudz vēlāk, Baltijas valstis jau šobrīd ir zināmā mērā ietekmējušas EDAP un devušas tajā noteiktu ieguldījumu. Sesijas sākumā Gustavs Lindstroms īsi iepazīstināja ar Eiropas drošības stratēģiju. Uzskatu, ka viņam tas izdevās ļoti labi – pārskats bija diezgan kodolīgs, taču tajā tika minēti visi galvenie punkti. Tomēr es esmu praktiķis un tāpēc sev vaicāju: “Kāda ir politiskā nozīme?” Manuprāt, šī nozīme ir acīmredzama, jo pirmo reizi Eiropas Savienībai ir sava stratēģija. Diezgan bieži tika pieminēts slavenais Kisindžera teiciens: ”Dodiet man tālruņa numuru, pa kuru var piezvanīt Eiropas Savienībai”, un bija arī otra doma: “Viņiem nav pat savas stratēģijas.” Starp citu, abas stratēģijas – Eiropas un ASV – ir ļoti interesanti salīdzināt. Mums šobrīd nav laika to darīt, taču kā atsaucē šis dokuments ir ļoti nozīmīgs. Svarīgs ir jau pats fakts, ka stratēģija vispār ir izstrādāta, turklāt vienlīdz būtisks ir arī politiskais process – tas, kā šis darbs tika paveikts, cik ātri – bez lielām mokām un pretrunām - stratēģija tika izstrādāta. Tas bija ļoti zīmīgi un liecina par to, cik ievērojami, neraugoties uz mūsu trūkumiem, esam progresējuši attiecībā uz līdzīgu uzskatu apmaiņu. Protams, bija daži jautājumi, par kuriem tika diskutēts vairāk, piemēram, ko darīt ar atsauci uz Apvieno Nāciju Organizācijas Statūtiem? Vai tai vajadzētu būt ļoti skaidri noteiktai un neko nedrīkst darīt bez attiecīgā Drošības padomes lēmuma? Otrs jautājums bija šāds: vai tagad vajadzētu lietot vārdu “apsteidzošs” vai “preventīvs”? Taču kopumā stratēģija tika izstrādāta ļoti īsā laika sprīdī, grozījumu bija pavisam maz – darbs ritēja ļoti raiti. Tas, manuprāt, ir diezgan ievērojams panākums.

Kas notiks tālāk? Protams, tas ir dokuments. Taču pēc dažiem, teiksim, trim vai vairāk gadiem, šo dokumentu varētu pielāgot, un tad tas kļūs par sava veida pastāvīgu stratēģijas dokumentu. Otrkārt, jūs vienmēr varat šo stratēģiju kritizēt – tajā nav minēts pārāk daudz konkrētu lietu, nav skaidrs, ko īsti vajadzētu darīt, un tā tālāk. Šajā sakarā būtu jāatzīmē, ka tika nolemts koncentrēties uz papildu pasākumiem četrus virzienos. Viens no tiem, protams, ir masu iznīcināšanas ieroči, attiecībā uz kuriem mums jau ir stratēģija. Un vēl - Tuvie Austrumi, Bosnija un efektīvas daudzpusējas attiecības.

Tādējādi es vēlētos pievērsties Kristoferam Kokeram, kas ļoti daiļrunīgi apšaubīja drošībai radīto draudu dalījumu tiešos un netiešos draudos. Es piekritu viņa viedoklim un vēlētos piebilst, ka manā skatījumā šie draudi ir savstarpēji saistīti. Palūkojieties, piemēram, uz Tuvajiem Austrumiem, kas ir tipisks konfliktu reģions. Kāda situācija tur ir ar masu iznīcināšanas ieročiem? Gribu teikt, ka šajā reģionā, kā apstiprina lielākā daļa novērtējumu, tie ir atrodam. Kāda situācija ir ar terorismu? Šis reģions ir viens no nozīmīgākajiem terorisma perēkļiem visā pasaulē, un terora akti Izraēlā lielā mērā konfliktu veicina. Iedomājieties Afganistānu – nestabila valsts, terorisms, noziedzība, narkotikas, un pat šeit es saskatu saikni ar masu iznīcināšanas ieročiem, jo šī valsts destabilizē situāciju Pakistānā. Pasarg', Dievs, no sabrukuma šādā valstī ar visām sekām, kādas var rasties, ja tās rīcībā ir masu iznīcināšanas ieroči, raķetes utt. Tādēļ nedomāju, ka varam sacīt: "Šie ir pieci galvenie tiešie draudi, bet pārējie ir netieši draudi." Manuprāt, šie draudi ir saistīti, un tā ir realitāte. Uzskatu, ka arī mūsu atbildē šis aspekts ir jāatspoguļo. Atcerieties NATO ģenerāļsekretāra Robertsona slaveno teicienu: "Ja nedosimies uz Afganistānu, Afganistāna nāks pie mums." Mūsdienu pasaulē visas lietas ir savstarpēji tik cieši saistītas, ka ne vienmēr tās var sašķirot pa dažādiem plauktiņiem. Tāpēc arī mūsu atbildēm ir jābūt daudzveidīgām.

Tikko pieminēju Bosniju kā vienu no četriem virzieniem, kuriem mēs pievērsām lielāko uzmanību. Jūs visi zināt, ka ALTHEA tiks uzsākta decembra sākumā. Ar šo operāciju ES pārņems NATO vadīto militāro operāciju. Starp citu, tā šobrīd būs vienīgā EDAP militārā operācija, turklāt plaša mēroga operācija. Taču viss nav tik vienkārši, jo ES rīcībā ir daudzi citi līdzekļi, ne tikai darbošanās militārajā jomā. ES šeit ir pārstāvēta sešos dažādos veidos – tostarp to pārstāv Komisija, ES Novērošanas misija (EUMM), ESPM (policijas misija). Tādēļ ir svarīgi, lai mēs beidzot aptvertu to, ko minēja Gustavs Lindstroms: ir nepieciešama saskaņota pieeja, saskaņota atbilde. Turklāt ES, manuprāt, atrodas unikālā pozīcijā, lai spētu tādu atrast. Un šis lielais potenciāls, neraugoties uz visām institucionālajām problēmām, tiks realizēts.

Tā kā esmu pieminējis ALTHEA, vēlētos parunāt par pēdējo jautājumu saistībā ar EDAP. Pašreiz noris trīs civilās operācijas – ESPM (ES policijas misija Bosnijā), Proxima (policijas misija Maķedonijā) un THEMIS (likuma varas misija Gruzijā). THEMIS ir jauna veida operācija, un Baltijas valstis bija tās, kuras ierosināja ideju rīkot šādu misiju. Nezinu, kā tas tika uztverts šeit un cik tas tika uzsvērts ziņu izlaidumos un presē, taču es to uztvēru kā ļoti skaidru apliecinājumu tam, ka Baltijas

valstis dod savu ieguldījumu Eiropas Savienībā. Šeit var runāt par konkrētu vēsturisku pieredzi; ir acīmredzams, ka šīm valstīm ir lielākas iespējas nekā Austrijai vai Portugālei sūtīt prokuroorus, kuri brīvi runā krieviski. Arī no politiskā viedokļa tas ir interesanti, jo parasti šāda veida misijas tika īstenotas EDSO ietvaros, bet EDSO nozīmē arī Krievijas līdzdalību. Līdz ar to Krievijai būtu sava veida veto tiesības. Ir situācijas, kad tas ir labi, jo dažu jautājumu risināšanā ir svarīgi iesaistīt arī Krieviju. Šajā gadījumā civilā misija Kaukāza republikā tika īstenota, apejot Krieviju. Ir dažādi iespējamie darbības ietvari, tāpēc man rodas jautājums: kur EDAP misijas tiks īstenotas nākotnē? Pašreiz lielākā daļa misiju notiek Balkānu valstīs. Domājot par nākotni, mēs vienmēr runājam par EDAP operācijām Āfrikā. ES var iesaistīties Āfrikā, pat ja Āfrikas Savienību (AS) vajadzētu uztvert kā dabisku organizatorisku veidojumu operāciju īstenošanai Āfrikā. Uzskatu, ka ir lielas iespējas EDAP operācijas nākotnē veikt tā sauktajās jaunajās kaimiņvalstīs, jo tās atrodas tuvāk Eiropai.

Vēl viens komentārs. Ja runājam par tiešajiem un netiešajiem draudiem, tas nenozīmē, ka vienmēr nepieciešama atbilstoša reakcija, respektīvi, ka uz tiešiem draudiem jāatbild ar militārām akcijām. Pašlaik notiek sarunas par Irānas kodolprogrammu. Šis jautājums noteikti vislabāk risināms diplomātiskā – sarunu – ceļā, nevis ar militāriem līdzekļiem. Ne vienmēr nepieciešami militāri līdzekļi, lai novērstu tieša rakstura izaicinājumus. Šobrīd mēs Eiropas Savienībā diskutējam par to, ko mums vajadzētu darīt Dārfūrā? Protams, ļoti svarīga ir pašu Āfrikas valstu rīcība šajā jautājumā, un ES pirmais uzdevums ir stiprināt AS spēju risināt Dārfūras krīzi. Taču mēs apspriežam arī iespēju turp sūtīt ES policijas misiju, kas kontrolētu, uzraudzītu un konsultētu vietējo policiju. Mēs bez šaubām varam piekrist tam, ka policijas izmantošana nav izteikti militāra rakstura pasākums. Taču policistu drošība Dārfūrā būtu daudz vairāk apdraudēta nekā, piemēram, karavīru drošība pašreiz Bosnijā. Mēs Eiropas Savienībā spriežam arī par to, kāda veida atbalstu varētu sniegt Irākai civilajā jomā – vai tā varētu būt policijas apmācīšana, vai palīdzība tieslietās un vēlēšanu sarīkošanā utt. Un atkal, manuprāt, šādas operācijas sarīkošanu apgrūtina nepietiekamā drošība. Tādēļ interesanti ir tas, ka ES civilajā jomā darbojas ļoti aktīvi, jo šajā ziņā tai ir gandrīz vai unikālas iespējas kaut ko darīt, un, piemēram, nav arī konkurences ar NATO, kas šajā jomā nevēlas darboties. Tomēr, kā izrādās, EDAP struktūras vēl nav pilnībā attīstītas. Militārajā ziņā, 40 gadus īstenojot miera uzturēšanas misijas, mēs esam uzkrājuši brīnišķīgu pieredzi. Austrijā, kuru es pārstāvu, miera uzturēšanas operācijās ir piedalījušies vairāk nekā 50 000 karavīru. Ir attīstītas vajadzīgās struktūras, lai militāros spēkus operāciju veikšanai ārvalstīs ātri rekrutētu un izvietotu. Turpretī civilajā jomā joprojām ir problemātiski īsā laika sprīdī nodrošināt nepieciešamo skaitu policistu un nosūtīt viņus uz ārvalstīm. Vairums iekšlietu ministru uz lūgumu nosūtīt lielāku skaitu policistu atbild: "Klausieties, man vajag, lai mani cilvēki patrulētu ielās!" Arī dzeltenā prese rakstīs: "Mūsu valstī vēršas plašumā noziedzība, bet mūsu ministrs sūta policistus uz Āfriku." Ar militārpersonām situācija, neapšaubāmi, ir citāda: tās vienmēr ir gatavībā, tāpēc, ja nepieciešams, var tikt nosūtītas pildīt operācijas ārvalstīs. Tātad, kaut kas ir jādara, lai atrisinātu šo ar mūsu struktūrām saistīto jautājumu.

Pēdējā piebilde attiecas uz rosinošajām domām, ko pauda Kristofers Kokers. Mēs aizvien vairāk attālināmies no valsts drošības, lai pievērstos cilvēka drošībai, kā mēs, austrieši, to saucam, uzskatot, ka tieši cilvēks jāaizsargā no visa veida draudiem. Tas attiecas ne tikai uz mīnām un kājnieku ieročiem, bet arī uz cilvēktiesībām un atsevišķām ekonomiskajām un sociālajām pamattiesībām. Tas, protams, ir cieši saistīts ar humānisma problēmu vispār. Ko mums vajadzētu darīt, ja konkrētā valstī cilvēkiem ciešanas sagādā viņu pašu valdība? Starptautiskajai sabiedrībai ir ne tikai tiesības, bet – un tas, manuprāt, ir svarīgi - pat pienākums aizsargāt šos cilvēkus. Tieši šo pieeju atspoguļo arī jaunā domāšanas veida strīdīgā būtība. Tātad, atbildība aizvien vairāk izpaužas starptautiskā līmenī, un nevar vienkārši pateikt: “Tā ir suverēna valsts, un viņi tur var nogalināt cits citu, kā vien patīk.” Kaut kas ir jādara. Un atkal, manuprāt, mēs nonākam pie tā, ko teica Kristofers: neraugoties uz to, kā šos draudus saucam – par tiešiem vai netiešiem, tie lielā mērā ir savstarpēji saistīti, un tāpēc mums jāatrod jaunas atbildes, ņemot vērā to, ka faktori, kas mūsdienās apdraud drošību, savā būtībā ir tik atšķirīgi. Paldies par uzmanību.

Prof. ESTERE BARBĒ, Barcelonas Autonomās universitātes Eiropas studiju institūta direktore

Vispirms vēlētos izteikt pateicību organizatoriem par to, ka tiku uzaicināta uz Rīgu un varu piedalīties šajā seminārā. Kad Antonio Misiroli lūdza mani piedalīties šajā paneldiskusijā, viņš ieteica galveno uzmanību pievērst tam, kā pēc 11. marta Spānijā ir mainījušies iedzīvotāju priekšstati par drošību. Mēģināšu arī atbildēt uz atsevišķiem iepriekš izteiktajiem komentāriem, taču galveno uzsvaru likšu uz šo konkrēto gadījumu Spānijā.

Pirmo reizi demokrātiskajā Spānijā vēlēšanu izvēli ir ietekmējušas ārpolitikas un drošības dimensijas. Tas bija ļoti skaidri redzams pēdējās vēlēšanās, kas notika 14. martā – trīs dienas pēc terora aktiem Madridē. Pastāv uzskats, ka Sociālistiskās partijas uzvara parlamenta vēlēšanās ir tieši saistīta ar teroristu uzbrukumiem un iepriekšējās valdības īstenoto drošības politiku. Faktiski šajā sakarā rodas trīs jautājumi, kas jāaplūko kopumā.

Pirmkārt, Madridē notikušā teroristu uzbrukuma rezultātā gāja bojā 200 cilvēki, bet vairāk nekā 1000 tika ievainoti. Otrkārt, Spānijas iedzīvotāju tūlītējais secinājums bija tāds, ka pie šiem uzbrukumiem novedusi Aznāra valdības īstenotā ārpolitika. Citiem vārdiem sakot, uzbrukumu galvenais cēlonis ir attieksme, ko demonstrēja Spānijas valdība, atbalstīdama Amerikas politiku Irākā. Saskaņā ar sabiedriskās aptaujas datiem 65% spāņu uzskata, ka terora akti Madridē ir saistīti ar atbalstu, ko Aznārs sniedza Bušam Irākas karā. Interesanti, ka pēc 11. septembra notikumiem tikai 5% amerikāņu uzskatīja, ka viņu valsts īstenotajai ārpolitikai ir kāds sakars ar terora aktu cēloņiem. Spānijā varam redzēt pavisam atšķirīgu nostāju – daudzi

cilvēki saskata tiešu saikni starp valsts īstenoto ārpolitiku un Madridē notikušajiem terora aktiem.

Treškārt, 14. marta vēlēšanu rezultāti. Kristofers Kokers jau minēja, ka terorisms var apdraudēt arī valsts politisko stabilitāti. Spānija šajā sakarā ir interesants piemērs. Patiešām, viena lieta, ko spāņi uztvēra tūlīt (jo pēc terora aktiem līdz parlamenta vēlēšanām bija atlikušas tikai trīs dienas), bija šāda: iespējams, ka teroristu uzbrukumi valstī var izraisīt politisku nestabilitāti. Citiem vārdiem sakot, ārējas izcelsmes terora akti var radīt problēmas valsts demokrātijai. Patiešām, abu vadošo partiju attiecības pēc terora aktiem un pirms vēlēšanām bija ļoti saspīlētas. Tomēr mums vajadzētu atcerēties, ka starp abām partijām sakarā ar to viedokli par ārpolitiku un drošības politiku liela plaša bija radusies jau pirms teroristu uzbrukumiem. Piemēram, Sociālistiskā partija vēlēšanās piedalījās ar programmu, kas bija balstīta uz daudzpusējām attiecībām un eiropeisku orientāciju; tās galvenā platforma bija spāņu karavīru izvešana no Irākas. Citiem vārdiem sakot, Konservatīvās partijas un Sociālistiskās partijas koncepcijas attiecībā uz ārpolitiku un drošības politiku jau pirms terora aktiem bija pretējas.

Vēlētos pievērst uzmanību tam, kā 11. marta notikumi ir mainījuši Spānijas iedzīvotāju priekšstatus par drošību, un uzsveršu trīs galvenos jautājumus: draudu uztvere, drošības stratēģijas cīņai pret terorismu un priekšstati par starptautisko drošību un starptautisko kārtību. Mēģināšu pierādīt, ka Spānijas gadījumā ir konstatējama valdības un sabiedrības viedokļu sadursme jautājumos, kas saistīti ar starptautisko drošību.

Sākumā vēlētos citēt Kristoferu Hilu, akadēmiķi starptautisko attiecību jomā. Viņš raksta, ka “valsts ārpolitikas izvēle ir cieši saistīta ar vietējās sabiedrības izvēli un tās abas ir pakļautas zināmam priekšstatam par vēlamo pasauli”. Centīšos pierādīt, ka Aznāra politika, kuru viņš īstenoja līdz 11. martam, ir novedusi tiktāl, ka Spānijas sabiedrībai un lēmējpersonām bija pilnīgi pretēji viedokļi par to, kādai vajadzētu būt pasaulei, kādai vajadzētu būt attieksmei pret drošību un kādu izvēli vajadzētu izdarīt vai kādas stratēģijas pieņemt, risinot ar drošību saistītos jautājumus.

Pirms runāju par šo sašķeltību attiecībā uz drošības stratēģijām un priekšstatu par drošību, vēlētos izteikt piebildi par tūlītēju drošību vai draudu uztveri. Kāda veida starptautiskus draudus spāņi izjuta pirms 11. marta? Aplūkojot aptauju rezultātus, kas publicēti pēc 11. septembra notikumiem, respektīvi, laika posmā starp 2002. un 2004. gadu, redzam, ka sabiedrības viedokli Spānijā – gluži tāpat kā sabiedrības viedokli jebkurā citā Eiropas valstī un visā Rietumu pasaulē – ir ietekmējis 11. septembris. Vienas no 11. septembra terora aktu sekām bija tādas, ka spāņi nedaudz mainīja savu viedokli par aizsardzības jomai paredzētajiem izdevumiem. Spāņi tradicionāli ir vērsušies pret aizsardzības izdevumu palielināšanu. Piemēram, 1996. gadā tikai 11% spāņu uzskatīja, ka aizsardzībai būtu jāatvēl vairāk naudas, savukārt 50% uzskatīja, ka aizsardzības izdevumi ir jāsamazina. Pēc 11. septembra notikumiem – 2002. gadā – skaitļi nedaudz mainījās un aizsardzības

izdevumu samazināšanu atbalstīja vairs tikai 31% spāņu, toties līdz 18% bija pieaudzis to spāņu skaits, kuri uzskatīja, ka aizsardzības izdevumi ir jāpalielina.

Runājot par draudu uztveri, vēlos uzsvert, ka spāņu viedoklis par draudiem, kuri varētu ietekmēt viņu drošību, pēc 11. marta nav mainījies. Pirms 11. marta sabiedrisko aptauju rezultātos skaidri iezīmējās divi galvenie draudi – vairāk nekā 50% iedzīvotāju uzskatīja, ka Spānijas drošību var ietekmēt divi starptautiskie draudi: imigrācija un starptautiskais terorisms. Citi globālie draudi, piemēram, masu iznīcināšanas ieroči vai globālā sasīšana Spānijā netika uzskatīti par tik bīstamiem kā citās Eiropas valstīs.

2002. gada decembrī 80% spāņu uzskatīja, ka starptautiskā imigrācija būtiski vai ļoti būtiski apdraud valsts drošību. Tas ir augstākais rādītājs Eiropas Savienības dalībvalstu vidū. Šajā sakarā jāsniedz viens komentārs, un tas ir saistīts ar elites faktoru – lēmējpersonām. Proti, konservatīvā valdība nepārtraukti uzsvera, ka starptautiskā imigrācija un starptautisko noziedzību pastāv tieša saikne. Šo atziņu kā patiesu uztvēra arī Spānijas sabiedriskā doma. Tādējādi varam teikt, ka Spānijas politiskā darba kārtībā imigrācija nepārprotami bija iekļauta kā ar drošību saistīta problēma.

Otrs komentārs attiecas uz Spānijas sabiedrības raksturojumu. Proti, 60., 70. un pat 80. gados Spānija sūtīja savus cilvēkus kā migrantus uz ārzemēm, taču pēdējo desmit gadu laikā ieeļotāju skaits valstī ir divkārošies, daži pat saka – trīskārošies. 1994. gadā Spānijā dzīvoja viens miljons ārvalstnieku. 2003. gadā ārvalstnieku skaits bija pieaudzis līdz apmēram 2,5-3 miljoniem, tas ir, aptuveni 7 procentiem no iedzīvotāju kopskaita. Jāuzsver, ka 15% imigrantu ir nākuši no Marokas. Spānijas iedzīvotāju vidū pēc 11. marta nebija vērojama negatīva attieksme pret marokāņiem, lai gan Madridē notikušajos terora aktos iesaistītie cilvēki bija marokāņi. Tomēr šis faktors rada problēmas Spānijas drošībai.

Otri spāņu uztverē nozīmīgākie draudi ir terorisms. Spānijā gan terorisma jautājums, protams, jau agrāk bija iekļauts politiskā darba kārtībā – lai terorisms tiktu atzīts par katru dienu aktuāliem draudiem, nemaz nebija jāpiedzīvo starptautiskā terorisma sekas; basku separatistu grupējums ETA terorismu piekopj jau kopš 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem. 11. septembra notikumi spāņu priekšstatu par terorismu mainīja tādā ziņā, ka piešķīra tam starptautisku dimensiju, tomēr, vispārīgi runājot, ar terorisma draudiem šī valsts bijusi spiesta rēķināties vienmēr. Pēc 11. septembra 85% spāņu uzskatīja, ka starptautiskais terorisms varētu apdraudēt Spāniju, taču Spānijā salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm šī problēma tika uztverta kā mazāk nozīmīga. Spāņi nebija īsti pārliecināti par to, ka starptautiskais terorisms varētu viņus ietekmēt, taču situācija krasi izmainījās pēc Irākas kara sākšanās. Patiešām, 2004. gada februārī – tieši pirms 11. marta – veikto aptauju rezultāti rāda, ka spāņi vairāk nekā jebkad agrāk bija noraižējušies par valstī iespējamajiem starptautisko teroristu uzbrukumiem. Tam par iemeslu bija Spānijas valdības aktīvā iesaistīšanās Irākas karā.

Tomēr vajadzētu atcerēties, ka viens no Spānijas valdības galvenajiem mērķiem bija cīņa pret ETA īstenoto terorismu un tā mēģināja šo terorismu valstī apkarot ar vietējo instrumentu un politikas palīdzību, kā arī iesaistīt Eiropas Savienību daudz aptverošākā pretterorisma politikā. Mēs varētu diskutēt par to, ka pēc 11. septembra Spānijas valdības nostājā bija manāmas pārmaiņas tādā ziņā, ka cīņa pret ETA, lai gan konceptuāli joprojām palika vietēja mēroga problēma, tomēr ieguva globālu raksturu. Citiem vārdiem sakot, Buša globālā stratēģija tika izmantota kā instruments cīņai pret terorismu vietējā mērogā. Tādējādi šie divi līmeņi tika zināmā mērā sajaukti – starptautiskās drošības problēmas tika iekļautas vietēja mēroga politiskajās stratēģijās. Šo pieeju vēl joprojām izmanto sociālistu valdība, kura uzskata, ka starp abiem terorisma līmeņiem nav nekādu atšķirību. Visi teroristi ir vienādi.

Runājot par drošības stratēģijām, kas pirms 11. marta tika izmantotas cīņā pret terorismu, starp valdības piedāvāto stratēģiju un spāņu attieksmi pret to pastāvēja ļoti liela plaisa. Aznāra stratēģiju var uzskatīt par “uzvarētāju” stratēģiju, proti, tā atbalstīja hegemonu – Savienoto Valstu – politiku starptautiskajā arēnā. Citastarp tas nozīmēja, ka Spānijas valdība nepārprotami atbalsta koncepciju par apsteidzošu uzbrukumu un vienpusēju militāru darbību pret Irāku. Kāpēc?

Varētu teikt, ka tam bija divi galvenie iemesli. Pirmkārt, viens no Spānijas konservatīvās valdības mērķiem bija palielināt savas valsts nozīmi pasaulē un attiecīgi iegūt lielāku autonomiju Eiropā – jo īpaši autonomiju no Francijas, veidojot īpašas attiecības ar Savienotajām Valstīm. Šī tendence kļuva gandrīz vai par apsēstību. Otrs iemesls bija saistīts ar cīņu pret ETA īstenoto terorismu. Citiem vārdiem sakot, Spānijas valdība uzskatīja, ka, cīnīdamās pret starptautisko terorismu, tā vienlaikus cīnīsies arī pret vietējo terorismu. Iespējams, mēs varētu teikt, ka Spānijas valdība, no vienas puses, rīkojās pragmatiski, bet no otras puses – atbalstīja agresīvu militāru politiku.

Spānijas sabiedriskā doma bija pilnīgi pretēja – tā nemaz nesaskanēja ar šo jauno atlanticismu. Spānijas sabiedrība pat 2004. gada maijā – pēc 11. marta terora aktiem – lielā mērā atbalstīja miermīlīgu politiku. 82% spāņu uzskatīja, ka starptautiskajās attiecībās ekonomiskā vara ir daudz svarīgāka par militāro varu. Spānijas sabiedrība iestājās par nemilitāra rakstura politiku – pēc 11. marta 72% spāņu uzskatīja, ka karš nav vajadzīgs nekad un nekādos apstākļos. Tātad sabiedrība bija orientēta uz miermīlīgu politiku pretstatā savai uz agresīvu militāru politiku orientētajai valdībai.

Lai būtu labāk izprotams Spānijas sabiedrības viedoklis par starptautisko kārtību laika posmā no 2002. gada līdz 2003. gadam, minēšu vēl dažus skaitļus: tikai 2% spāņu vēlējās stingru Amerikas vadību pasaulē, un tikai 2% uzskatīja, ka šī Amerikas īstenotā vadība ir vērtējama pozitīvi. Pārējā Eiropā šis rādītājs bija 20%. Tātad Spānijas sabiedrība kopumā bija noskaņota antiamerikāniski un pret karu. 2002. gada decembrī, kad risinājās diskusija par to, kā rīkoties Irākā – iesaistīt vai neiesaistīt Apvienoto Nāciju Organizāciju utt., 60% spāņu neatbalstīja pret

Irāku vērstu militāru darbību, pat ja tā tiktu veikta ar ANO mandātu. Tikai 24% spāņu šķita pieņemama ar ANO mandātu apstiprināta militāra darbība. Šie skaitļi atspoguļo milzīgo plaisu, kas bija izveidojusies starp Spānijas sabiedrību un lēmējpersonām. Abas šīs puses Eiropas arēnā ieņēma pilnīgi pretējas pozīcijas attiecībā uz to, vai un kā būtu jāiesaistās Irākas notikumos.

Pat pēc 11. marta 85% spāņu uzskatīja, ka iebrukums Irākā negatīvi ietekmē starptautisko drošību. Ja pieņemam, ka viens no veiksmīgas ārpolitikas un drošības politikas priekšnoteikumiem ir vienprātība “mājās”, respektīvi, atbalsts konkrētai politikai valstī, kurā tā tiek radīta, tad ir acīmredzams, ka Spānijā pirms 11. marta starp sabiedrību kopumā un lēmējpersonām nepavisam nebija vienprātības. Teroristu uzbrukumi ieviesa korektīvas daudzu novērotāju prognozēs par vēlēšanu rezultātiem – paredzētās uzvaras vietā konservatīvie cieta sakāvi. Saskaņa starp Sociālistiskās partijas programmu un Spānijas sabiedrības viedokli drošības jautājumos bija vērojama jau pirms šiem uzbrukumiem.

Tādējādi esmu nonākusi pie trešā jautājuma – priekšstatiem par starptautisko drošību un starptautisko kārtību. Šajā jautājumā liela nozīme ir Eiropas Savienībai. Pēc 11. marta Spānijas sabiedrība nav mainījusi savu priekšstatu par starptautisko drošību. Piemēram, 2004. gada maijā, kad spāņiem tika jautāts, kas izraisa starptautisko terorismu, viņi minēja vairākus iemeslus. Trīs svarīgākie bija šādi: reliģiskais fanātisms, Amerikas augstprātība, kā arī arābu pasaulē valdošā nabadzība un sociālā atstumtība. Ņemot vērā šos trīs iemeslus, spāņi uzskatīja, ka pretterorisma stratēģijām būtu jāizvērsas galvenokārt globālā dimensijā – attīstot politiku un sadarbību ar arābu pasauli, kā arī jāsaista globālā un vietējā dimensija – galvenokārt kontrolējot imigrantus un mošejas. Kā redzam, atkal tiek skarts imigrācijas jautājums – šoreiz jau starptautiskā terorisma kontekstā. Par galvenajiem terorisma apkarošanas līdzekļiem kļūst ekonomiskie, policejiskie un tiesiskie līdzekļi.

Attiecībā uz Spānijas ārpolitisko darbību spāņi īpaši uzsver trīs galvenās stratēģijas: sadarbība ar trešās pasaules valstīm un humānās palīdzības sniegšana krīzes situācijās; lielākas ietekmes panākšana Eiropas Savienībā; aktīvāka līdzdalība starptautiskajās organizācijās. 2004. gada jūnijā 85% spāņu uzskatīja, ka par ārpolitikas prioritāti ir jākļūst attiecībām ar Eiropas Savienību, un tikai 2% - ka par prioritāti ir jāuzskata attiecības ar Savienotajām Valstīm. Pašreizējais ārlietu ministrs diezgan simboliski nodēvēja Eiropu par “Spānijas skābekli.”

Starp Spānijas sabiedrisko domu un konservatīvo eliti pastāvēja acīmredzamas pretrunas attiecībā uz to, kādai vajadzētu būt pasaulei (iespējas, izvēles). Spānijas Konservatīvā partija joprojām aizstāv militāro pieeju un karu Irākā. Runājot par Eiropas Savienību, Aznāra valdība diezgan nelabprāt vēlējās to atzīt par globālu subjektu un tādējādi nonāca pretrunā ar Spānijas sabiedrības pasaules redzējumu. Pašreizējās sociālistu valdības priekšstats par starptautisko kārtību ir atkal radījis vienprātību drošības politikas jautājumos, bet ne starp elitēm – ciktāl runa ir par ārpolitiku, mums Spānijā šobrīd ir divas elites. Patlaban ir panākta vienprātība

starp valdību un Spānijas sabiedrisko domu. Turklāt Spānijas pašreizējās valdības nostāja acīmredzami sakrīt ar Eiropas Savienības globālo pieeju drošības un starptautiskās kārtības jautājumiem. Spānijas pašreizējā valdība nepārprotami vadās pēc Eiropas drošības stratēģijas. Tie, kuri ir lasījuši pašreizējā ārlietu ministra Migela Anhela Moratinosa runas, var apstiprināt, ka tajās ietverta "Eiropas ideja par starptautisko kārtību un drošību". Viņš Spānijas sarunās ar citām valstīm aizstāv viedokli, ka starptautiskajai drošībai jābūt balstītai uz starptautiskām vadības institūcijām, Apvienoto Nāciju Organizācijas centrālo lomu, starptautisko tiesību centrālo lomu, daudzdimensionāliem un savstarpēji saistītiem priekšstatiem par drošību, vides tiesībām un cilvēktiesībām, valsts attīstības problēmu risināšanu ar daudzdimensionālu instrumentu palīdzību, konfliktu profilaksi (pilnībā atsakoties no idejas par vienpusēju militāru darbību) un miera nodrošināšanu Tuvajos Austrumos, jo Tuvo Austrumu konflikts ir tāds faktors, kas veicina islāmistu terorismu. Spānijas pašreizējā politika miera nodrošināšanu Tuvajos Austrumos atzīst par stratēģisku prioritāti cīņā pret terorismu. Citiem vārdiem sakot, Spānijas pašreizējā drošības politikas programma nepārprotami ir balstīta uz Eiropas drošības stratēģiju. Redzam, ka svarīga ir arī cilvēku izvēle. Pašreizējais ārlietu ministrs Migels Anhels Moratinoss pirms tam bija ES īpašais sūtnis Tuvo Austrumu miera procesa jautājumos. Dažas no šobrīd vadošajām Spānijas Ārlietu ministrijas amatpersonām agrāk strādājušas Briselē, galvenokārt KĀDP direktorātā.

Nobeigumā vēlētos izteikt vēl divus komentārus. Viens no tiem ir atklāts jautājums, proti, šobrīd mums attiecībā uz drošību un pasaules kārtību ir divas pilnīgi atšķirīgas koncepcijas – vienu aizstāv konservatīvie, bet otru - sociālisti. Kas notiks, ja tuvākajā nākotnē varu no jauna iegūs konservatīvie? Šis fakts noteikti ietekmēs ES politiku.

Otrs komentārs ir šāds: 11. marta terora akti apdraudēja nevis valsts drošību, bet gan iedzīvotāju drošību. Patiešām, viens no jautājumiem, kas šobrīd visvairāk satrauc Spānijas iedzīvotājus, ir nevis pats starptautiskais terorisms, bet gan tas, vai mēs varam paļauties uz to, ka valdība, lēmējpersonas un izlūkdienesti mūs pasargās no starptautiskā terorisma. Spāņi vēlas zināt, cik efektīvi policija un izlūkdienesti strādāja pirms 11. marta. Paldies par uzmanību!

JAUNIE GLOBĀLIE IZAICINĀJUMI: NETIEŠĀ JOMA

Sesijas vadītājs: **VILJĀRS VĪBELS**, Igaunijas Ārpolitikas institūta pētnieks

Esiet sveicināti! Pēc neliela pārtraukuma ar prieku turpinām savu diskusiju. Kā jau redzējām, novilkta robeža starp tiešiem un netiešiem draudiem nepavisam nav viegli.

Tomēr mums ne tikai ir jānovelk šī robeža, bet jādomā arī par to, kā šiem draudiem stāties pretī, jo novilktajai robežai pašai par sevi nav nekādas vērtības. Vai mūsu priekšstatam par netiešiem un tiešiem izaicinājumiem šajā sakarā ir kāda nozīme?

Redzam, ka netiešie draudi mazliet atšķiras tādā ziņā, ka, iespējams, pret tiem mums jāvērošas nedaudz drīzāk, un, iespējams, arī jautājumu loks ap šo sfēru kļūs nedaudz plašāks.

Netiešie draudi ir problemātiski no vairākiem aspektiem. Pirmkārt, tie ir savstarpēji saistīti un nav saprātīgi ar tiem saistītos jautājumus risināt atsevišķi vai arī tikai no vienas valsts skatu punkta. Vairumam valstu globālā sasīlšana šķiet biedējoša, toties Krievijas prezidents Putins to novērtē atzinīgi, jo globālā sasīlšana radot labvēlīgākus apstākļus lauksaimniecībai un samazinot apkures izmaksas, un līdz ar to pazeminot arī piesārņojuma līmeni.

Tā pati problēma vērojama arī saistībā ar slimībām, iedzīvotāju skaitu, dzīves līmeņa celšanos un resursu trūkumu; pastāv problēmas, kas cita citu pastiprina. Piemēram, ja mēs vēlētos ikvienam ķīnietim nodrošināt tādu dzīves līmeni, kāds ir iedzīvotājiem Eiropas Savienībā, Ķīnai vajadzētu daudz vairāk elektroenerģijas, nekā šobrīd ražo visā pasaulē.

Mums ir jauni paneldiskusijas dalībnieki - Antonio Misiroli no ES Drošības studiju institūta, Bengts Sundēliuss no Zviedrijas Nacionālās aizsardzības koledžas un divi debatētāji – Frīdemans Millers no Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta un Pērs Kārlsens no Dānijas Starptautisko studiju institūta.

Dr. ANTONIO MISIROLI, ES Drošības studiju institūta vecākais pētnieks, Parīze

Pirmās sesijas noslēgumā mēs pamatā vienojāmies, ka drošība jaunajā gadu tūkstoši ir saistīta ar aizsardzību ne tikai pret agresiju, bet arī pret slimībām, ekonomiskajām krīzēm, vides degradāciju un resursu izsīkšanu. Protams, pastāv risks, ka, pilnībā izdzēšot tradicionālo robežu starp “netiešajiem” un “tiešajiem” draudiem, mēs varam nonākt strupceļā un vairs nesaprast, ar ko tad īsti sākt politikas veidošanu. Pirmkārt, būtu lietderīgi noskaidrot un izvērtēt sīkāk, kādi tad ir šie jaunie izaicinājumi un kā tie ietekmē Eiropu. Ja esat uzmanīgi izlasījuši Drošības stratēģiju, tad zināt, ka visi šie izaicinājumi nav uzskaitīti noteiktā secībā un nav savstarpēji sasaistīti ar noteiktu loģisku pavedienu. Mums būtu jāmēģina veikt mazliet dziļāku analīzi, īpašu uzmanību pievēršot a) šo izaicinājumu ietekmei uz Eiropu un b) iespējamām politiskajām atbildēm. Šos jautājumus centīšos aplūkot savā runā.

Vairumā gadījumu eksperti un amatpersonas cenšas savas publiskās runas izdaļot ar viegli uztveramiem saukļiem un izteikumiem. Iespējams, vieni no slavenākajiem ir Madlēnas Olbraitas izvirzītie trīs “D” – nekāda dublēšanās, nekāda diskriminācija, nekāda diferenciācija –, kas tika attiecināti uz Eiropas Drošības un aizsardzības politiku (EDAP) 1998. gada nogalē. Arī es pievērsīšos dažiem šādiem principiem.

I. Pirmais jautājums, protams, ir resursu izsīkšana.

Viena no lielākajām problēmām pasaulē – viens no vissarežģītākajiem globālajiem izaicinājumiem – ir nabadzība un nepietiekamais uzturs, ar ko mums vēl joprojām nākas rēķināties. Mēs visi zinām, ka dabas resursi pasaulē nav sadalīti vienmērīgi, un tas ir ģeoloģisks fakts, kuru mainīt ir ļoti grūti. Taču nabadzības un nepietiekamā uztura iemesli ne jau vienmēr ir trūcīgie dabas resursi (piemēram, pārtika, ūdens,

stratēģiskie minerāli). Būtiska loma ir arī citiem faktoriem – galvenokārt tiem, kuri radušies cilvēka rīcības rezultātā. Starptautiskā pētījumā tika secināts, ka ir trīs galvenie faktori, ar kuriem var izskaidrot to, kādā veidā resursi ir saistīti ar drošību un kā tie var pārvērsties par drošības jautājumiem: 1) visbiežāk, protams, par nabadzības iemeslu tiek minēts resursu trūkums, ko izraisa, piemēram, sausuma periodi Austrumāfrikā vai citās vietās; 2) laiku pa laikam nozīme tiek piešķirta tam, ka resursi ir ārkārtīgi lieli un koncentrēti vienuviet (piemēram, dimanti Sjerraleonē vai stratēģiskie minerāli Kongo, nemaz jau nerunājot par energoresursiem), un vēlēšanās tos pārņemt savās rokās noved pie konfliktiem, kariem un bruņotām sadursmēm; 3) visai bieži resursi kļūst nozīmīgi tāpēc, ka tiek traucēta to efektīva vai godīga sadale – bads pasaulē ir ne tikai dabas fenomens.

Lielākā daļa šo problēmu, izņemot tās, kuras saistītas ar *energoresursiem*, Eiropu neietekmē nedz pārāk spēcīgi, nedz pārāk tieši. Tām var būt netieša ietekme tādā ziņā, ka tās var izraisīt dziļas humanitārās krīzes, kurās būtu nepieciešama iesaistīšanās, turklāt – vēl jo svarīgāk – šīs problēmas var izraisīt iedzīvotāju migrāciju. Taču visos citos jautājumos Eiropa cenšas izmantot daudzpusējos kanālus – lielākoties tie ir saistīti ar palīdzības sniegšanu, mazāk – ar tirdzniecību. Ar šiem jautājumiem Eiropas Savienībā galvenokārt nodarbojas divas institūcijas – *EuropeAid* un Eiropas Komisijas Humānās palīdzības birojs (*ECHO*). Svarīga loma ir arī divpusējai politikai, kas tiek īstenota dalībvalstīm būtiskās interešu jomās. Mēs, eiropieši, bieži vien lielāmies, ka visi kopā – proti, 25 dalībvalstis plus Eiropas Savienība pati par sevi – esam vislielākie palīdzības sniedzēji pasaulē. Tas, protams, absolūtā skaitliskā izteiksmē atbilst patiesībai, taču, ja šis kopējais skaitlis tiek sadalīts, veidojas mazliet citāda aina; jo īpaši tas attiecas uz katru atsevišķo dalībvalsti – vismaz vairums no tām šajā ziņā nebūt neieņem pārlietu augstu vietu. Ja runa ir par “Tūkstošgades attīstības mērķi”, kurš paredz 0,7% no IKP atvēlēt palīdzības sniegšanai, tad šobrīd Eiropas Savienībā šo mērķi izpildīt spēj tikai četras valstis – Dānija, Zviedrija, Nīderlande un Luksemburga (vēl arī Norvēģija un Šveice, kuras, lai gan nav ES locekles, tomēr ir Eiropas valstis). Neraugoties uz mūsu pašu apgalvojumiem par sasniegto augsto labklājības līmeni, mēs starptautiskajai palīdzībai nebūt nepiešķiram tik daudz līdzekļu, cik no mums gaida. Faktiski ES vidējais rādītājs ir 0,33%, un tas ir daudz zemāks nekā “Tūkstošgades attīstības mērķi” noteiktais. Tikai 2002. gadā Monterejas konferences laikā mēs vienojāmies līdz 2006. gadam palielināt vidējo rādītāju līdz 0,39%, un arī šis pieaugums, salīdzinot ar mūsu potenciālu, ir ļoti neliels. Mums savi vārdi ir jāsasaka ar atbilstošiem faktiem un darbiem.

II. Otrs aspekts, ko mums vajadzētu minēt, ir katastrofas.

Pēc definīcijas un būtības katastrofas ir vai nu dabiskas vai arī cilvēka rīcības izraisītas, lai gan (kā mēs to vēlāk redzēsim) šī robeža ne vienmēr ir tik viegli novelkama un skaidra. Daudz nerunāšu par šīm “jaunajām” jeb potenciālajām katastrofām, kas saistītas ar ievērojamiem esošo infrastruktūru darbības traucējumiem – neatkarīgi no tā, vai tos izraisījuši terora akti vai kas cits. Varbūt jūs atceraties, ka pagājušā gada augustā Jaunanglijā notikušais pārtraukums elektroenerģijas padevē faktiski pilnībā paralizēja Ņujorkas štatu un tā tuvāko apkārtni. Vienu vai divas dienas

nebija iespējams noteikt, kas šo pārtraukumu izraisīja – teroristu uzbrukums vai vienkārši avārija. Šis ir viens no apdraudējumiem, kas tikpat lielā mērā un pavisam tieši var skart arī Eiropu, tomēr šie apdraudējumi nav būtiski saistīti ar analīzi, kuru šobrīd mēģinu veikt. Viens no galvenajiem elementiem, kas tiek saistīts ar katastrofām (reālām, potenciālām vai paredzamām), ir tas, ko mēs parasti saucam par “klimata pārmaiņām” vai “globālo sasilšanu”. Es vēlētos mazliet pakavēties pie šī temata un atzīmēt, ka a) klimata izmaiņas *būtībā* ir nemainīgs dabas fenomens ar ievērojamām variācijām, kas izpaudušās ilgu ģeoloģisku periodu gaitā, un b) globālā sasilšana *būtībā* ir padarījusi iespējamu modernās civilizācijas izveidi – citiem vārdiem sakot, “siltumnīcas efektam” cilvēces vēsturē bijusi pozitīva nozīme. Tomēr jāatceras, ka siltumnīcas efektu izraisošo gāzu izmešu palielināšanās – īpaši kopš 19. gadsimta vidus (industriālā revolūcija) un vēl jo vairāk pēc pavērsiena punkta 1980. gadā – ir cilvēka darbības sekas, respektīvi, šāda veida izmeši atmosfērā palielinās līdz ar cilvēku aktivitātes un iedzīvotāju skaita pieaugumu.

Pagājušajā gadsimtā vidējā temperatūra pasaulē ir cēlusies par 0,6%, bet Eiropā šis skaitlis bija divtik liels. Aizvadītajā mēnesī Eiropas Vides aģentūra, kas atrodas Kopenhāgenā, publicēja ziņojumu, kurā teikts: ja pašreizējās tendences saglabāsies, tad vidējā globālā temperatūra līdz šā gadsimta beigām varētu celties par 1,4 līdz 5,8 °C. Eiropā tiek prognozēts vēl straujāks temperatūras kāpums – par 2 līdz 6,3 °C. Svārstības no 2 līdz 6 grādiem, protams, ir ļoti lielas, un arī zinātnieku diskusijas par globālās sasilšanas relatīvo ietekmi aizvien vēl turpinās. Pārliciecināto pierādījumu trūkuma dēļ spriedumi šajā ziņā tiek balstīti gan uz subjektīviem viedokļiem, gan arī uz aizspriedumiem un/vai neslēptiem attaisnojumiem – ņemot vērā pašreiz mūsu rīcībā esošos līdzekļus, patiešām ir ļoti grūti noteikt, kāda ir dominējošā tendence. Interesanti, ka citā ziņojumā, kas tika iesniegts Pentagonam un pirms dažiem mēnešiem plaši atspoguļots presē, ir teikts: “iespējams, lai arī ne pārāk ticams notikumu attīstības scenārijs” ir tāds, ka globālās sasilšanas rezultātā var tikt apturēts siltuma “konveijers” – proti, Arktisko ledāju kušanas un tai sekojošās ūdens atsāļošanās dēļ var apstāties Gofa straume, kas plūst no Floridas uz Atlantijas okeāna ziemeļu daļu un Rietumeiropu. Šādas globālās sasilšanas paradoksālās sekas būtu Ziemeļatlantijas reģiona vispārēja sasālšana. Šāds scenārijs tiek uzskatīts par potenciālu cēloni konfliktiem un plašiem kariem visā pasaulē.

Vairums cilvēku ir vienprātis, ka temperatūra pasaulē turpinās kāpt un šis kāpums ir tieši saistīts ar cilvēku darbību. Taču ir ļoti grūti izvērtēt visu šo faktoru nozīmīgumu un faktiskās sekas, it īpaši vidējā laika posmā. Par cik grādiem siltāka kļūs zemeslode? Kuriem reģioniem globālās sasilšanas rezultāti būs labvēlīgāki un kuriem - ne? Vai būs vairāk plūdu vai sausuma periodu? Vai kontinentālā Eiropa kļūs līdzīga Sibīrijai vai Taizemei? Vai Apvienotā Karaliste vairāk līdzināsies Provansai vai Kvebekai? Mēs droši zinām, ka zemeslode piemērosies jaunajai situācijai un arī cilvēks ir spējīgs tai pielāgoties, kā viņš to jau veiksmīgi pierādījis pagājušajā gadu tūkstoši, – taču par kādu cenu? Un kādai vajadzētu būt politikajai reakcijai? Skaidrs ir viens – klimats ir svārstīgs, un mēs jau daudz ko esam pieredzējuši: pirms diviem gadiem Centrāleiropā bija plūdi, pagājušajā gadā karstuma vilnis vēlās pāri visai Eiropai, dažādas katastrofas Eiropā notiek aizvien biežāk. Visvairāk, protams,

tiks ietekmēta lauksaimniecība, un visspilgtāk šīs sekas izpaudīsies jaunattīstības valstīs. Mums labi jāapzinās šī situācija un ķēdes reakcija, ko tā var izraisīt, – tā var sagraut veselās valstis un radīt vēl lielāku nepieciešamību pēc humānās palīdzības un palīdzības katastrofu seku likvidēšanā. Tas viss atstās iespaidu arī uz Eiropas drošību un Eiropas drošības politiku.

III. Visbeidzot, pēdējais aspekts, par ko es vēlētos runāt, protams, ir *slimības*.

Slimības parasti tiek iedalītas hroniskajās un infekcijas slimībās. Hroniskās slimības, ko izraisa cilvēka organisma nepareiza funkcionēšana, šobrīd tiek uzskatītas par kontrolējamām – šajā jomā mūsu izstrādātā politika un arī līdzekļi ir ievērojami pilnveidoti. Turklāt hroniskām slimībām nav tiešas ietekmes uz drošību – par to ir vienprātis visi analītiķi un eksperti, savukārt infekcijas slimības var izplatīties (vai uzliesmot no jauna) atkal un atkal, aizvien smagāk un tiešāk ietekmējot drošību.

Viena ceturtdaļa līdz viena trešdaļa nāves gadījumu pasaulē ir saistīta ar infekcijas slimībām – galvenokārt jaunattīstības valstīs un bērnu vidū. Sekas *galvenokārt* vērojamas ārpus Eiropas, bet *ne tikai*. Šobrīd infekcijas slimību izplatību pasaulē ietekmē vairāki faktori: piemēram, liela nozīme ir izmaiņām sociālajā uzvedībā, kā arī aizvien pieaugošajai iedzīvotāju migrācijai. Analītiķi, kas pēta AIDS izplatību Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras, apgalvo, ka galvenais faktors šajās valstīs esot tā sauktie mobilie vīrieši ar naudu – tie var būt kravas automašīnu vadītāji, sezonas strādnieki un arī karavīri, tajā skaitā miera uzturētāji (afrikāņi un citi). Šo faktoru saistot arī ar citiem attiecīgajai sabiedrībai raksturīgiem faktoriem – jo īpaši attiecībā uz seksuālo uzvedību un sievietes lomu –, jāatzīst, ka sekas, nenoliedzami, ir vēl plašākas. Liela nozīme, protams, ir arī dzīvesveida maiņai un medicīniskajām procedūrām: piemēram, pārmērīga antibiotiku lietošana ir tikai pastiprinājusi noteiktas infekcijas slimību izpausmes – īpaši tas attiecas uz tā saukto multirezistentu tuberkulozi, kas ir ārkārtīgi lipīga un izplatās visā pasaulē, arī *mūsu* pusē, jo īpaši Baltijas valstīs. Šo faktoru vidū jāmin arī zemes izmantošana un uzturēšanās dzīvnieku un augu tuvumā: pagājušajā gadā aktuālie SARS draudi (un drīzumā iespējamie putnu gripas draudi) arī ir saistīti ar ēšanas paradumiem un uzturēšanasos dzīvnieku tuvumā, jo īpaši tas attiecas uz Dienvidāziju. Pēdējais, bet ne mazāk svarīgs faktors ir pati globalizācija – aizvien pieaugošā mobilitāte, tirdzniecība un ceļošana ir kļuvusi par būtisku un neatņemamu mūsu sabiedrības pazīmi. Tieši šā globalizācijas faktora dēļ SARS epidēmija izvērsās pasaules mēroga draudos – lai gan tās epicentrs atradās Āzijā, sakarā ar Toronto reģistrētajiem saslimšanas gadījumiem pēc Kofi Annana un PVO iniciatīvas Kanādas galvaspilsētā uz vairākām dienām tika noteikta karantīna (un apturēta ekonomiskā darbība).

Šādi notikumi (īpaši tad, ja tie ir savstarpēji saistīti) var ievērojami ietekmēt mūsu uzskatus par drošību. Eiropā salīdzinājumā ar citiem pasaules reģioniem to faktiskā ietekme vēl aizvien ir samērā ierobežota, tomēr tā pieaug gan tiešā, gan netiešā veidā. Aplūkosim trīs galvenās infekcijas slimības. Es jau minēju *tuberkulozi*, kura ik gadu pasaulē nogalina aptuveni 3 miljonus cilvēku: tepat blakus esošā Krievija ir galvenais pamats raizēm, jo tās teritorijā izplatās vairākas multirezistentās tuberku-

lozes formas. Taču arī Dānijā un Vācijā saslimstība ar multirezistentu tuberkulozi dažu pēdējo gadu laikā ir pieaugusi par 50%. Saslimstība ar AIDS Eiropā nedz paplašinās, nedz samazinās – mūsu rīcībā ir līdzekļi, kas ļauj šo slimību apturēt un, nosacīti runājot, pat ārstēt. Taču kā viens no kritiskajiem reģioniem – līdzās Ķīnai un Indijai –, kur AIDS izplatās visstraujāk, atkal ir jāmin Krievija. Oficiāli gan tiek runāts par vienu plašu kategoriju - “Krieviju un Centrālāziju”: šajā reģionā ar HIV inficējušies 1,3 miljoni cilvēku. Un atkal – *Eiropas Savienības iekšienē* tieši Baltijas valstis ir tas reģions, kurā visstraujāk pieaug saslimstība ar AIDS. Tam par iemeslu ir krievu klātbūtne un pārvietošanās šajā reģionā. Pirmā un lielākā problēma ir saistīta ar Krievijā valdošo haosu – nesaskaņām starp departamentiem un klīnikām, vienotas politikas trūkumu attiecībā uz pārbaudēm un ārstēšanu, kā arī neskaidru priekšstatu par slimības attīstības tendencēm. Otrkārt, stratēģijas, kuras paredzētas cīņai pret AIDS, piemēram, Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras, nav izmantojamas Krievijā un tai blakus esošajās teritorijās: tradicionālajai nevalstisko organizāciju un *UNAIDS* piedāvātajai receptei jeb tā sauktajiem ABC noteikumiem (atturēties, būt uzticīgam un lietot prezervatīvu) šajā reģionā nav lielas nozīmes, jo galvenais saslimšanas cēlonis – 80% gadījumu, kad cilvēki Krievijā un tai blakus esošajās teritorijās inficējušies ar HIV – ir intravenoza narkotiku lietošana. Arī fakts, ka visu iepriekšminēto Krievijas varas iestādes neatzīst, ir papildu iemesls raizēm.

Visbeidzot, trešā visvairāk izplatītā infekcijas slimība – *malārija*. Vēl aizvien ik gadu pasaulē tiek konstatēti ap trīssimt miljoniem saslimšanas gadījumu un vismaz viens miljons nāves gadījumu. Šī slimība gan ir raksturīga nabadzīgajām un jaunattīstības valstīm, taču, ja globālās sasīšanas rezultātā Eiropas daba un klimats mainīsies (īpaši Eiropas dienvidu reģionos), tā var izplatīties tālāk. Es nemaz nerunāju par to, kādu lomu šai ziņā var nospēlēt migranti, kuri vairāk vai mazāk legāli no dienvidiem ierodas Eiropas Savienībā. Mūsu miera uzturētāju klātbūtne tajos reģionos, kur malārijai ir endēmisks raksturs, nākotnē varētu kļūt par vēl vienu problēmu. Visbeidzot, kur tieši var novilkt robežu starp šo infekcijas slimību dabisko izplatīšanos un tīšu to izraisīšanu, kā, piemēram, bioloģiskā kara vai arī teroristu veikta bioloģiska uzbrukuma gadījumā? Eksperti apgalvo, ka dažreiz ir ārkārtīgi grūti nošķirt slimības dabisku izplatīšanos no bioloģiska uzbrukuma sekām – jebkurā gadījumā ir nepieciešamas faktiski vienas un tās pašas aizsardzības metodes, kā arī ātra un efektīva reakcija.

IV. Vai visas šīs globālās problēmas – šie trīs jaunie izaicinājumi – ir *tieši* saistīti ar Eiropu?

Protams, jā. Zināmā mērā tie atkal mums palīdzēs pārvarēt plaisu (vai tikai pretrunas) starp “tiešo” un “netiešo” drošību. Tie rada gan tiešas, gan netiešas ekonomiskās un sociālās sekas. Tie ietekmē arī riska vadību un vadību nekontrolējamu draudu apstākļos. Un, protams, tie iespaido arī cilvēku uztveri – ne tikai priekšstatu par ievainojamību (reālu un/vai iedomātu), bet arī attieksmi pret “ārzemniekiem” un migrantiem, vienalga, vai viņi ir no Krievijas vai Mali, jo sabiedrībā viņi tiek uztverti kā slimību pārnēsātāji, un līdz ar to drīzāk kā masu sagrauves faktori, nevis masu iznīcināšanas ieroči.

Prof. BENGTS SUNDELIUSS, Zviedrijas Nacionālās aizsardzības augstskolas Krīzes pārvaldīšanas pētniecības un apmācību centrs

Priecājos par iespēju šeit atrasties. Pēdējos piecus gadus esmu nostrādājis Zviedrijas Nacionālās aizsardzības augstskolā, kur apmācu vecākos virsniekus un tos, kuri cer kādreiz kļūt par ģenerāļiem. Tā kā pārstāvu drošības studiju akadēmisko pusi un man nav nekādas praktiskās pieredzes, uzklusiet manus komentārus no akadēmiskā skatu punkta. Savā runā aplūkošu trīs jautājumus. Pirmām kārtām minēšu dažus vārdus par izaicinājumiem, kas apdraud drošību. Pēc tam aplūkošu atsevišķus faktorus, kuri ietekmē valdības spēju izstrādāt politiku attiecībā uz šo draudu novēršanu. Treškārt, aplūkošu aizvien aktuālāko jautājumu par Eiropas sabiedrības drošību un kā tas Eiropas Savienībā tiek risināts.

1. tabula. Drošības apdraudējumi

Subjektu radītie draudi	Piemēri:
1. vienas valsts bruņots uzbrukums otrai valstij	militārs uzbrukums
2. cita subjekta uzbrukums	teroristi
3. vienas valsts uzbrukums otrai	tirdzniecība, finanses, enerģētika
4. cita subjekta uzbrukums	informācijas operācijas, būtiskas infrastruktūras
Strukturālie draudi	Piemēri:
sistēmu sabrukums kaimiņvalstīs	atomstacijas, elektrostacijas, epidēmijas, vardarbīgi pilsoņu nemieri
nopietnas iekšējās problēmas	avārijas, nemieri, epidēmijas, demokrātisko vērtību zudums

Aplūkojot 1. tabulu, varam redzēt labi pazīstamu situāciju, proti, tajā ir attēlots labi atpazīstamais subjekta radīts drauds, proti - citas valsts bruņots uzbrukums – ar kuru apziņā mēs visi esam izauguši. Bruņotu uzbrukumu varēja gaidīt nākam no austrumiem, Padomju savienības, un tā mērķtiecīgai atvairīšanai bija nepieciešama plānošana un sagatavošanās. Tas bija galvenais kritērijs, kas noteica drošības domāšanu gandrīz visus pēdējos 50 gadus, bet šodienas Eiropā daudzējādā ziņā vairs nav aktuāls.

Nākamajā ailītē ir redzams drauds, kurš pēdējo trīs gadu laikā lielākoties ir aizstājis iepriekšminēto izaicinājumu un kuru es raksturoju kā “cita subjekta bruņotu uzbrukumu”. Izlaižot vārdu “valsts”, mēs varam diskutēt par bruņotu uzbrukumu, ko veic kāds cits, vienalga kas, bet cits ļaunums. Kā jau dzirdējām pirms pārtraukuma, drošības jomā šim aspektam tiek pievērsta salīdzinoši liela uzmanība. Tābūlas mērķis ir nedaudz paplašināt šo redzējumu un atspoguļot drošības apdraudējumu plašo spektru.

Līdztekus divām tradicionālajām iespējām – bruņotam uzbrukumam, ko veic valsts vai kāds cits subjekts - pastāv arī drauds, ko dēvēju par “vienas valsts uzbrukumu otrai valstij”. Papildus bruņotam uzbrukumam pastāv arī daudzi citi piespiedu līdzekļi, kas vēstures gaitā jau ir tikuši plaši izmantoti un, visticamāk, tiks izmantoti arī turpmāk, proti, runa ir par psiholoģisko un ekonomisko karu, kā arī elektroenerģijas padeves pārtraukšanu utt. Vismaz šajā zemeslodes daļā tam var atrast daudzus piemērus no vēstures, un šī tendence turpināsies arī nākotnē.

Ceturtkārt – kāda cita subjekta uzbrukums. Pirms 11. septembra terora aktiem drošības studiju ietvaros norisinājās plaša diskusija par tā saucamo informācijas operāciju nozīmīgumu, kuras kaut kādu iemeslu dēļ bija izzudušas no mūsu drošības plānotāju redzesloka. Taču tieši šajā jomā varam sagaidīt uzbrukumus no kāda cita subjekta. Nevis no kādas citas valsts, bet gan no kāda cita – no kāda hakera, kāda kriminālā sindikāta, kāda teroristu grupējuma vai, iespējams, kāda liela uzņēmuma, kurš cenšas iekļūt Volstrītas banku sistēmā. Šāda uzbrukuma brīdī faktiski nav iespējams uzreiz noteikt tā izcelsmi. Kā jaunākie piemēri šādām informācijas operācijām minami pusaudzū veiktie uzbrukumi Eiropā. Pavisam nesen 18 gadus vecs pusaudzis no Vācijas izraisīja haosu Eiropas sistēmā un paralizēja Zviedrijas valdības iestāžu darbu. Pirms tam līdzīgā veidā izklaidējās kāds pusaudzis no Filipīnām. Uzbrukuma brīdī, kad nepieciešams dot ātru prettriecienu, nav zināms, no kurienes šis uzbrukums ir veikts – runa var būt gan par kriminālu sindikātu, gan teroristiem. Jūs to skaidri nezināt, bet ir jāreaģē.

Visi četri iepriekšminētie draudi ir saistīti ar kādu konkrētu subjektu. Tā ir drošības studiju tradicionālā pieeja draudiem, proti, šie draudi ir ļaunprātīgi un mums jābūt spējīgiem stāties tiem pretī, veicot plānošanu un sagatavošanās pasākumus.

Zemāk tabulā esmu minējis strukturālos draudus. Šeit runa nav nedz par militāro vai nemilitāro drošību, bet gan par strukturāliem draudiem tādā nozīmē, ka neviens šeit nav vainojams. Tā nav tiša ļaunprātīga rīcība. Šos draudus visdrīzāk raksturo vārdi,

kurus saka mana pusaugu meita, kad viņa kaut ko saplēš: “Tā gadās, tēt!” Neviens pie tā nav vainīgs. Vienkārši radās nepatīkama situācija. Taču sekas ir ārkārtīgi lielas, piemēram, sistēmu sabrukums kaimiņvalstīs. Mēs visi atceramies Černobiļas atomreaktora avāriju 1986. gadā. Tā nebija kāda konkrēta cilvēka vaina – sabruka visa sistēma, atstājot plašas sekas uz daudzām Eiropas valstīm, jo īpaši tām, kuras Černobiļas katastrofa ietekmēja vistiešāk. Mēs saskaramies ar epidēmijām. Pastāv iespēja, ka šajā reģionā varētu notikt vēl kāda kodolavārija; pastāv iespēja, ka Kaļiņingradā varētu notikt sociālās, politiskās un ekonomiskās sistēmas sabrukums. Arī Zviedrijā drošības plānošanas jomā aizvien lielāka uzmanība tiek pievērsta Kaļiņingradas nākotnei – ko varētu darīt, kas būtu jādara un kas ir jādara pirms Kaļiņingradā notiek kādas sistēmas sabrukums? Ko mēs šajā sakarā varam darīt? Šis ir ļoti nopietns drošības izaicinājuma aspekts, kuru apzinās arī Briselē.

Otrkārt, esmu minējis arī nopietnas iekšējās problēmas, ar to domājot, piemēram, dažādas nopietnas avārijas, nemierus, epidēmijas, svarīgu infrastruktūru darbības traucējumus utt. Antonio Misiroli jau minēja pagājušā gada augustā Ņujorkā notikušo pārtraukumu elektroenerģijas padevē, kad ievērojami darbības traucējumi radās Ņujorkas pilsētā un Ņujorkas štata ziemeļu teritorijā, arī daļā Kanādas. Pagājušajā rudenī arī Eiropā bija trīs vai četri pārtraukumi elektroenerģijas padevē – Londonā, Zviedrijas dienvidu daļā un Itālijā. Itālijas gadījums ir īpaši interesants, jo tas bija saistīts ar Franciju, kura izrādījās vainīga šī pārtraukuma izraisīšanā. Tādējādi varam runāt jau par starptautisku dimensiju un vainot frančus, kuri nenodrošina pienācīgu elektroenerģijas padevi uz itāļu rēķina. Tas pats attiecas arī uz pagājušajā septembrī notikušo elektroenerģijas padeves pārtraukumu Dānijā un Zviedrijā, kas nopietni ietekmēja Kopenhāgenas lidostas darbu. Kā vēlāk izrādījās, problēmas cēlonis bija meklējams Zviedrijā. Šo faktu dāņi mums atgādina vēl šobrīd.

Pirmajā tabulā redzams, ka šobrīd galvenās rūpes ir saistītas nevis ar teritoriālo aspektu, bet gan ar citu aizvien aktuālāku jautājumu, ko dēvēju par “sabiedrības funkcionalitāti”. Ar to vēlos pateikt, ka mūs nesatrauc tas, vai valsts ir neskarta teritoriālajā ziņā, proti, mūs nesatrauc valsts robežu aizsardzība šā vārda tradicionālajā izpratnē. Tā vietā mums vairāk rūp, lai funkcionētu sabiedrība, infrastruktūras un informācijas plūsma. Mums jāizvairās no “galvas nociršanas” šā vārda postmodernajā nozīmē. Stratēģijas plānošanas jomā pagātnē tika izmantots termins “galvas nociršana” jeb stratēģisks apvērsums. Kā piemēru šeit varētu minēt situāciju, kad padomju speciālās uzdevumu vienības ieņemt kādas valsts galvaspilsētu un nošķirtu to no apkārtējās teritorijas. Šī problēma pastāv vēl joprojām, tomēr tā izpaužas atšķirīgā funkcionalitātes izpratnē. Šajā sakarā interesants ir arī tā sauktais kombinētais efekts. Svarīgi, protams, ir visi iepriekšminētie jautājumi, tomēr nepieciešams noteikt prioritātes. Un, mūsaprāt, šādām iespējamām draudu kombinācijām jāpievērš lielāka uzmanība. Pastāvot tādiem strukturāliem draudiem kā sistēmu sabrukumam kaimiņvalstīs, varam sagaidīt arī subjektu radītus draudus. Tādējādi runa nav par vieniem vai otriem draudiem, bet gan par visu plašo iespējamo apdraudējumu spektru, kuri mums ir jāpāredz un jāpārvar.

Lai situāciju sarežģītu vēl vairāk, ļaujiet man minēt dažus faktoros, kas ietekmē valdības spēju risināt konkrētas problēmas. Attiecīgos piemērus esmu izvēlējis no bagātīgā literatūras klāsta, kas par šo tematu ir sarakstīta. Kā pirmo vēlētos minēt faktoru, ko dēvēju par “pārrobežu un reāllaika radīto ietekmi”. Kā piemēru šeit varētu minēt Černobiļu – ir runa par pārrobežu jautājumu. Draudi un izaicinājumi nav vietējie – tie var izcelties jebkurā citā vietā uz zemeslodes. Konferencē jau tika pieminēta saslīmstība ar SARS. Tas ir labs piemērs. Kaut kur Ķīnā rodas problēma, bet kā gan tā varētu ietekmēt Toronto iedzīvotājus? Nekādi. Tomēr tā notika. Ātrās gaisa satiksmes dēļ šī epidēmija no atsevišķu Ķīnas reģionu problēmas pārtapa par valsts mēroga katastrofu Kanādā, radot nopietnas problēmas veselības sistēmai un arī ekonomikai. Tās notika Toronto, bet tikpat labi SARS varēja izplatīties arī Hamburgā, Stokholmā vai Kopenhāgenā.

Līdztekus pārrobežu jautājumam mēs saskaramies arī ar tā saucamo reāllaika plūsmu. Mūsdienās svarīga ir ne tikai ģeopolitika. Drošības studijās mēs lielu uzmanību pievēršam ģeopolitikai un tam, kāda nozīme ir telpai, attālumam, ģeogrāfijai un karaspēkam, kurš pārvietojas konkrētā teritorijā. Tomēr šobrīd aktuāls ir temps, nevis telpa. Politikas veidošanu nosaka temps. Svarīgs ir ātrums un reāllaika plūsma, proti, Ķīnā rodas problēma, un pēc sešām stundām tā jau atstāj ārkārtīgi plašas sekas Eiropā. Mēs visi atceramies 11. septembrī – tas bija aktuāls notikums mums visiem. Lai gan terora akti tika īstenoti otrpus Atlantijas okeānam Ņujorkā, tiem uzmanīgi līdzī sekoja gan Stokholmā un Berlīnē, gan arī Hamburgā un Briselē. Es labi atceros to dienu, un esmu pārliecināts, ka jūs tāpat. 11. septembrī Zviedrijas gaisa spēkos tika izsludināta trauksme un tika dota pavēle aizsargāt Stokholmas gaisa telpu. Un tas bija jādara reālajā laikā. Man tas šķita visai neparasti, tomēr lēmējpersonu viedoklis bija tāds, ka arī mums bija nepieciešama gaisa telpas tūlītēja aizsardzība. Kaut kāda iemesla dēļ viņi izziņoja trauksmes stāvokli. Nekas nenotika, taču šāda veida tūlītēju seku iespējamība ir ļoti nozīmīgs faktors, kas ietekmē lēmējpersonu darbu. Temps, nevis telpa.

Trešais faktors ir tehnoloģiskā sarežģītība, proti, vienas sistēmas dažādu sektoru savstarpējā saistība. Mūsu inženieri saka, ka starp dažādiem sektoriem pastāv cieša saikne. Savstarpēji saistītas ir arī dažādas infrastruktūras, piemēram, IT, enerģētika, telekomunikācijas u.c. Darbības traucējumi vienā infrastruktūrā izraisa ķēdes reakciju citā. Pastāv sistēmu aizsardzība. Vai pastāv arī sistēmu civilā aizsardzība? Ja tiek radīts jauns sistēmu aizsardzības veids, kā tas tiek saistīts ar dažāda veida civilajām sistēmām? Vai arī tās ir savstarpēji nošķirtas? Pastāv risks, ka šī tehnoloģiskā komplikētība var radīt trūkumus uzticamās sistēmās. Katra sistēma – katra IT sistēma, katra energosistēma, katra telekomunikāciju sistēma – pati par sevi var būt ļoti uzticama, taču, pastāvot savstarpējai saiknei, tajā var būt nelieli vāji posmi, kas var radīt domino efektu, ja notiktu kas slikts. Ir ļoti grūti aptvert šo domino efektu, saprast sekas brīdī, kad tiešām kaut kas notiek.

Nākamais faktors ir otrās un trešās pakāpes sekas, proti, svarīga ir nevis pati problēma, bet gan tās radītās sekundārās sekas. Šajā konferencē jau tika pieminēts termins “ķēdes reakcija”. Ķēdes reakcijas neparedzamās sekas. Problēmas Ņujorkā

radīja nevis pārtraukums elektroenerģijas padevē, bet gan ar to saistītās sekas, kas ietekmēja arī citus sabiedrības ikdiena dzīves aspektus, sabiedrības funkcionēšanu un sabiedrības pārvaldi. Viena no šādām sekundārām sekām, ko būtu vērts atcerēties, ir politiskā atbildība jeb tā sauktā “vainīgo meklēšana” pēc katastrofas, draudiem vai teroristu uzbrukuma. Šo seku smagumu uz saviem pleciem, nepašaubāmi, izjuta Spānijas ministru prezidents, turpretī Amerikas prezidents Bušs ar to saskārās ļoti pozitīvā veidā. Varētu teikt, ka Bušs amatā tika iecelts ar Augstākās Tiesas spriedumu (balsu attiecība bija 5 pret 4), taču 12. septembrī viņš kļuva par prezidentu Amerikas tautas acīs.

Atšķirībā no Spānijas ministru prezidenta Buša īstenotajai “vainīgo meklēšanai” bija pozitīvas sekas. Veidojot politiku, šādas ķēdes reakcijas iespējamība ir jāparedz. Ir pamatīgi jāapsver tas, kādas varētu būt sekas, ar kurām, iespējams, nāksies saskarties pirmdienas rītā vai nākamajā nedēļā. Tas ir jādara vēl jo vairāk tāpēc, ka mūs apdraud šie tūlītējie izaicinājumi.

Informācijas izplatīšana plašsaziņas līdzekļos, protams, ir svarīga šā procesa sastāvdaļa. Plašsaziņas līdzekļi ne tikai nosaka gala termiņus visiem informācijas saņēmējiem, bet arī veido sabiedrības viedokli. Sabiedrības priekšstatu par situāciju, draudiem un iespējamo risku veido plašsaziņas līdzekļi, un iespējas to kontrolēt ir visai ierobežotas. To, kas sabiedrības acīs kļūst par krīzi, katastrofu, draudu vai risku, lielā mērā nosaka tieši plašsaziņas līdzekļi. Šai parādībai ir starptautiska dimensija. Ir labi zināms teiciens: „Ja *CNN* nolemj, ka konkrētā situācija ir uzskatāma par krīzi, tad tas tā arī ir. Ja *CNN* nolemj, ka situācija Sudānā ir krīze, tad tā arī tiek uztverta kā krīze”. Tas palielina spiedienu uz valdības amatpersonām, ierēdņiem, politiķiem u.c., jo ziņās tiek klāstīts, ka attiecīgajā situācijā būtu vēlams īstenot konkrētus pasākumus. Ja tie tomēr netiek īstenoti, amatpersonām nākas paskaidrot un aizstāvēt viedokli, kāpēc vēl nav pienācis laiks to darīt. Proti, pastāvot šim spiedienam no plašsaziņas līdzekļu puses, politiķiem ir jāskaidro un jāsniedz pamatoti iemesli, kāpēc konkrētās situācijās netiek īstenoti konkrēti pasākumi.

Nākamais ir jautājums par pārvaldi un valdību. Pēdējo desmit vai piecpadsmit gadu laikā sabiedrība vēlas panākt efektīvāku pārvaldi, bet mazskaitlīgāku valdību. Daudzos gadījumos Eiropas valdības izmanto ārpakalpojumus un seko ideoloģijai, ka vairāk ir iespējams paveikt, ieguldot mazāk līdzekļu. Ārpakalpojumi tiek izmantoti ļoti daudzos gadījumos; mēs vadāmies pēc „tieši laikā” pieejas, tostarp arī attiecībā uz vakcinēšanu. Jautājums par saslīmstību ar bakām jau tika minēts agrāk un jāsaaka, ka arī baku vakcīnu ražošanā mēs balstāmies uz ārējiem avotiem. Šīs vakcīnas ir pieejamas privātiem uzņēmumiem. Valdībai to nav. Valdībai nav kontroles pār līdzekļiem, kas nepieciešami tāda veida ārkārtas situāciju un draudu novēršanai, par kuriem mēs šodien runājam. Pietrūkst līdzekļu, pietrūkst kontroles pār līdzekļiem un bieži vien pietrūkst problēmu risināšanai nepieciešamo cilvēkresursu, kā arī pietrūkst sabiedrības uzticības tam, ka valdība rīkosies pareizi.

Līdz ar to esmu nonācis pie nākamā jautājuma: valsts sniegtie pakalpojumi un privāto sektoru peļņa. Lai spētu risināt ar drošību saistītos jautājumus, starp valsts

sektoru un dažādiem privātā sektora pārstāvjiem ir nepieciešams izveidot noteiktas partnerattiecības. To ļoti labi var redzēt Irākā, kur ASV militārpersonas ir lielā mērā atkarīgas no privātajiem uzņēmumiem. Šī atkarība izpaužas gan attiecībā uz Irākas pārvaldi, gan arī ieslodzīto apsargāšanu un iesaistīšanos paramilitārās operācijās, apsardzībā utt. Jautājums ir šāds: vai starp valsts sektoru un privātajiem uzņēmumiem pastāv simetriskas attiecības, vai arī tiek veidotas asimetriskas attiecības? Vai valsts un privātais sektors ir savstarpēji atkarīgi; kāds ir pareizais līdzsvars starp valsts un privāto sektoru; vai šīs attiecības ir izdevīgas tikai vienai pusei? Kā vispār par to iespējams atskaitīties? Ārpakalpojumus var izmantot gandrīz visur, pat paša kara vajadzībām. Tātad 'partnerattiecības' ir skaists termins, bet kas tad īsti slēpjas aiz valsts un privātā sektora partnerattiecībām?

Kā pēdējo vēlētos minēt tādu institūciju veidošanu, kas aptvertu vairākus līmeņus un sektorus. Eiropas politikas veidotāji ir iesaistīti lielā sistēmā, kurā pastāv ciešas savstarpējās saiknes. Eiropas valstis nav izolētas salas. Politikas veidotāji nevar risināt šīs problēmas vienīgi saviem spēkiem – bieži vien tas jādara kopā visas Eiropas Savienības ietvaros. Šā iemesla dēļ minēto jautājumu risināšanai nepieciešamās spējas Eiropā kopumā palielinās. Proti, šīs spējas tiek nevis attīstītas vai radītas, bet laika gaitā tās palielinās pašas. Nobeigumā vēlētos nedaudz dalīties savās domās par to, kā būtu jāveido Eiropas sabiedrības drošības sistēma.

2. tabula. Eiropas sabiedrības drošības koncepcijas un darbības jomas

Mērķis	Darbības joma	
	Vietējais līmenis	Starptautiskais līmenis
Valsts drošība	Likums un kārtība	Nacionālā aizsardzība
Cilvēku drošība	Ārkārtas situāciju dienesti	Starptautiskā palīdzība katastrofu seku novēršanā

Ja aplūkojam tradicionālo priekšstatu par to, kā šos jautājumus risinām Eiropā – un mani īpaši iedvesmo tas, kā mēs to darām Zviedrijā -, tad, kā redzams 2. tabulā, parasti jārunā par diviem virzieniem. Ir valsts drošība, ko vietējā līmenī garantē likums un kārtība, proti, policijas spēki. Starptautiskajā līmenī ietilpst nacionālā aizsardzība, kas pagātnē bija vērsta pret jauno ienaidnieku. Valsts drošības jomā ilgā laika posmā ir izveidojušās noteiktas profesijas, noteiktas doktrīnas, noteikts uzskatu kopums, un laika gaitā savstarpēji nošķirtas ir arī vietējā un starptautiskā dimensija. Līdzīga situācija izveidojusies arī daudzās citās valstīs. Otrs virziens ir cilvēku drošība, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta ārkārtas situāciju dienestiem, kuri ir ļoti atšķirīgi un nodalīti no valsts drošības spēkiem. Ilgā laikā periodā ir attīstījušās profesionālās kultūras. Daudzi cilvēki atzīst, ka noteiktās situācijās šo profesionālo kultūru sadarbība ir nepieciešama. Tomēr šie paši cilvēki arī atzīst, ka tas ir ļoti grūts uzdevums, proti, lai panāktu šādu sadarbību, nepieciešama kopīga apmācība. Tā ir tikai daļa no grūtībām. Viens no lielākajiem Eiropas Savienības uzdevumiem ir panākt šo profesionālo kultūru sadarbību attiecībā uz dažādu ar

krīžu vadību saistītu jautājumu risināšanu gan starptautiskā, gan vietējā līmenī, proti, tuvināt šīs atšķirīgās kultūras, kuras tik daudzus gadus tikušas apmācītas atsevišķi.

3. tabula. Eiropas sabiedrības drošības veidošanas koncepcijas un darbības jomas

Mērķis	Darbības joma	
	Vietējais līmenis	Starptautiskais līmenis
Valsts drošība	Likums un kārtība	Nacionālā aizsardzība
Sabiedrības drošība	Krīzes pārvaldīšanas spēja	Starptautisko krīžu pārvaldīšanas spēja
Cilvēku drošība	Ārkārtas situāciju dienesti	Starptautiskā palīdzība katastrofu seku novēršanā

Pēdējo piecu vai, iespējams, desmit gadu laikā esam izstrādājuši kaut ko līdzīgu tam, kas varētu tikt dēvēts par sabiedrības drošību – amerikāņi to dēvē par iekšzemes drošību. Tā ir tilts starp valsts drošību jeb valsts aizsardzību (īpašu uzvaru liekot uz ideju par valsti un valsts institūcijām) un cilvēku drošību. Iedzīvotāju drošība un izdzīvošana nenozīmē tikai valsts, nācijvalsts vai Zviedrijas Karalistes izdzīvošanu. Tā nozīmē arī Zviedrijas vai ASV iedzīvotāju izdzīvošanu katastrofu gadījumā. Sabiedrības jeb iekšzemes drošība, kā redzams tabulā, rada zināma veida tiltu starp abiem šiem virzieniem, taču, nepašaubāmi, tas ir ļoti grūts uzdevums, jo prasa atšķirīgu mērķu un uzdevumu apvienošanu. Varam redzēt, ka Eiropa šobrīd mēģina attīstīt zināma veida krīzes vadības spējas. Šo jautājumu risināšanai daudzās Eiropas valstīs tiek veidotas jaunas iestādes un izmantotas jaunas metodes un resursi; tiek veidoti arī dažāda veida ārkārtas situāciju dienesti, taču jau daudz plašākā nozīmē. Ja runājam par Skandināvijas sistēmu, tad norvēģi bija pirmie, kas šajā sakarā izveidoja lielu valdības komisiju. Norvēģiem sekoja zviedri; arī daņi izveidoja lielu komisiju (tās sastāvs tika oficiāli paziņots janvārī), savukārt somi ir uzsākuši sagatavošanās darbus šādas komisijas izveidei.

Ja runājam par starptautisko līmeni, tad Eiropas Savienība šajā jomā attīsta starptautisko krīžu vadības spējas, kas ir daļa no Otrajā pilārā paredzētajiem pasākumiem. Pēdējo 10 gadu laikā mēs Otrā pilāra ietvaros esam paveikuši samērā daudz tāda ziņā, ka cenšamies panākt iekšējo drošību Balkānu reģionā, Kongo un citos "karstajos" punktos. Eiropas Savienība šajā ziņā ir bijusi aktīva, tomēr zināmu konkurenci ir radījusi arī ANO un NATO. Šajā jomā pastāv ārkārtīgi daudz iespēju, un sarežģītākais uzdevums ir prioritāšu noteikšana. Mums vēlreiz jāpārdomā šāds jautājums: no kā mums sevi ir jāaizsargā? Ja visi konflikti ir noregulēti, kuras tad ir visaktuālākās problēmas, no kurām mums būtu sevi jāaizsargā? Atcerieties pašu pirmo tabulu, ko rādīju: kāda veida draudi var rasties? Ir nepieciešama elastīga draudu analīze. Otrkārt, kas mums būtu jāaizsargā un jāaizstāv attiecībā uz vietējo līmeni? Kas ir tik svarīgs, ka to nepieciešams aizsargāt? Ir jāapzina vājie punkti un

jānosaka, kas ir aizsargāšanas vērts. Treškārt, ir jāattīsta spējas risināt problēmas un atgūties no katastrofām, kad tās notiek, proti, spējas risināt un atgūties *kad* nevis *ja* šādas problēmas rodas.

4. tabula. Eiropas sabiedrības drošības koncepcijas un darbības jomas

Mērķis	Darbības joma		
	Vietējais līmenis	“Starpvietējais” līmenis	Starptautiskais līmenis
Valsts drošība	Likums un kārtība	Preterorisma cīņa	Nacionālā aizsardzība
Sabiedrības drošība	Krīzes pārvaldīšanas spēja	Solidaritātes klauzula	Starptautisko krīžu pārvaldīšanas spēja
Cilvēku drošība	Ārkārtas situāciju dienesti	Civilā aizsardzība	Starptautiskā palīdzība katastrofu seku novēršanai

Pēdējā laikā šis jautājums ir vēl vairāk aktualizēts ar Eiropas Savienībā un citur pasaulē īstenotām papildu reformām. 4. tabulā redzam, ka pa vidu starptautiskajam un vietējam līmenim esmu ievietojis tā saucamo **starpvietējo** līmeni. Tā nav nedz iekšējā politika, nedz arī starptautisks pasākums – šis līmenis atrodas pa vidu, jo tieši tāda ir Eiropas Savienības būtība. Eiropas Savienība nav kaut kāds ārējs veidojums, bet tā noteikti nav arī veidojums, kas darbojas tikai vietējā līmenī. Tā atrodas pa vidu un nodrošina savstarpējo saikni starp ārējiem un iekšējiem līmeņiem. Tā ir „starpvietēja” – starptautiska un vietēja. Starpvietējā līmeņa kontekstā ir arī redzams sabiedrības drošības simbols, proti, ES solidaritātes klauzula. Jaunajā konstitūcijā iestrādātā solidaritātes klauzula simbolizē šīs jaunās saistības jeb tā saucamo solidaritāti, kas paredz savstarpēji saistīt rūpes par valsts drošību ar rūpēm par cilvēku drošību. Runājot par valsts drošību, no jauna ir aktualizēti pasākumi preterorisma jomā, proti, pieņemti jauni likumdošanas akti un preterorisma direktīvas, kā arī padziļināta sadarbība ar *Europol* un citām institūcijām, jo īpaši Trešā pīlāra pasākumu ietvaros. Šie pasākumi tiek īstenoti atbilstoši tradīcijām un valsts drošības profesionālajai kultūrai, proti, likumam un kārtībai. Vienlaikus savstarpēji tiek sasaistīti tādi jautājumi kā nacionālā aizsardzība (starptautiskais līmenis) un likums un kārtība (vietējais līmenis). Šāda saikne tomēr sagādā zināmas problēmas, jo, iesaistoties cīņā pret terorismu, tiek dzēstas starp abiem līmeņiem pastāvošās tradicionālās robežas.

Runājot par cilvēku drošību, tabulas lejasdaļā ir redzams civilās aizsardzības aspekts. Civilā aizsardzība Eiropas Savienībā tiek īstenota jau labu laiku, taču pašlaik tā tiek uzlabota un paplašināta. Šajā jomā atbildība joprojām jāuzņemas

galvenokārt nacionālā līmenī, bet Eiropas Savienības uzdevums ir panākt, lai dalībvalstis uzņemtos kopīgu atbildību. Kā jau jūs zināt, iepriekšminētā klauzula uzsver solidaritāti gan attiecībā uz teroristu uzbrukumiem, gan dabas un cilvēku izraisītām katastrofām. Tādējādi šī solidaritāte attiecas gan uz valsts drošību, gan cilvēku drošību. Lai civilā aizsardzība vietējā līmeņa ietvaros kļūtu par dzīvotspējīgu jomu, vēl jāpaveic daudz darba: ievērojami jāpalielina spējas un jāsak risināt vairākus sarežģītus jautājumus un problēmas.

Lai palielinātu Eiropas sabiedriskās drošības potenciālu, mums jāapzinās, ka tai jāaptver vairāki sektori un savstarpēji jāsaista manis minētās dimensijas. Ir jāgarantē sadarbība drošības jomā, aptverot arī veselības, finanšu, pārtikas un transporta sektorus. Eiropas Savienības pamatā ir dažādi sektori, kurus pārvalda ģenerāldirektorāti. Sabiedrības drošībai jāaptver vairāki līmeņi, jo daudzi jautājumi ES tiek risināti gan vietējā un reģionālā līmenī, gan arī valsts līmenī. Un tikai pavisam nedaudz jautājumu tiek risināti visas Eiropas līmenī. Tāpēc tai jābūt “daudzlīmeņu” drošībai. Tiek runāts arī par “daudzlīmeņu pārvaldību”. Kā svarīgu Eiropas Savienības sastāvdaļu vēlētos uzsvērt “daudzlīmeņu krīzes vadību”. Šādai krīzes vadībai jābūt daudzinstucionālai, tādējādi krīžu noregulēšanā konkrēta loma būtu gan Komisijai un Eiropas Savienības Padomei, gan arī citām Eiropas Savienības institūcijām un, iespējams, arī NATO, kura ir Eiropas partneris. Tai jābūt daudz nacionālai. Mums vienkopus jāapvieno 25 valstis un nacionālās administratīvās sistēmas, nacionālās profesionālās kultūras, doktrīnas, kā arī atšķirīgs kultūras mantojums. Pretējā gadījumā kopējā situācija liekas visai sadrumstalota. Šī sistēma var sabrukt, sadalīties. Kā piemēru var minēt ASV, kuru veido 50 dažādi štati, un ja tos kaut kādā veidā kopā nesaturētu “līme, kas garantē iekšējo drošību”, Savienotās Valstis vienkārši sadalītos. Runājot par Eiropas Savienību, jāsaista, ka mums tieši ir nepieciešama šāda veida līme, lai varētu attīstīt kopīgu potenciālu. Tas nebūt nav viegli izdarāms, jo Eiropas Savienībā ir 25 dalībvalstis.

Visbeidzot, lai sabiedrības drošība vainagotos ar panākumiem, tās veidošanā jāiesaista vairāki kontinenti. Eiropas Savienība nav izolēta sala. Tai kaut kādā veidā jānodrošina saikne ar ASV centieniem veicināt iekšējo drošību, kuriem lielā mērā ir pārrobežu dimensija, jo tiek iesaistītas valstis otrpus Atlantijas okeānam un arī Āzija. Spējas, ko attīstām Eiropā, jāsaista ar spējām, kuras tiek attīstītas Vašingtonā. Tāpat jānodrošina saikne attiecībā uz Eiropas un Krievijas dimensiju, proti, lai gūtu vispārējus panākumus, konkrētie pasākumi jāattiecinā arī uz Krievijas Eiropas daļu. Tātad sabiedrības drošībai jāaptver vairāki kontinenti, un tas, neapšaubāmi, ir grūts uzdevums. Tā kā es esmu akadēmiķis un novēroju lietas, kā arī norādu uz problēmām, ar prieku atstāšu praktisko jautājumu risināšanu (politikas veidošanas līmenī) citiem.

Dr. FRĪDEMANS MILLERS, Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta Globālo jautājumu pētniecības grupas vadītājs

Ir grūti pēc šāda intelektuāla snieguma pateikt ko jaunu, iespējams, ka to arī nespēšu. Toties es turpināšu aizsāktu tematu par kategorijām, jo reizēm kategorijas var dot impulsu vai ļaut apjaust dažu problēmu aktualitāti. Sākšu ar iepriekšējā sesijā izskanējušo Kristofera Kokera pesimistisko apgalvojumu, ka netiešo un tiešo draudu iedalījums esot atkarīgs no cilvēku uztveres un šāds iedalījums nodarot vairāk slikta nekā laba. Pilnīgi piekrītu pirmajai šā apgalvojuma daļai, tomēr otro daļu tik lielā mērā neatbalstu. Vēlos jums atgādināt vienu no tabulām, ko iepriekšējā sesijā rādīja Gustavs Lindstroms un kurā bija redzamas divas bultas. Viena bija vērsta virzienā no netiešajiem uz tiešajiem draudiem, bet otra – no ilgstošiem uz īslaicīgiem draudiem. Abas bultas bija paralēlas. Tas nozīmē, ka tiešie izaicinājumi ir īslaicīgi, bet netiešie – ilgstoši. Manuprāt, tā ir interesanta ideja. Tas, vai izaicinājumi ir “netieši” vai “tieši”, nenorāda uz draudu nozīmīgumu, no tā ir atkarīga tikai rīcība. Būtu jāsaprot - pat ja īslaicīgas problēmas, piemēram, šobrīd terorisms, ir ļoti aktuālas, mums tomēr jāņem vērā, ka ilgstošas problēmas var būt vēl aktuālākas.

Tādēļ ļaujiet man jau minētajām kategorijām pievienot vēl trīs ar netiešajiem izaicinājumiem saistītas kategorijas. Pirmā ir vide un resursi. Viena no sesijām ir veltīta klimata pārmaiņām. Es vēlētos paust savu viedokli šajā diskusijā, un rīt to noteikti darīšu. Šobrīd gribu vērst jūsu uzmanību uz to, ka viena lieta ir identificēt problēmu un vienoties par to, kas ir šī problēma, bet pavisam kas cits – atrast vadības struktūru, kas šo problēmu varētu risināt, jo ir iesaistītas daudzas savtīgas intereses un līdzekļi vienā vai otrā virzienā jāiegulda ne tikai enerģētikas sektoram, bet arī

citām tajā iesaistītajām pusēm, pensiju fondiem u.c. Panākt vienprātību par vadības struktūru, kas risinās tādu problēmu kā, piemēram, klimata pārmaiņas, ņemot vērā pieejamos līdzekļus, ir visgrūtākais uzdevums. Tas noteikti ir grūtāk nekā veikt analīzi problēmas identificēšanai un panākt vienprātību par jautājuma aktualitāti. Mums ir arī citas ar vidi un resursiem saistītas problēmas. Kā piemēru var minēt ūdens trūkumu, kas, it īpaši dažos jau šobrīd problemātiskajos reģionos, rada aizvien lielākas grūtības. Mums ir problēmas ar enerģijas sadali un nodrošinātību ar enerģijas resursiem – šim jautājumam es pievērsīšos savas runas beigās.

Otrā kategorija ir globalizācijas radītās sekas. Kāpēc es pieminu šo jomu? Globalizācijai ir savs konkrēts temps, un netiek ņemts vērā, vai problēmas risināšanā iesaistītās vadības struktūras spēj to ieturēt. Tātad pastāv atšķirīgs temps, un tas rada krīzes situācijas, piemēram, starptautiskā finanšu sistēma nespēj tikt līdz pieaugošajai finanšu integrācijas intensitātei. Spilgts piemērs tam ir krīzes Āzijā un Argentīnā. Naftu, kas pasaules tirgū ir visjutīgākā prece, pārdod struktūra, kas neatbilst tirgus ekonomikas prasībai īstenot godīgu konkurenci. Šis kartelis pastāv 30 gadus. Lai gan reizēm domājam, ka šāds kartelis ir labs veidojums, ilgtermiņā tas rada nestabilitāti. Mums trūkst tiesu varas sistēmas, kas spētu apkarot visu veidu organizēto noziedzību. Viens no iemesliem ir tāds, ka par problēmas risināšanu atbildīgajai struktūrai parasti nepieciešams aptuveni 200 valstu vienbalsīgs lēmums. Vairumā gadījumu to panākt nav iespējams, tāpēc tiek izveidotas “brīvprātīgo koalīcijas”, piemēram, jautājumā par Starptautisko krimināltiesu, jūras tiesībām, Kioto protokolu vai Enerģētikas hartu. Iespējams, Eiropas Savienība ir vienīgais modelis, kas rada alternatīvu vienbalsīgam atbalstam vai brīvprātīgo koalīcijas veidošanai. Tomēr, kā redzējam Āzijas gadījumā, ES modeļa piemēru nevar izmantot citos pasaules reģionos. Taču interesanti ir tas, ka sākotnēji šis modelis balstījās uz vienbalsīgumu, bet vēlāk tika izveidota augstu kopējo standartu platforma, kas ļāva no vienbalsīgas lēmuma pieņemšanas pāriet uz zināma veida pārvaldi ar komisiju priekšgalā un atkāpties no vienbalsīguma principa. Rezultātā pārvalde kļuva atbilstoši globalizācijas prasībām daudz efektīvāka un elastīgāka. Nevienu starptautisko attiecību virzību nevar salīdzināt ar Eiropas Savienību.

Līdz ar to esmu nonācis līdz trešajai kategorijai – vājām valstīm. Mana hipotēze ir šāda – vājās valstis ir daudz bīstamākas nekā spēcīgās valstis. Runājot par nestabilo valstu fenomenu, jāteic, ka tās valstis, kuras nespēj nodrošināt likuma varu, saglabāt monopolu pār bruņotajiem spēkiem, aizsargāt savus iedzīvotājus pret kaujiniekiem, novērst organizēto noziedzību, sistemātisku vardarbību, cilvēku nolaupīšanu un nepieciešamību kukuļot pašu valsts pārvaldi vai iesaistīties dažāda veida korupcijā, ir droša vieta visu veidu starptautiskām nelikumīgām darbībām, tostarp narkotiku tirdzniecībai, ieroču kontrabandai un terorismam. Lai gan galvenie cietušie ir iedzīvotāji un pašas valstis, šo noziedznieku starptautiskais tīkls ir bīstams visām valstīm.

Kā pēdējo minēšu problēmu, kas aptver visas trīs kategorijas – tā ir nodrošinātība ar enerģiju. Tā ir ierobežots resurss un galvenais vides problēmu cēlonis. Turklāt, kā to var redzēt OPEC gadījumā, pasaules enerģētikas tirgus atpaliek no globalizācijas

tempa un neviena OPEC locekle vai vismaz lielākā to daļa nav PTO sastāvā. Lai gan trīs ceturtdaļas pasaules valstu ir PTO locekles, vairums OPEC valstu tādas nav. Tas norāda uz nevēlēšanos pieņemt globālos noteikumus. Turklāt enerģiju eksportējošajos reģionos valstis lielākoties ir vājas. Piemēram, Saūda Arābija maksāja dažādiem grupējumiem, kas apdraudēja tajā pastāvošo režīmu, tādējādi finansējot pašreizējo teroristisko grupējumu lielāko daļu. Runājot par naftas tirgu, problēma ir tā, ka mūsu pašu OECD saražotās enerģijas apjomi samazinās un līdz ar to palielinās mūsu atkarība no importa. Patērētāju skaits pieaug. To sakot, es domāju Ķīnu un Indiju, kā arī citas Āzijas valstis. Piedāvājumu aizvien vairāk un vairāk nodrošinās Persijas līča valstis. Tas ir tikai mīts, ka citi reģioni, piemēram, Krievija vai Āfrikas valstis, pieaugot naftas pieprasījumam, spēs palielināt savu īpatsvaru tirgū. Tātad saskaņā ar aprēķiniem, ko veikušas tādas nozīmīgas organizācijas kā Starptautiskā enerģētikas aģentūra, galvenās naftas piegādātājas būs Persijas līča valstis. Tādējādi uz reģionu, kurš jau tā ir nestabils, tiks izdarīts papildu spiediens. Manuprāt, būtu lietderīgi pievērst lielāku uzmanību šai problēmai, kā arī jautājumam par mūsu pašu un starptautiskās kopienas nodrošinātību ar enerģiju. Lai atrastu ilgstošu alternatīvu naftai, ir nepieciešami ārkārtīgi lieli ieguldījumi, ko privātie uzņēmumi veiks tikai tādā gadījumā, ja to pieprasīs starptautiskie līgumi, un tāpēc par šo problēmu jārunā starptautiskā līmenī. Paldies!

PĒRS KĀRLSENS, Dānijas Starptautisko studiju institūta direktors

Šķiet, ka pēdējo desmit gadu laikā Latvijas Ārpolitikas institūts ir noorganizējis aptuveni 50 konferences par to, kā kļūt par divu institūciju – ES un NATO – dalībvalsti, un es jau domāju, ka vairs nekad netikšu aicināts uz Rīgu, taču nu jūs risināt daudz teorētiskākas sarunas par Eiropas drošību. Tas ir interesanti, tāpēc ar nepacietību gaidu, kā tās attīstīsies nākamo desmit gadu laikā. Ļaujiet man arī piebilst, ka lielā mērā piekrītu Kristofera Kokera teiktajam, ka nav iespējams runāt par tiešo un netiešo drošību – patiesībā domāju, ka tas pat ir labi, jo mēs ilgi esam sevi maldinājuši, sakot, ka šī organizācija risina tiešās drošības, bet tā organizācija – netiešās drošības jautājumus. Tā nedrīkst darīt. Tāpēc aizmirsīsim to un ķersimies pie aktuāliem jautājumiem - arī pie Gustava Lindstroma pieminētās Eiropas drošības stratēģijas. Es piekrītu Jums. Uzskatu, ka tas ir fantastisks dokuments. Domāju, ka tas tika pieņemts ļoti ātri – nebiju gaidījis, ka viņi spēs par to vienoties – taču, manuprāt, tagad nāks grūtais laiks, kad mums vajadzēs šo stratēģiju īstenot. Gribu sacīt, ka neesmu īpaši priecīgs par to, kas šajā stratēģijā teikts par mūsu īpašo lomu Āfrikā, taču tā tur ir minēta. Viens no jautājumiem ir šāds: kā mēs varētu veicināt Dārfūras krīzes atrisināšanu. Nezinu, vai tas ir saistīts ar tiešo vai netiešo drošību, taču ir ļoti svarīgi izlemt, kā grasāties risināt jautājumus nākotnē. Nelielajā valstī, kuru es pārstāvu, ir miera uzturētāji, kuri būtu gatavi doties uz Dārfūru – taču, saglabājoties mūsu dīvainajām problēmām ar Eiropas Drošības un aizsardzības politiku, nav skaidrs, kuras organizācijas ietvaros tas varētu notikt? Ko mēs darām Dārfūrā? Tās ir Amerikas Savienotās Valstis, nevis mēs, kas apgalvo, ka Dārfūrā tiek īstenots genocīds. Gribu teikt, ka cilvēkiem, kuri skatās televīziju, kā minēja Bengts Sundeliuss, tas, kā Dārfūrā notiekošais tiek interpretēts, nešķiet pārāk saistošs, svarīgāk liekas tas, ka kaut kas lietas labā tiek darīts.

Tādēļ tas, ko es patiešām cenšos risināt, ir jautājums par kaimiņvalstu attiecībām, proti, ES Kaimiņu politiku. Domāju, ka šis jautājums attiecas uz drošību - gan tiešo, gan netiešo - , un mums daudz vairāk jādarbojas kopā. Sakot, ka mums daudz vairāk jādarbojas kopā, es nekritizēju Briselē esošās institūcijas, taču jūs varat droši vēlāk atgriezties pie šī jautājuma. Pirms desmit gadiem mēs teicām, ka neveidosim Eiropā jaunas dalījuma līnijas. Bet mēs to esam izdarījuši – brauciet 200 kilometrus uz austrumiem un nonāksit Pleskavā, kur pamanīsiet atšķirību. Vai arī vispirms aizbrauciet uz Viļņu un pēc tam uz 200 kilometrus attālo Minsku, kur noteikti redzēsiet, ka esam radījuši jaunas dalījuma līnijas. Tur dzīvojošie cilvēki var apliecināt, ka ir radusies robeža – viņi nevar ceļot kā agrāk, viņi nevar tirgoties kā agrāk. Tādēļ domāju, ka ES ietvaros mums ir daudz kopīgi veicama darba, lai tālāk attīstītu šo kaimiņu politiku. Tas attiecas uz tepat netālu esošo Krievijas ziemeļrietumu apgabalu; tas attiecas uz Baltkrieviju - protams, šis ir grūts jautājums; tas lielā mērā attiecas uz Ukrainu – arī šis nav viegls jautājums. Taču šīs valstis tur ir. Tās skatās uz mums. Tās dažreiz klauvē pie mūsu durvīm; dažreiz tās nezina, vai grib klauvēt pie mūsu durvīm, un es neredzu, ka mēs kaut kā atbildētu uz šiem klauvējieniem.

Šajā konferencē piedalās arī mūsu draugs no Slovākijas. Kad Slovākijā notika prezidenta vēlēšanas, mēs viņiem teicām: “Ja jūs ievēlēsiet to cilvēku par prezidentu, jūs mums nepatiksiet. Ja ievēlēsiet to otru – jūs mums patiksiet.” Cik man zināms, mēs tāpat nerīkojamies, piemēram, attiecībā uz Ukrainu. Vismaz ukraiņi nedzird, ko mēs sakām. Kāds šajā telpā ieminējās par Gruziju, Armēniju un Azerbaidžānu. Mēs neesam īsti pārliecināti, vai šīs valstis ir mūsu kaimiņi. Es domāju, ka tās ir mūsu kaimiņvalstis un mums ir jārisina ar šīm valstīm saistītie jautājumi. Mēs šeit Eiropā apgalvojām, ka apsvērsim, kā atrisināt “iesaldēto” krīzi Piedņestrā, Abhāzijā, Osetijā un Kalnu Karabahā. Nedomāju, ka šo krīzi varam atrisināt vienīgi pašu spēkiem, bet mums vajadzētu mēģināt dod impulsu kādai rīcībai kopā ar Krieviju – arī tas nav viegli, taču uzskatu, ka mums ir jārisina ar šīm kaimiņvalstīm saistītie jautājumi. Patiesībā domāju, ka amerikāņi to jau sāk darīt – es redzu daudzus amerikāņus ierodamies Kijevā; daudz amerikāņu atrodas Gruzijā. Domāju, ka mums nepieciešama Eiropas politika arī attiecībā uz šiem reģioniem. Tas arī viss, ko gribēju teikt. Paldies par uzmanību.

KIOTO, GLOBĀLĀ SASILŠANA UN DAUDZPUSĒJIE REŽĪMI

Sesijas vadītājs: **Dr. ATIS LEJIŅŠ, Latvijas Ārpolitikas institūta direktors**

Labrīt un atkal sveicināti seminārā! Šā rīta Latvijas laikraksta „Diena” pirmajā lappusē ir liela fotogrāfija – uz zila fona ir redzams tilts Meksikas līcī netālu no Pensakolas. Fotogrāfijā redzams arī tas, ka vairākas tilta daļas ir sabrukušas! Šo postījumu nodarījusi viesuļvētra Aivens. Liels tilts – tonnām betona un tērauda – gluži vienkārši sagrauts. Vakar mēs runājām par to, ka bagātās valstis rada problēmas, bet par to izraisīto postu jāmaksā nabadzīgajām valstīm, un mēs arī teicām, ka varbūt arī bagātajām valstīm nāksies maksāt par videi nodarīto kaitējumu. Šis nopostītais tilts to apliecina.

Taču problēma, protams, ir tā, ka Eiropas Savienībai un Amerikai ir atšķirīgs viedoklis par svarīgiem stratēģiskiem vides jautājumiem. Irākas kara vidū Tonijs Blērs sniedza paziņojumu par trim nozīmīgām problēmām, ar kurām saskaras pasaule. Viena no tām ir attiecības ar islama valstīm (mēs visi varam tam piekrist), otra, protams, nabadzība pasaulē, savukārt trešā ir saistīta ar vides jautājumiem – globālo sasilšanu. Iedomājieties tikai, šis paziņojums tika sniegts Irākas kara vidū! Kāpēc? Pavisam nesen, kā jau minēju ievadā, Blērs paziņoja, ka tad, kad Lielbritānija būs G8 prezidējošā valsts, viņš sāks risināt ar vidi saistītos jautājumus.

Tagad darīsim arī mēs, un mums ir ļoti ievērojami diskusijas dalībnieki – eksperti no Amerikas, Briseles, Ženēvas un Parīzes. Vai ir iespējams pārvarēt Amerikas un Eiropas nesaskaņas ar globālo sasilšanu saistītajos jautājumos? Vai šis jautājums tiek risināts – vai tiek pieliktas nopietnas pūles, lai šo jautājumu atrisinātu? Mēs labprāt uzklausīsim jūsu viedokļus.

VILLIJS KEMPELS, Eiropas Komisija, DG RELEX, Apvienoto Nāciju un līgumu birojs, Brisele

Man ir patīams prieks būt kopā ar jums. Savā runā turpināšu tematu, ko Antonio Misiroli aizskāra jau vakar, un, manuprāt, viņam ļoti veiksmīgi izdevās ar vides problēmām saistītos jautājumus atspoguļot jau vakardienas diskusijā. No Rīgas pārcelsimies uz Ņujorku, kur 2005. gada septembrī notiks ANO augstākā līmeņa pasākums. Iepazīstināšu jūs ar galvenajiem globālās sasilšanas un vides pārvaldības jautājumiem, vispārīgi aplūkošu jautājumu par efektīvām daudzpusējām attiecībām un, visbeidzot, kopīgi noskaidrosim, kādas šeit varētu būt kopsakarības un kāda kopumā ir situācija pasaulē.

Sākumā vēlētos minēt acīmredzamu faktu - kopš Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes izveidošanas brīža (vēlāk tika pieņemta arī Konvencija par klimata pārmaiņām un Kioto protokols) starptautiskie pasākumi ir tikuši īstenoti, balstoties uz zinātniskiem pierādījumiem un to interpretāciju. Eiropā zinātniskie pierādījumi bija un ir pietiekams iemesls, lai īstenotu konkrētus pasākumus, saistītu globālo sasilšanu un gāzu izmešu līmeni ar plūdiem, dabas katastrofām un pat mājlopu mutāciju, kā arī tam, lai izstrādātu citus uz nākotni orientētus modeļus. Atgriežoties atkal atpakaļ Rīgā, jāsaka, ka pagājušajā nedēļā kādā populārā izdevumā redzēju modeli, kurā tika prognozēts, ka nākamo 80–100 gadu laikā temperatūra pieaugs par 6-10 procentiem, izraisot ievērojamus plūdus Nīderlandē, lielā daļā Beļģijas, kā arī Baltijas valstīs. Tas nebija zinātnisks apgalvojums un sniedza samērā “ūdeņainu” nākotnes redzējumu. Kas būtu jādara, un ko mēs kā Eiropas Savienība un Eiropas Kopiena varam darīt, lai šāda perspektīva neizvērstos par realitāti?

Pirmām kārtām, ja paraugāties uz starptautiskajiem vides režīmiem un līgumiem vides jomā, tad jāsaka, ka pēdējo gadu laikā izveidojās divi skaidri uzskati, kuri pakāpeniski tika pārveidoti starptautiskajās saistībās, proti, runa ir par dalībvalstu saistību atšķirīgu izpildi un tajā pašā laikā par globālo vienprātību, proti, kopīgu atbildību globālā mērogā. Pirmajā gadījumā tas nozīmē, ka saistību izpilde attiecas gan uz rūpnieciskajām valstīm (ziemeļi), gan jaunattīstības valstīm (dienvidi). Šajā sakarā, aplūkojot konvenciju un protokolu par ozona slāņa aizsardzību vai Bāzeles Konvenciju par bīstamo atkritumu pārrobežu pārvadājumu un apglabāšanas kontroli, redzam, ka noteiktajās globālajās saistībās ir atrodama kopīga nostāja; tomēr šīm saistībām ir noteikti atšķirīgi izpildes laiki un jaunattīstības valstīm saistību izpildē ir paredzēts atbalsts. Izņēmums ir Konvencija par klimata pārmaiņām. Tā dienvidiem neparedz nekādas saistības līdz 2012. gadam, kad starptautiskā sabiedrība atgriezīsies pie šī jautājuma.

Otrajā gadījumā, pastāvot atšķirīgai nostājai attiecībā uz ozona slāni un bīstamajiem atkritumiem, trūkst globālās vienprātības jautājumā par klimata pārmaiņām. Šajā sakarā vārds “globāls” attiecas gan uz politisko atbalstu, gan dalību Konvencijā, jo citu attīstīto valstu vidū nav redzamas tādas nozīmīgas valstis kā ASV, Krievija un Austrālija. Tomēr atšķirībā no citiem starptautiskajiem režīmiem, šajā ES ir izvirzījusies priekšgalā. Eiropas Savienība īsteno Kioto protokolu, un tas nozīmē kaut ko pilnīgi jaunu. ES ir apņēmusies laikā no 2008. gada līdz 2012. gadam samazināt siltumnīcas efektu izraisošo gāzu izmešus par 8% no 1990. gada līmeņa. Lai arī šajā jomā būs jāiegulda diezgan ievērojamas pūles, izvirzītā mērķa īstenošana tomēr nav atkarīga no citām iesaistītajām pusēm. Ļaujiet vēlreiz jums atgādināt to, ka valstis, kuras vēl nav pievienojušās šim protokolam, ir ekonomiski ļoti spēcīgas, proti, runa ir par ASV un Austrāliju. Mēs ceram, ka arī Krievija drīzumā pievienosies Kioto protokolam un tādējādi tiks sasniegta 55 procentu robeža, kas nepieciešama, lai tas varētu stāties spēkā.

Ja aplūkojam tikai vispārējo situāciju, nianse atstājot nākamo runātāju pārziņā, redzam, ka nākotnē būs jārisina vairāki svarīgi jautājumi. Pirmkārt, ir jāatrod veids, kā mēs un arī citi varētu pilnībā izmantot elastīgos mehānismus. Otrkārt, 2004. gada decembrī Buenosairesā ceram aplūkot jautājumu par to, kā risināt problēmas, kas saistītas ar konvencijas īstenošanu pēc 2012. gada, proti, kāda veida saistības būs jāpilda visām iesaistītajām pusēm.

Ļaujiet man ieskicēt savstarpējo saikni starp klimata pārmaiņām un citiem starptautiskajā darba kārtībā iekļautajiem jautājumiem. 2005. gadā starptautiskā sabiedrība Pasaules konferences par katastrofu seku mazināšanu ietvaros pulcēsies Japānas pilsētā Kobē. Tā būs iespēja atskatīties uz pēdējiem desmit gadiem, kuros īstenta Jokohamas stratēģija par katastrofu seku mazināšanu – šajā gadījumā pastāv cieša saikne starp globālo sasilšanu, klimata pārmaiņām un aizvien pieaugošo dabas katastrofu skaitu. Tas skaidri norāda uz to, ka globālā sasilšana nav jautājums, kas svarīgs tikai Kioto kontekstā, bet gan daudz plašāks temats, kurš jārisina, īpašu uzmanību pievēršot dažādajām sekām, ko globālā sasilšana var atstāt uz vidi. Tāpēc

raudzīsimies tālāk un uzdosim šādu jautājumu: kā Kioto protokols ir saistīts ar vides pārvaldību kopumā?

Runājot par vides jomā noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, vēlētos minēt četras konvencijas, proti, konvencijas par ozonu, atkritumiem, reģionālajām jūrām un klimata pārmaiņām, kā arī šajā sakarā izveidotās institūcijas. Šobrīd pasaulē ir ap 40 vides konvenciju. Kopš 1972. gada darbojas globāla institūcija - ANO Vides programma (UNEP). 20. gadsimta astoņdesmitajos gados tika izveidots Pasaules Vides fonds – finansēšanas mehānisms, ko veido UNEP, ANO Attīstības programma (UNDP) un Pasaules Banka; 1992. gadā Brazīlijā notika ANO Vides un attīstības konference (UNCED) un tika izveidota Komisija ilgtspējīgai attīstībai. Ar vidi saistītie jautājumi tiek risināti arī vēl citos starptautiskajos forumos - ANO Ekonomikas un sociālajā padomē (ECOSOC), ANO Ģenerālajā Asamblejā, ministru ikgadējās tikšanās reizēs, kā arī dalībvalstu tikšanās reizēs, ko paredz vides jomā noslēgtās vienošanās. Kā pēdējo, bet ne mazāk svarīgu faktu ļaujiet man minēt Francijas iniciatīvu izveidot Pasaules Vides organizāciju.

Kāpēc mēs to visu darām? Tam ir divi galvenie iemesli. Pirmkārt, esam saskārušies ar pārrobežu situāciju. Dažās konvencijās vārds “pārrobežu” ir ietverts pat to nosaukumā, piemēram, Bāzeles Konvencijā par bīstamo atkritumu pārrobežu pārvadājumu un apglabāšanas kontroli. Tas pats attiecas uz konvencijām par reģionālajām jūrām, ozonu un klimata pārmaiņām. Turklāt nepieciešami globāli risinājumi. Šeit kā piemēru atkal varētu minēt klimata pārmaiņas – tā ir globāla problēma, uz kuru nepieciešams sniegt globālu atbildi. Tomēr vides pārvaldība šobrīd vēl nav tiktāl attīstīta, lai vides jomā mēs varētu visaptveroši un droši virzīties uz priekšu. Vides jomā pastāv sektoriālas daudzpusējās vienošanās. Tā kā katrai no tām ir atšķirīgs organizatoriskais ietvars, proti, atšķirīgas dalībvalstu konferences, zinātniski konsultatīvās padomes, finanšu mehānismi un īstenošanas mehānismi, zināmā mērā trūkst savstarpējās koordinācijas. Šī iemesla dēļ ir ļoti grūti veikt visaptverošu analīzi, lai noteiktu to, kāda ir pašreizējā situācija pasaulē vides jomā. Turklāt šī dalītā pieeja ir par iemeslu neefektīvai saistību izpildei, jo nav centrālā sekretariāta/organizācijas; tas savukārt noved pie tā, ka konvencijās noteiktie pienākumi tiek uzverti kā tiesiski nesaistoši instrumenti. Tas pats zināmā mērā attiecas arī uz ierobežojumiem, pārskatīšanas klauzulām, un, protams, arī uz atšķirīgajām saistībām, kas ziemeļiem un dienvidiem noteiktas esošo konvenciju ietvaros.

Pozitīvi ir tas, ka mēs cenšamies panākt noteikto saistību vispārēju ievērošanu. Ja netiek nodrošināta vides jomā noteikto saistību vispārēja ievērošana – un šeit es nedomāju tikai klimata pārmaiņas vien – tad tām nav nekādas nozīmes. Starptautiskajai sabiedrībai, kura balstās uz noteiktām vērtībām un vēlas saglabāt starptautisko vides mantojumu un dabas resursus, ir jāizveido globāls režīms; ar sektorāliem režīmiem vien ir par maz. Saistību nepildīšanas gadījumos jāveic stingrāki pasākumi. Šobrīd pastāvošie režīmi nav pietiekami efektīvi un, ja saistību nepildīšana neradīs acīmredzamas un iespējami nopietnas sekas, tad patiesībā šie konvencijās noteiktie pienākumi arī turpmāk tiks uzverti kā tiesiski nesaistoši

instrumenti. Kā jau minēju, nepieciešams savstarpēji koordinēt aptuveni 40 daudzpusējās vides konvencijas. Šīs konvencijas vienuviet varētu apkopot Pasaules Vides organizācijā, kuras ietvaros būtu iespējams izveidot centrālo sekretariātu, kas risinātu ar tām saistītos jautājumus, kā arī ļautu apvienot dažādās zinātniskās un tehnoloģiskās pieejas, tādējādi efektīvi nostiprinot starptautisko vides pārvaldību. Mēs meklējam arī jaunus konvenciju modeļus. Tas nozīmē, ka nākotnē varētu tikt radīts tāds konvencijas modelis, kas jau no paša sākuma apvienotu gan sociāli ekonomiskās prasības, gan arī vides prasības. Ja runājam par ES, tad jāteic, ka, protams, arī šeit saskaramies ar atšķirīgām zināšanām, un tas nozīmē to, ka Eiropas Kopienai un dalībvalstīm jādalās savā pieredzē par vides aizsardzības jautājumiem.

Ļaujiet man pievērsties nākamajam jautājumam – kā tas ietekmē globālo pārvaldību? Par pamatu ņemsim Kioto protokolu, kā nākamo posmu – vides pārvaldību, un, visbeidzot, palūkosimies uz situāciju globālajā mērogā. Globālajā pārvaldībā, proti, ANO kopumā, nepieciešami starptautiskie līgumi, starptautiskie režīmi un īstenošanas mehānismi. Kā jau minēju, visaptveroša līdzdalība šajās konvencijās nepieciešama ekonomisko un konkurences apsvērumu dēļ, kā arī, lai, darbojoties starptautisko un reģionālo organizāciju ietvaros, mēs spētu ne tikai izpildīt saistības nacionālā, reģionālā un globālā līmenī, bet arī uzņemties atbildību attiecībā uz kopīgiem draudiem. Nevar būt tāda situācija, ka vides konvencijas pilda tikai daļa pasaules valstu, bet pārējās to nedara. Ir jāizveido skaidri noteiktas struktūras attiecībā uz lēmumu ātru pieņemšanu, kā arī saistību plānošanu un izpildi. Ir jāizveido skaidri noteiktas struktūras saistību izpildei, proti, jāpārkaroto starptautiskās struktūras un mehānismi; savukārt attiecībā uz saistību noteikšanu ir jāpanāk vispārēja līdzdalība. Kā jau minēju, Eiropas Komisija lielā mērā atbalsta Francijas iniciatīvu izveidot Pasaules Vides organizāciju.

Tagad ļaujiet man pievērsties 2005. gada septembrī Ņujorkā paredzētajam ANO augstākā līmeņa pasākumam, kurā tiks apspriesti daudzi iepriekšminētie jautājumi. 2005. gadu raksturo vairāki īpaši aspekti, kuri attiecas uz starptautisko globālo pārvaldību. Pirmkārt, 2004. gada decembrī tiks publicēts ziņojums, kuru sagatavojuši ANO augsta līmeņa speciālistu grupa, kas risina ar draudiem, izaicinājumiem un pārmaiņām saistītos jautājumus. Šis ziņojums kopā ar ANO ģenerālsekretāra Kofi Annana komentāriem tiks darīts zināms arī starptautiskajai sabiedrībai. Speciālistu grupas rekomendācijās būs iekļauti arī politiskie jautājumi, piemēram, ANO Drošības padomes reforma. Paredzams, ka rekomendācijās būs aplūkoti arī citi globālās pārvaldības aspekti un, iespējams, minēti konkrēti priekšlikumi attiecībā uz vides pārvaldību. Paredzams, ka tajās būs ietverti vēl citi jautājumi, tostarp krīzes vadība ANO kontekstā, sekmīgākas sadarbības nodrošināšana starp ANO Drošības padomi, ECOSOC, ANO Ģenerālo Asambleju, starptautiskajām finanšu institūcijām, ANO specializētajām aģentūrām, fondiem un programmām, kā arī ANO dalībvalstīm. Šī pasākuma sagatavošanas darbi jau ir uzsākti. Tas notiks valstu un valdību vadītāju līmenī 2005. gada septembrī Ņujorkā un pasākumā tiks apspriesti Tūkstošgades attīstības mērķi, Tūkstošgades deklarācija un iepriekšminētais speciālistu grupas sagatavotais ziņojums. Citiem vārdiem sakot, starptautiskajai sabiedrībai atlikuši aptuveni astoņi mēneši, lai augstākajā līmenī mērķtiecīgi sāktu

risināt jautājumu par to, kā uzlabot starptautisko pārvaldību un tādējādi sasaistīt kopā virkni dažādu tematu.

- Jāvienojas par to, kā 21. gadsimta otrajā pusē tiks reorganizēta starptautiskā sabiedrība, ar to domājot ANO Drošības padomes reformu gan plašākā, gan arī šaurākā nozīmē. Kā piemēru varētu minēt nesen piedāvāto modeli, kas paredz tādu ANO Drošības padomi, kurā ir pieci pastāvīgie locekļi, seši vai septiņi “daļēji pastāvīgie” locekļi un 15-20 locekļi, kuri padomes darbā piedalītos pēc rotācijas principa. Faktiski tas nozīmē diezgan ievērojamas pārmaiņas;
- Ir atkārtoti jānosaka reģionālo organizāciju, tajā skaitā Eiropas Savienības, nozīme. Šajā sakarā jāpārskata, kāda ir reģionālo organizāciju nozīme saistību izpildē un regulēšanā attiecībā uz vidi, cīņu pret terorismu vai kādu citu jomu. Turklāt jāizvērtē arī šo organizāciju aizvien pieaugošā loma konfliktu novēršanā un krīzes vadībā;
- Runājot par starptautisko krīzes vadības jomu, arī šeit ir atkārtoti jāprecizē esošo struktūru nozīme, vai arī jāveido jaunas struktūras. Šajā sakarā ir izteikti priekšlikumi par ANO Drošības padomes pastāvīgās apakškomitejas izveidi, ANO Ģenerālsekretāra ietekmes nostiprināšanu, kā arī par to, ka jāprecizē ECOSOC darbība un attiecības ar ANO Drošības padomi un citām ANO aģentūrām.
- Savstarpēji ir jāsaista humānie, attīstības un drošības jautājumi, jo vide ir neatņemama to sastāvdaļa. Līdz ar to problēmu risināšanai nepieciešama integrēta plānošana, proti, paredzamā rīcība un pasākumi, tostarp politisko un drošības jautājumu risinājumi, humānā palīdzība, tehniskais atbalsts, kā arī uz attīstību un pārkārtošanu vērstie pasākumi, jāsaskaņo jau pašā sākumā. Balstoties uz šādu visaptverošu novērtējumu, tad arī jāveic konkrētu misiju vispārējā plānošana, neiekļaujot tajā savstarpēji atšķirīgus elementus (piemēram, ar humāno palīdzību saistītie aspekti netiek iekļauti politisko jautājumu lokā).

Runas noslēgumā vēlētos minēt, ka attiecībā uz pēdējo punktu – misiju plānošanu – mēs šobrīd rīkojamies gluži pretēji – vispirms tiek noteikts misijas uzdevums, un tad tās tiek īstenotas. Taču bieži vien tas tiek darīts, neredzot kopainu. Līdz ar to esmu nonācis pie savas pēdējās piebildes: lai sekmīgi risinātu tik plašu problēmu kā klimata pārmaiņas, tas jādara globālā mērogā un nepieciešams vispārējs atbalsts. Turklāt šī problēma ir cieši jāiekļauj pārējo ar vidi saistīto jautājumu lokā, kuram savukārt jāatrod vieta labi strukturētā globālās pārvaldības ietvarā. Tāpēc, raugoties no Eiropas Savienības skatu punkta, vienīgā iespējamā atbilde ir pilnīga iesaistīšanās un atbalsts ANO reformai, kas tādējādi ļautu starptautiskajai sabiedrībai sasniegt vairāk par līdz šim paveikto, lai 21. gadsimts izrādītos veiksmīgs mums visiem. Paldies!

DEVIDS MIČELS, Džona Hopkinsa universitātes Pāratlantisko attiecību centra vecākais pētnieks, Vašingtona

Ļaujiet man iesākumā dažus vārdus piebilst pie tā, ko tikko sacīja Villijs Kempels. Patiesībā diplomācija vides jomā un daudzpusējās institūcijas ir daudz plašāk izplatītas, nekā viņš teica. Villijs minēja 40 daudzpusējos līgumus par vidi, taču Ronalds Mičels, kas Oregonas Universitātē kārto šo līgumu datubāzi, jaunākajā pētījumā konstatējis, ka kopš 19. gadsimta beigām vien ir noslēgti 729 daudzpusējie un 1040 divpusējie līgumi par vidi. Lielākā daļa šo līgumu noslēgti pēc Otrā pasaules kara. Vēlētos arī kaut ko piebilst par pāratlantisko sadarbību vides jomā: pats pirmais līgums, ko parakstīja Savienotās Valstis – jaunā nācija, tika noslēgts ar Eiropas valsti, proti, ar Lielbritāniju. Tas bija 1783. gadā parakstītais Parīzes līgums, ar kuru noslēdzās Amerikas neatkarības karš. Šajā līgumā bija iekļauts arī vides aspekts attiecībā uz dabas resursu izmantošanu. Viens no miera noslēgšanas priekšnoteikumiem bija Savienoto Valstu prasība atgūt pieeju ierastajām zvejas vietām netālu no Ņūfaundlendas. Briti piekrita šai prasībai, kas bija daļa no kara izbeigšanas nosacījumiem.

Klimata pārmaiņas ir ilgtermiņa problēma, bet man ir atvēlēts visai ierobežots laiks tās aplūkošanai. Savā runā galveno uzmanību vēlētos pievērst atšķirīgajiem priekšstatiem par saikni starp klimata pārmaiņām un drošību, kā arī diskusijas ietvaros pievērsties vispārīgākiem jautājumiem par globālo pārvaldību.

Viens no interesantākajiem klimata pārmaiņu aspektiem ir tas, ka šis jautājums atrodas pa vidu starp vakar akcentētajiem galvenajiem punktiem. Pirmkārt, Bengts Sundēliuss, analizējot ar klimata pārmaiņām saistītos jautājumus, teica, ka, no vienas puses, pastāv tieši ļaunprātīgi draudi, bet, no otras puses, situācija, ko varētu raksturot ar vārdiem “tā gadās”. Klimata pārmaiņu cēlonis nav nedz viena subjekta ļaunprātīga rīcība pret otru, nedz gluži vienkārši nelaimes gadījums. Klimata pārmaiņas radām mēs paši. Šis mikrofons, šī PowerPoint programma, kā arī mēs visi klātesošie zināmā mērā ietekmējam klimata pārmaiņas. Cilvēku ietekme uz klimata sistēmu izriet nevis no lielvalstu vai atsevišķu valstu nepareiziem vai patvaļīgiem lēmumiem, bet gan no valstu, uzņēmumu un cilvēku ikdienišķām darbībām, proti, no ikviena zemeslodes iedzīvotāja ikdienas dzīves. Otrkārt, kā minēja Tomass Rīss, ar klimata pārmaiņām ir saistītas tādas parādības kā slimību izplatība, nestabilas valstis un vājas institūcijas, kuras mēģina risināt vides problēmas. Klimata pārmaiņām ir sava loma visās šajās parādībās.

2001. gada 11. septembra terora akti zināmā mērā novērsa to uzmanību no klimata pārmaiņām, kas šim jautājumam tika veltīta starptautisko un pārlatantisko attiecību ietvaros. Tūlīt pēc šiem terora aktiem daudzas amerikāņu amatpersonas teica, ka “nu gan eiropieši pārstās ķīvēties un tramdīt mūs par šiem triviālajiem jautājumiem, jo mums ir jātiek galā ar ļoti nopietnu problēmu”. Savienotās Valstis atbilstoši savai loģikai pret masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanu un terorismu izvirzīja konkrētu argumentu, proti, pret pieaugošu draudiem jāsāk vērsties pirms tie kļūvuši patiesi bīstami. Eiropieši šo argumentu attiecināja uz vienu no sev nozīmīgām jomām, apgalvojot, ka tas vienlīdz skar arī klimata pārmaiņas. Atis Lejiņš minēja Tonija Blēra runu. Īstenībā Blērs šim jautājumam ir pievērsies vairākkārt. Viņš to minēja britu parlamentā, runājot par ilgtspējīgu attīstību. Šo jautājumu Blērs arī uzsvēra, uzrunājot Savienoto Valstu Kongresu, kad viņš profilakses pasākumus pret Irākas radītajiem draudiem nepārprotami sasaistīja ar piesardzības pasākumiem pret klimata pārmaiņu radītajām briesmām. Havjers Solana un nesen arī Romāno Prodi uzsvēra, ka reaģēšana uz klimata pārmaiņām ir globālās drošības neatņemama sastāvdaļa.

Tātad varētu šķist, ka saikne starp klimatu un drošību ir kaut kas jauns vai arī tā ir jauns ietvars (kādu mēs to redzam pēc 11. septembra notikumiem) salīdzinoši jaunam draudam, proti, klimata pārmaiņām. Taču patiesībā tā gluži nav. Kad runa ir par klimata pārmaiņām, drošība ir viena no galvenajām valdības prioritātēm. Pirmskara periodā, krājoties zinātniskajai informācijai par klimata pārmaiņām, daudzi novērotāji uzskatīja globālo sasilsanu par “cilvēku drošības” (šis termins tika minēts vakar) iespējamu sastāvdaļu, jo pakāpeniska klimata sasilsana varētu radīt zināmas priekšrocības lauksaimniecībai un pasargāt no ledus laikmeta atgriešanās. Pēc Otrā pasaules kara matemātiķis Džons fon Neimans, kas izmantoja datorus kodolspērienu modelēšanai, secināja, ka šīs modelēšanas un laikapstākļu prognozēšanas gaitā rodas līdzīgas matemātiskās problēmas – abos gadījumos jāatrod nelineāri risinājumi attiecībā uz hidrogāzdinamiku. Strādājot Prinstonas Universitātē, fon Neimans un viņa kolēģi 1950. gadā izmantoja pasaulē pirmo datoru ENIAC, lai izveidotu pirmos laika prognozēšanas modeļus. Ar Savienoto Valstu militāro dienestu atbalstu viņi turpināja attīstīt minētos modeļus, lai ar to palīdzību ne tikai prognozētu laikapstākļus, bet arī pētītu klimata mehānismus. Šā darba galīgais mērķis bija tīša manipulēšana ar laikapstākļiem, ko varētu izmantot kā ieroci pret Padomju Savienību.

20. gadsimta sešdesmitajos gados šie pētījumi turpinājās, un modelētāji izdarīja secinājumu: lai gan tīša laikapstākļu modificēšana būtu ļoti grūti īstenojama, cilvēku ietekmes rezultātā radušās netīšas laikapstākļu izmaiņas, proti, klimata pārmaiņas ir reāli iespējamās. Šos modeļus, kurus sākotnēji finansēja amerikāņu militārie dienesti, klimatologi sāka izmantot, lai pētītu tādas problēmas kā virsskaņas transporta iespējamā ietekme uz klimata pārmaiņām. Viens no pirmajiem pasākumiem klimata pārmaiņu pētīšanas jomā bija programma, kuras mērķis bija izvērtēt ietekmi uz klimatu. Šo programmu organizēja Savienotās Valstis un tajā piedalījās arī vairākas citas valstis, piemēram, Francija, Lielbritānija un Austrālija. Programmas ietvaros tika pētītas iespējamās sekas, kādas varētu izraisīt tolaik par ļoti lielu uzskatītās virsskaņas gaisa flotes lidojumi stratosfērā. Kā atmosfēru varētu ietekmēt šo transportlīdzekļu dzinēju radītie izmeši? Kā tās iespaidotu klimatu?

Kā izrādījās, šie pētījumi, kuru uzdevums galvenokārt bija noskaidrot klimata pārmaiņu ietekmi uz lauksaimniecību, tika veikti istajā brīdī. 20. gadsimta septiņdesmito gadu sākumā daudzviet pasaulē bija neierasti skarbi laikapstākļi. Tuvie Austrumi piedzīvoja postošāko sausumu pēdējo 100 gadu laikā, Centrālamerika - pēdējo 50 gadu laikā. Piemēram, Nikaragva zaudēja 80% kukurūzas un 20% kviešu ražas. Etiopiju Āfrikā piemeklēja bads – gāja bojā 250 000 cilvēku; Sāhelā piecus gadus pēc kārtas valdīja sausums. Bija nopietnas bažas, ka klimata pārmaiņas visas pasaules mērogā apdraud pārtikas apgādi. Henrijs Kisindžers savā pirmajā oficiālajā runā, ko viņš kā ASV valsts sekretārs teica Apvienoto Nāciju Organizācijā, iepazīstināja ar Amerikas izpratni par “pamatotu vienprātību, stabilu kārtību un ilgstošu mieru”. Kisindžers aicināja saukāt pārtikas jautājumiem veltītu vispasaules konferenci, lai apspriestu veidus, kā pasauli nodrošināt ar pārtiku. Pamatreferātā, ko Kisindžers šajā konferencē nolasīja 1974. gadā, viņš atbalstīja plašu starptautisko sadarbību attiecībā uz dabas katastrofu izraisīta bada novēršanu. Kā jau jūs varat iedomāties, Kisindžera bažām bija ne tikai humāns, bet arī ģeopolitisks raksturs. Tajā pašā gadā CIP veiktajā analizē secināts, ka klimata pārmaiņas varētu izraisīt ievērojamu pārtikas trūkumu, iedzīvotāju masveida migrāciju, kā arī militārus konfliktus, iespējams, pat kodolšantāžu nolūkā iegūt pārtikas resursus.

20. gadsimta septiņdesmitajos gados bija vēl viens jautājums, kas kopš Irākas kara sākuma, šķiet, parādās atkal. Tā ir saikne starp klimata pārmaiņām un energoapgādi. Pēc tam, kad pirmās un otrās naftas krīzes laikā tika ierobežota naftas piegāde, daudzas valstis uzskatīja, ka turpmāk vairāk vajadzētu paļauties uz sintētiskiem degvielas veidiem un veikt eksperimentus, lai šos degvielas veidus pilnveidotu. Tā kā ar globālo sasilsanu saistītajiem iespējamiem draudiem pēdējā laikā tiek pievērsta aizvien lielāka uzmanība, daudzi vides eksperti un zinātnieki drīz vien brīdināja, ka tad, ja izmantotu šos degvielas veidus, atmosfērā nonāktu daudz vairāk siltumnīcas efektu izraisošā oglekļa dioksīda nekā, tad, ja lieto, piemēram, naftu un dabasgāzi. Šie cilvēki uzskatīja, ka minētie degvielas veidi rada īpašus draudus videi un globālajam klimatam. Kopš tā laika par šiem jautājumiem risinās diskusijas, kurās tiek spriests par priekšrocībām, ko sniedz uz paaugstinātu energoefektivitāti vērstā politika, kā arī par to, vai labāk ir taupīt enerģiju vai palielināt tās ražošanas apjomu. Šeit arguments ir tāds, ka naftas ieguves apjoma palielināšana ne tikai nodara postījumus videi, bet arī var iedragāt drošību, ja veicina politisko spriedzi kā, piemēram, Nigērijā un Birmā. No otras puses, paaugstinot energoefektivitāti un taupot enerģiju, varētu ne tikai samazināt sabiedrības ietekmi uz vidi, bet arī stiprināt drošību, jo tiktu samazināta atkarība no enerģijas, kas tiek importēta no nestabiliem pasaules reģioniem.

Bažas par pārtikas apgādes un vides problēmām, kas saistītas ar nestabilām valstīm, Atlantijas okeāna abās pusēs pastāvēja jau 20. gadsimta septiņdesmitajos, astoņdesmitajos un arī deviņdesmitajos gados. Bijušais Lielbritānijas vēstnieks ANO sers Krispins Tikels, būdams vēl Hārvarda Universitātes Vides centra biedrs, septiņdesmito gadu beigās uzrakstīja pētījumu par klimata pārmaiņām, kurā puda bažas par iespējamām sekām, kādas varētu izraisīt emigranti, kuri nelabvēlīgu vides apstākļu dēļ ir spiesti pamest savu dzīvesvietu. Astoņdesmitajos gados ASV Nacionālās aizsardzības universitāte izteica bažas par iespējamiem klimata pārmaiņu attīstības scenārijiem un graudaugu ražas samazināšanos, kas varētu veicināt politiskus nemierus.

Šie paši jautājumi tika skarti arī prezidenta 2000. gada ziņojumā par stāvokli pasaulē. Padomju Savienības ārlietu ministrs Eduards Ševardnadze pat ierosināja izveidot Vides drošības padomi. Deviņdesmitajos gados Als Gors netieši norādīja, ka vides problēmas ir iemesls nepārtrauktajai bēgļu straumei no Haiti uz Savienotajām Valstīm, kā arī teica, ka sacensība par resursiem ir faktors, kas veicina cilvēku nežēlīgo masveida slaktiņu Ruandā. Jāpiemin arī tas, ka pētniecības projektu īstenošanu šajā jomā ir uzsākuši akadēmiķi un politiķi analītiķi Starptautiskajā miera izpētes institūtā Oslo, mani kolēģi pilsētas otrā galā, proti, Vudrova Vilsona Starptautiskajā zinātnieku centrā Vašingtonā, kā arī Starptautiskās sociālo zinātņu padomes Globālo pārmaiņu programmas humāno dimensiju eksperti. Izpratne par saikni, kas pastāv starp vidi un drošību, padziļinās, un tai tiek pievērsta aizvien lielāka uzmanība. Tagad šo saikni pamatoti sāk atzīt arī par nacionālās un starptautiskās labklājības nodrošināšanas faktoru. Vakar mēs dzirdējām, ka ar klimata pārmaiņām saistīto izaicinājumu pārvarēšana ir 2002. gadā pieņemtās Eiropas Savienības drošības stratēģijas sastāvdaļa. Ticiet vai ne, bet šis aspekts parādās arī 2002. gadā pieņemtajā Amerikas nacionālajā drošības stratēģijā – slavenajā “apsteidzošās” drošības stratēģijā. Šajā dokumentā reakcija uz klimata pārmaiņām ir minēta kā viens no elementiem, kas veicina Amerikas drošību.

Tas ir reāls, aktuāls jautājums. Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas (PVO) aprēķiniem klimata pārmaiņu radīto seku rezultātā ik gadu iet bojā 160 000 cilvēku – galvenokārt tāpēc, ka pieaug saslimstība ar malāriju un padziļinās citas ar slimībām saistītās problēmas. PVO paredz, ka līdz 2020. gadam šis skaitlis varētu divkāršoties. Starptautiskais Sarkanais Krusts aprēķinājis, ka 1999. gadā 25 miljoni cilvēku (bēgļi, pārvietotās personas) jeb 58% no visiem tajā gadā pasaulē reģistrētajiem bēgļiem bija spiesti pamest savu dzīvesvietu vides katastrofu dēļ. Starptautiskās stratēģijas katastrofu seku mazināšanai ANO starpresoru sekretariāts ir aprēķinājis, ka laika posmā no 1990. gada līdz 1999. gadam dabas katastrofu sekas ik gadu izjūta 188 miljoni cilvēku, proti, dabas katastrofu rezultātā šie cilvēki zaudēja mājas, mājlopus, ražu, iztikas līdzekļus vai veselību. Savukārt bruņoti konflikti līdzīgi ietekmēja 31 miljonu cilvēku – sešas reizes mazāk. Protams, visas dabas katastrofas nekādā ziņā nav saistītas vienīgi ar laikapstākļiem, taču sakarā ar klimata pārmaiņām tādi ekstrēmi laikapstākļi kā viesuļvētras, plūdi, sausuma periodi u.c. var kļūt biežāki un intensīvāki.

Neapšaubāmi, ka starp klimata pārmaiņām, vides problēmām un drošību pastāvošā saikne šobrīd tiek aizvien vairāk atzīta. Taču šķiet, ka kopš Irākas kara sākuma abās Atlantijas okeāna pusēs veidojas atšķirīga pieeja šim jautājumam. Eiropā uzskata, ka vides degradācija veicina vāju valstu nestabilitāti un rada papildu problēmas nestabilām valstīm, kuru ierobežotais politiskais un ekonomiskais potenciāls neļauj šīs problēmas atrisināt. Īpaši tiek uzsvērts, ka šo faktoru izraisītā nestabilitāte jaunattīstības valstīs var radīt netiešas sekas arī Eiropā, Savienotajās Valstīs un citās attīstītajās valstīs; iespējams, ka pret migrāciju un politiskajiem nemieriem attīstītajai pasaulei būs jāvēršas ar militāriem un policejiskiem spēkiem. Arī šobrīd, un jo īpaši kopš 2003. gada karstuma viļņiem, Eiropā un, protams, arī citās attīstītajās valstīs aizvien vairāk pieaug izpratne par reālajām briesmām, kas var rasties “cilvēku drošībai” vai labklājībai. Sakarā ar karstuma vilni, kurš piemeklēja Eiropu 2003. gadā, tika reģistrēts 21 000 nāves gadījumu. Protams, visus nāves gadījumus (varbūt pat nevienu) nevar tieši saistīt

ar klimata pārmaiņām. Tomēr tiek prognozēts, ka klimata pārmaiņu rezultātā karstuma viļņi kļūs biežāki, un saskaņā ar statistiskās datiem ilgstoša augsta gaisa temperatūra patiešām izraisa nāves gadījumu skaita palielināšanos mazaizsargāto iedzīvotāju (gados vecie cilvēki, bērni, vārgie un nespēcīgie iedzīvotāji u.c.) vidū.

Līdztekus argumentam par nestabilām valstīm Eiropā ir izskanējuši arī viedokļi par citu ar pēckara Irākas drošību saistītu aspektu. Klimata pārmaiņas tiek salīdzinātas ar masu iznīcināšanas ieročiem, proti, īstais masu iznīcināšanas ierocis jeb vēl viens masu iznīcināšanas ierocis, kas vīd pie apvāršņa, ir klimata pārmaiņas. Šajā gadījumā galvenā uzmanība tiek pievērsta tiešajiem draudiem, ko klimata pārmaiņu sekas – jūras līmeņa celšanās, skarbie laikapstākļi, dažādu slimību izplatība u.c. – rada mazaizsargāto cilvēku dzīvei un iztikas līdzekļiem, jo īpaši jaunattīstības valstīs. Visstriktāk šo viedokli ir izteicis Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes Zinātniskās izvērtēšanas darba grupas bijušais līdzpriekšsēdētājs sers Džons Hotons.

Tagad aplūkošu situāciju no Amerikas viedokļa. Kā jau mēģināju pateikt šajā vēsturiskajā atskatā par to, kā padziļinājušās bažas par klimata pārmaiņām, Savienotās Valstis jau sen ir atzinušas starp klimata pārmaiņām, vides degradāciju, vides problēmām un drošību pastāvošo saikni. Tomēr pēc Irākas kara aizvien lielāka uzmanība tiek pievērsta drošai apgādei ar enerģiju. Šis jautājums tiek skatīts īpašā gaisotnē. Ir izskanējuši apgalvojumi, ka tad, ja Savienotās Valstis varētu mazināt savu atkarību no importētās naftas, tiktu samazināta arī naudas plūsma teroristiem. No kurienes Al-Qaeda saņem lielāko daļu naudas? No Saūda Arābijas un Persijas līča valstīm. Tātad, ja Savienotās Valstis nebūtu tik atkarīgas no importētās naftas, tās ne tikai varētu vājināt saikni ar šo nestabilo pasaules reģionu, bet arī pārtraukt “finansālā skābekļa” padevi ļaundariem, kuri mūs apdraud. Manuprāt, šajā pārlatantiskajā diskusijā izpaužas gan nesaskaņas attiecībā uz atsevišķiem iepriekšminēto pieeju aspektiem, gan arī ir iespējama vienprātība par citiem aspektiem.

Ja runājam par Eiropu, tad uz argumentu par masu iznīcināšanas ieročiem – lai gan tas, protams, ir ievērojams ciniņš un piesaista uzmanību – nav sagaidāma pārāk draudzīga Savienoto Valstu reakcija. Šis arguments faktiski lielā mērā izriet no plašākas izpratnes par vides drošību, kas lielākoties ir līdzīga Atlantijas okeāna abās pusēs, proti, gan Eiropa, gan Savienotās Valstis ir vienprātīgas, ka klimata pārmaiņas rada reālus draudus cilvēku labklājībai. Tomēr veids, kādā par šo masu iznīcināšanas “ieroci” tiek runāts, ir pārspīlēts. Šķiet, ka klimata pārmaiņas tiek ierindotas tajā spektra daļā, ko raksturo “ļauņprātīgi nodomi” un par ko vakar runāja Bengts Sundēliuss. Skeptiskāk noskaņotie amerikāņi tāpēc jautā: kāpēc jūs ar mums runājat par klimata pārmaiņām kā par masu iznīcināšanas ieroci, ja jūs, eiropieši, esat tik pasīvi un neatsaucīgi attiecībā uz Irānu un Ziemeļkoreju; attiecībā uz istu masu iznīcināšanas ieroci izplatīšanas novēršanu. Nemēģinot izteikt nekādus spriedumus par šā argumenta loģiskumu vai pamatotību, vēlos vienkārši parādīt, ko domā daļa amerikāņu.

Runājot par Savienotajām Valstīm, arguments par terorismu/apgādi ar enerģiju man nešķiet pārliecinošs, lai neteiktu vairāk. Varētu diskutēt par to, ja Savienotās Valstis terorisma apsvērumu dēļ beidzot vēlas izskatīt jautājumu par benzīna nodokli – jo labāk.

Protams, ir cilvēki, kas vēlas to panākt, jo īpaši konservatīvi noskaņoti komentētāji, kuri ir nosodījuši Kioto protokolu, jo, viņuprāt, tas radītu katastrofālas sekas ekonomikā. Aplūkosim kaut vai Kioto protokolā noteiktās izmešu tirdzniecības tāmes zemāko robežu – 20 ASV dolāri par tonnu oglekļa. Tas atbilst aptuveni piecu centu nodoklim par vienu galonu benzīna. Taču tādi komentētāji kā Džordžs Vils un Čārlzs Krauthammers atsakās to pieņemt kā klimata politikas variantu. Tās nozīmētu, ka Amerikā zaudētu neatkarību un kontroli pār enerģētikas sektora nākotni, bet Savienoto Valstu enerģētikas politika nonāktu atsevišķu bezatbildīgu starptautisko birokrātu rokās, kuri, iespējams, strādā Briselē. Turpretī tie paši cilvēki kā daļu no programmas, kuras mērķis ir samazināt Amerikas atkarību no importētās naftas, labprāt atbalstīs nodokli 50 centu, dolāra, divu dolāru vai trīs dolāru apmērā par galonu benzīna, ja uzskatīs, ka tādējādi tiktu palielināta Amerikas drošība.

Šāda loģika izskaidrojama ar to, ka tā nauda, par kuru piepildām savu automašīnu degvielas tvertnes, tiek saistīta ar to naudu, kuru saņem Saūda Arābija, un naudu, kura nonāk Al-Qaeda kabatās. No vienas puses, ja runājam par Amerikas naftas importu, tad šim nolūkam ik gadu tiek tērēti miljardiem dolāru. No otras puses, terorisms diemžēl izmaksā lēti. Savienoto Valstu komisija, kas nodarbojas ar 11. septembra terora aktu izmeklēšanu, secināja, ka Al-Qaeda šo terora aktu īstenošanai iztērēja 400000–500000 dolāru. Lai 1988. gadā sarīkotu uzbrukumus vēstniecībām Austrumāfrikā, tika iztērēti 10 000 dolāru. Pirms 11. septembra Al-Qaeda gada budžets bija 30 miljoni dolāru. Šī nauda tika tērēta ieroču iegādei, treniņnometņu uzturēšanai un terora aktu veikšanai, turklāt 10–20 miljoni no kopējās summas tika maksāti Afganistānas radikālā islāma grupējumam Taliban. Tādēļ nav nekādu cerību, ka, samazinot Savienoto Valstu atkarību no importētās naftas, varētu izbeigt Al-Qaeda finansēšanu. Arguments, kāpēc tas tā būtu jādara, ir balstīts uz ideju, ka nauda, ko Saūda Arābija, Kuveita un Persijas līča valstis saņem par naftas eksportu, kaut kādā veidā no naftas kompānijām nonāk Al-Qaeda kabatās. Taču iepriekšminētā komisija arī atklāja (protams, var diskutēt par šā apgalvojuma patiesumu), ka Saūda Arābijas valdība, institūcijas un amatpersonas nav finansiāli atbalstījušas Al-Qaeda.

Al-Qaeda finansējumu veido ziedojumi, kuri – tiesa – lielākoties tiek saņemti no Saūda Arābijas un Persijas līča valstīm, taču šīs naudas summas ziedo labdarības iestādes (dažas no tām izveidotas kā aizsargs), mošejas un atsevišķi cilvēki. Bet nauda ir nauda neatkarīgi no tā, kādā veidā tā nopelnīta. Liedzot Saūda Arābijai iespēju gūt ieņēmumus no naftas eksporta, nevar izbeigt teroristu finansēšanu un tajā pašā laikā panākt, ka pārējā Saūda Arābijas ekonomika – arī tās iedzīvotāju nauda – tiek hermētiski nošķirta no teroristiem. Naudas straumi teroristiem var noslēgt, tikai pārtraucot visu naudas plūsmu uz Saūda Arābiju, ja pieņemam, ka teroristu finansējums nāk no Saūda Arābijas. Tādēļ politiski pasludinātās programmas, kuras paredz samazināt finansējumu teroristiem, izbeidzot mūsu atkarību no importētās naftas, manuprāt, radīs reālas politiskas grūtības Persijas līča valstīm un Saūda Arābijai, kurām pašām nākas risināt sarežģītas problēmas, proti, attīstības problēmas. Šajās valstīs pieaug iedzīvotāju skaits, un lielākā daļa šo iedzīvotāju ir jaunāki par 25 gadiem. Saūda Arābijā ir izveidojusies situācija, ko žurnālists Tomass Frīdmans nosaucis par “bezdarbīgo puīšu problēmu”. Šie puīši ir ar dzīvi neapmierināti jauni vīrieši, kuriem nav ko darīt un kurus tāpēc var viegli

iesaistīt fundamentālistu kustībās vai pat teroristu grupās. Un bezdarbs šo vīriešu rindas papildina vēl vairāk. Persijas līča valstīm un Saūda Arābijai būs nepieciešami līdzekļi, lai risinātu problēmas, kuras ļoti skaidri ir atspoguļotas ANO Attīstības programmas ziņojumos par arābu valstu attīstību. Viena no šādām problēmām ir tāda, ka arī šīm valstīm agrāk vai vēlāk enerģijas jomā būs jāveic pāreja no ogleņražā ekonomikas. Taču tā vietā, lai palīdzētu īstenot šo pāreju un nodrošināt šo valstu “ilgtspējīgu attīstību”, mēs iesaistāmies diskusijās par tā saukto Rikardo argumentu, proti, par to, kurš saņem ienākumus no naftas. Ja apliekam naftu ar nodokli, mēs gūstam ieņēmumus no nodokļiem, taču produkta augstāka gala cena samazina pieprasījumu pēc tā, un rezultātā samazinās arī konkrētā produkta eksportētāju, proti, Saūda Arābijas, Kuveitas un Persijas līča valstu ieņēmumi. Šajā gadījumā izveidotos tāda situācija, ka mēs cīnītos pret terorismu, ierobežojot šo valstu līdzekļus. Nedomāju, ka šāda pieeja nāktu par labu apgādei ar enerģiju un mūsu drošībai pret terorisma draudiem.

Tagad vēlētos aplūkot iespējamo viedokļu saskaņu pāratlantiskajā dialogā. Gan Savienotās Valstis, gan Eiropa ir vienprātis, ka klimata pārmaiņas ir faktors, kas būtiski ietekmē nestabilas un vājas valstis, kā arī veicina institucionālus, politiskus un ekonomiskus nemierus jaunattīstības valstīs. Manuprāt, pastāv diezgan liela iespēja vienoties par to, ka tā ir reāla problēma un tā kā viens no elementiem būtu jāņem vērā, risinot ar klimata pārmaiņām saistītos jautājumus. Tomēr ir vieta arī pesimismam par to, vai šis arguments izrādīsies pietiekami ietekmīgs, jo ir arī vēl daudzi citi faktori. Šeit mēs atkal redzam, ka valstu nestabilitāte un institucionālā nestabilitāte vājās, sabrukušās vai brūkošās valstīs ir savstarpēji saistītas. Klimata pārmaiņas ir tikai viena no daudzajām problēmām, ar kurām šādas valstis saskaras. Šo valstu neaizsargātību pret klimata pārmaiņu radītajām sekām rada galvenokārt to trūkumi – zemais institucionālais potenciāls, mazā ekonomikas elastība, neattīstītā infrastruktūra utt. Mēs runājam par visu plašo politiskās un ekonomiskās attīstības jautājumu spektru. Ir ļoti grūti pateikt, vai mūsu stratēģija vides drošības problēmu risināšanā palīdzēs arī pārvarēt ekonomiskās un politiskās attīstības šķēršļus.

Turklāt klimata pārmaiņas un vides drošība nav vienīgās politiskās problēmas, ar kurām saskaras gan Eiropa, gan ASV. Savienoto Valstu un Eiropas politika, kas tiek realizēta citu iemeslu dēļ – es šeit domāju, piemēram, Savienoto Valstu atbalstu autoritāriem režīmiem cīņā pret terorismu vai arī pāratlantisko partneru centienus iegūt subsīdijas savam lauksaimniecības sektoram uz jaunattīstības valstu ražotāju rēķina –, visticamāk, nepalīdz stiprināt šīs valstis ilgtermiņā.

Klimata drošība, droša apgāde ar enerģiju un vides drošība var būt starp Eiropu un Savienotajām Valstīm noslēgtas vienošanās sastāvdaļa, tomēr, ja visi šie elementi tiek apvienoti nolūkā atbalstīt nestabilas valstis un palīdzēt tām pārvarēt nestabilitāti, tad jāteic, ka klāt nāk vēl daudzi citi dažādi apsvērumi un tad klimata politika viena pati ar šo nastu var netikt galā. Taču tas vismaz ir loģisks pamats kopīgai problēmas atzīšanai un atbalsta punkts, no kura tuvā nākotnē un, cerams, arī ilgtermiņā var virzīties uz priekšu, lai minēto vienošanos panāktu.

Prof. URSS LUTERBAHERS, Ženēvas starptautisko studiju institūta Vides studiju daļas priekšsēdētājs

Tā kā jūs minējāt jautājumu par Ķīnu, ļaujiet man tūlīt pat uz to atbildēt. Patiešām šķiet, ka nu jau labu laiku Ķīnas CO₂ emisijas absolūtajā izteiksmē samazinās. Tā iemesls ir fakts, ka ar Ķīnas ekonomiku, iespējams, šobrīd pamazām notiek tas pats, kas ar jūsu valsts ekonomiku un padomju ekonomiku jau ir noticis, proti, tā atbrīvojas no vecā, sociālistiskā industriālā ražošanas aparāta, kas galvenokārt bija balstīts uz sliktas kvalitātes ogļu dedzināšanu, un pāriet uz daudz modernāku ražošanas formu izmantošanas sistēmu. Pašlaik – neapgalvoju, ka nākotnē kaut kas nevarētu mainīties – Ķīna un zināmā mērā pat Indija vai nu stabilizē, vai, iespējams, pat samazina savas CO₂ emisijas absolūtajā izteiksmē. Tomēr, ņemot šo faktu vērā, es nešaubs – un to jau ir teikuši arī citi runātāji, ka klimata pārmaiņas ir liela problēma, kas saistīta gan ar dabas, gan arī sociālajām katastrofām, kuras šajā konferencē arī jau tika minētas. Tādēļ varbūt ļaujiet man uzdot mazliet konkrētāku jautājumu: kā mēs varētu iedibināt uz sadarbību balstītu efektīvu klimata režīmu? Nav šaubu, ka galu galā mums tomēr būs jāpanāk Savienoto Valstu un Eiropas Savienības sadarbība šajā sakarā. Jautājums ir – kā to panākt?

Tā kā esmu no Ženēvas, ļaujiet man šajā sakarā skart analogiju ar tirdzniecības režīma attīstību. Atcerieties, ka efektīva tirdzniecības režīma izveidei bija nepieciešami aptuveni 50 gadi – no brīža, kad tika noslēgta Vispārējā vienošanās par tarifiem un tirdzniecību, līdz Urugvajes sarunu raundam. Turklāt jāuzsver, ka veidot tirdzniecības režīmu daudzējādā ziņā ir vieglāk nekā vides un jo īpaši klimata režīmu. Pirmām kārtām, tirdzniecības jomā pastāv situācija, ko teorētiski nosakaoti cilvēki raksturo šādi: “Tas, kurš sper pirmo soli, neiegūst nekādas priekšrocības”, bet attiecībā uz vidi, kā redzam ne tikai jaunattīstības

valstu, bet arī Savienoto Valstu gadījumā, ir izdevīgi teikt: mēs ar jums nesadarbosimies, jo jūs šīs sadarbības rezultātā varat gūt zināmu labumu. Jaunākais piemērs šajā sakarā, protams, ir Krievija, kura kavējas ar Kioto protokola ratificēšanu, cenzdamās izspiest no Eiropas Savienības pēc iespējas vairāk labumu. Tādi ir piemēri, un tāpēc absolūti nepieciešams ir tas, ko jau iepriekšējais runātājs teica, proti, noteiktu normu vispārēja ievērošana un atbilstības mehānismi, citādi rodas šīs konkurētspējas atšķirības, kas var atstāt ļoti negatīvu ietekmi uz režīma istenošanu. Tātad, kas šeit ir noticis attiecībā uz situāciju tirdzniecībā? Tam, kurš sper pirmo soli, nav nekādu priekšrocību, jo ikvienu protekcionisma pasākumu var efektīvi atspēkot ar līdzvērtīgu pretpasākumu. Šobrīd, kad pastāv lieli tirdzniecības bloki, kā, piemēram, Eiropas Savienība, tas ir pat vēl vieglāk. ES var efektīvi atspēkot jebkuru Amerikas gājienu, un otrādi. Turklāt strauji ir attīstījusies arī lielo Āzijas valstu un pat dažu lielo Latīņamerikas valstu, piemēram, Brazīlijas, ekonomika. Šīs valstis var veidot efektīvas koalīcijas starptautiskā mērogā.

Šajā kontekstā varbūt vēl svarīgāk būtu nedaudz pievērsties vietējam līmenim. Ja runa ir par tirdzniecību, vienmēr ir bijis jārēķinās ar būtiskām vietējo mazproduktīvo nozaru interesēm. Attiecīgie uzņēmumi labprāt iegulda līdzekļus nevis savā attīstībā, bet politiskajā procesā, lai tādējādi, piemēram, bloķētu liberalizāciju. Tas attiecas uz tirdzniecību, bet es teiktu, ka šī pati problēma ir aktuāla arī attiecībā uz klimata pārmaiņām. Īpaši ietekmīga iekšējo lobiju darbība vērojama Savienotajās Valstīs: tur ir ogļrūpniecības lobiji un daži enerģētikas uzņēmumi – pie tiem es vēlreiz atgriezšos nedaudz vēlāk -, kuri nemaz nav ieinteresēti efektīva klimata režīma izveidē un tāpēc darīs visu iespējamo, lai šo ieceri bloķētu. Tirdzniecības jomā tomēr pastāv pretdarbības elementi, proti, ietekmīgi eksporta lobiji, kuri kopā ar zināmiem svarīgiem sabiedriskās domas elementiem, piemēram, patērētāju interesēm, gadu gaitā par spīti daudzajiem šķēršļiem un caur daudzām sarunām, ir veicinājuši tirdzniecības attīstību. No tā izriet secinājums – un tas ir arī uzsvērts vairākos teorētiskos pētījumos, tostarp divu ekonomistu, Grosmana un Helpmana, slavenajā pētījumā ar nosaukumu “Tirdzniecības aizsardzība” - lai veicinātu efektīva starptautiska režīma attīstību, ir jāatrod veids, kā bloķēt šīs vietējās koalīcijas. Ir jāatrod tikpat ietekmīgas koalīcijas, kuras darbotos pretējā virzienā.

Vai šis uzdevums ir pilnīgi bezcerīgs? Es teiktu, tā nav, un šo viedokli mēs varam pamatot, nedaudz aplūkojot klimata pārmaiņu konvencijas vēsturi, kā arī citas starptautiskās vienošanās vides aizsardzības jomā. Visupirms jāpatur prātā šāds fakts: klimata pārmaiņu režīms, neraugoties uz sākotnējo ASV pretestību (atcerēsimies, ka arī Buša seniora administrācija neatbalstīja Rio konvencijas nostiprināšanu), galu galā tomēr tika noteikts, tiesa, daudz vājākā formā. Klintonas administrācijas laikā viss šis process virzījās uz priekšu nepārprotama Amerikas spiediena rezultātā. Piemēram, Savienotās Valstis taču kopā ar citām valstīm pieņēma Berlīnes mandātu, proti, ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām līgumslēdzēju pušu konferences laikā tika akceptēta ideja, ka saistoši mērķi attiecībā uz CO₂ un citu izmešu samazināšanu faktiski būtu jāpieņem tikai industrializētajām valstīm. Visbeidzot, otrās līgumslēdzēju pušu konferences laikā Ženēvā Amerikas valsts sekretāra vietnieks Timotijs Virts izvirzīja ideju par obligātu un tiesiski saistošu mērķu noteikšanu. Tātad pamatā tā bija amerikāņu ideja. Tas lielā mērā atspoguļojas arī Kioto protokolā, kas ietver ļoti daudz amerikāņu intelektuāļu

izstrādātās idejas. Tās attiecas, piemēram, uz tā sauktajiem elastīgajiem mehānismiem, kuri, jo īpaši izmešu tirdzniecības koncepcija, tika virzīti uz priekšu pēc analogijas ar amerikāņu centieniem to pašu darīt arī vietējā līmenī. Savienotajās Valstīs labi funkcionē sēra dioksīda izmešu tirgus. Tātad tas, par ko mēs šobrīd runājam, pamatā ir amerikāņu ierosināts modelis. Eiropieši sākumā nemaz tik ļoti nevēlējās akceptēt ideju par izmešu tirdzniecību. Šobrīd viņi to ir pārņēmuši, bet sākotnēji tā tomēr bija amerikāņu ideja.

Šajā sakarā aplūkosim vēl dažus elementus. Iespējams, vislabākais piemērs varētu būt citu līgumu vēsture, proti, runa ir par Vīnes konvenciju (1985) un divus gadus vēlāk parakstīto Monreālas protokolu par ozona slāni noārdošajām vielām. Šis ir pavisam citāda notikumu attīstības scenārija piemērs tādā ziņā, ka tieši Savienotās Valstīs uzņēmās vadību attiecībā uz konvencijā paredzētā aizlieguma ievērošanu un šajā sakarā balstījās uz koalīciju, ko veidoja divas ietekmīgas interešu grupas: pirmkārt, Savienoto Valstu sabiedriskā doma, kas pārsvarā atbalstīja nodomu aizliegt vielas, kuras dažādu iemeslu dēļ noārda ozona slāni; otrkārt, ļoti nozīmīgs ķīmiskās rūpniecības pārstāvis, proti, *DuPont* korporācija. Kāpēc? Tam par iemeslu bija fakts, ka 20. gadsimta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados *DuPont* kļuva par vienīgo uzņēmumu, kas faktiski bija radījis efektīvus freonu aizstājējus, bet tieši freoni ir galvenie ozona slāņa noārdītāji. Tādējādi Monreālas protokols *DuPont* korporācijai uz zināmu laiku nodrošināja efektīvu monopolstāvokli šo aizstājēju komercializācijā. Šis monopolstāvoklis tālāk tika realizēts – tiem, kuri zina Monreālas protokola nianšes, tas ir skaidrs – ar tirdzniecību ierobežojošu pantu palīdzību. Un, protams, Reigana administrācijas laikā atsevišķu Republikāniskās partijas pārstāvju mēģinājumi pēdējā brīdī Monreālas protokolu bloķēt cieta neveiksmi, jo iepriekšminētā koalīcija bija ļoti spēcīga.

Kāda tad Savienotajās Valstīs ir situācija ar vietējām interesēm attiecībā uz klimata pārmaiņām? Kā jau minēju iepriekš, klimata režīms lielā mērā ir balstīts uz amerikāņu idejām, taču tajā pašā laikā Savienotajās Valstīs veidojās otra – tikpat ietekmīga, bet opozicionāra interešu grupa. Piemēram, mēs zinām, ka sabiedriskās domas līmenī – vismaz veiktie pētījumi to apliecina – Savienoto Valstu sabiedrība, šķiet, gluži pozitīvi uztver pret klimata pārmaiņām vērstos pasākumus. Tomēr, ņemot vērā to, cik liela nozīme Savienoto Valstu politikā ir naudai un vēlēšanu kampaņās izlietojamiem līdzekļiem, ar sabiedrisko domu vien ir par maz. Nepieciešams piesaistīt arī ietekmīgus rūpniecības sektora pārstāvjus, bet šis gan noteikti nav tas gadījums. Turklāt pret klimata režīmu iebilst arī ogļrūpniecības sektora pārstāvji, kuriem, iespējams, tā īstenošanas rezultātā nāktos ciest zaudējumus (ja aplūkojam Savienoto Valstu pēdējo prezidenta vēlēšanu karti, tad redzam, ka viens štats, kurš tradicionāli ir atbalstījis demokrātu pārstāvi, šoreiz nobalsoja par Bušu. Tā ir Rietumvirdžīnija – viens no lielākajiem ogļu ieguves štatiem Savienotajās Valstīs). Tātad ir jāņem vērā arī šādi elementi. Tomēr minēto režīmu neatbalsta ne tikai ogļrūpniecības sektors, bet arī lielie Savienoto Valstu enerģētikas uzņēmumi. Gan *ExxonMobil*, gan *Chevron* vērsās pret Kioto protokolu. Pavisam citāda nostāja ir Eiropas enerģētikas uzņēmumiem, piemēram, *BP* un *Shell*, kuri pret Kioto protokolu izturas daudz labvēlīgāk vai vismaz neitrāli, jo ir secinājuši, ka no to viedokļa labāk būtu iesaistīties nekā palikt malā. Tādējādi savā ziņā varam izdarīt šādu secinājumu: lai panāktu klimata režīma sekmīgu funkcionēšanu, jāveido – arī Savienotajās Valstīs – koalīcija, kas atbalstītu pret klimata pārmaiņām vērstos pasākumus.

Šeit mums ir daži piemēri. Vairākas apdrošināšanas kompānijas atbalsta pret klimata pārmaiņām vērstos pasākumus, jo nelabvēlīgu laikapstākļu dēļ tās var ciest zaudējumus. Pārsteidzoši (bet savā ziņā nemaz nav pārsteidzoši), ka šos pasākumus atbalsta arī tirdzniecības uzņēmumi. Tikko runāju ar kolēģi no Amerikas, un viņš apstiprināja, ka attiecībā uz klimata pārmaiņu ierobežošanu zināmas problēmas radās ar *Enron*, vienu no nedaudzajiem uzņēmumiem, kuram bija ietekme uz Buša administrāciju un kurš faktiski atbalstīja Kioto protokolā paredzētos pasākumus, jo varēja gūt labumu no izmešu sertifikātu tirdzniecības.

Tātad, kā redzam, ir iespējami alternatīvi risinājumi, un šīs alternatīvas ir jāattīsta, ja vēlamies kaut ko sasniegt. Turklāt koalīcijā varētu iesaistīties arī cita veida partneri. Pastāv zināmas reģionālās intereses, piemēram, atsevišķi Amerikas štati ir izrādījuši vēlmi īstenot uz klimata pārmaiņu ierobežošanu vērstus pasākumus. Pie šīs kategorijas pieder, piemēram, Savienoto Valstu ziemeļaustrumu štati un – iespējams, tas ir vēl svarīgāk – arī Kalifornijas štats. Tādējādi zināmu atbalstu varētu sniegt arī šāda ietekmīga koalīcija, kurā ietilptu Amerikas štati. Manuprāt, šī ideja jāattīsta tālāk.

Visbeidzot – daži elementi, par kuriem jau iepriekš runāja mans kolēģis, proti, atkarība no naftas. Šajā jautājumā man ir mazliet citāds viedoklis. Acīmredzams ir fakts, ka jādome par to, kā Savienotās Valstīs varētu samazināt savu atkarību no Tuvo Austrumu naftas. Šajā sakarā ir vairāki problemātiski aspekti, pie kuriem tūlīt nedaudz pakavēšos. Ir jāatceras, ka gan pašai Saūda Arābijai, gan arī citām Tuvo Austrumu valstīm nemaz nenāk par labu to atkarība no naftas eksporta. Ekonomisti uzsver, ka šī tendence ierobežo citas industriālās investīcijas un padara tās nerentablas; tātad, ja naftas eksports tādā pašā garā turpināsies, cerēt uz Tuvo Austrumu valstu ekonomikas dinamisku attīstību ir diezgan problemātiski.

Jāpiebilst, ka diemžēl situāciju vēl vairāk pasliktina tā sauktās Savienoto Valstu senjora tiesības attiecībā uz dolāru. Naftas cenas lielākoties tiek noteiktas dolāros, un arī rēķini tiek maksāti dolāros. Tas vismaz šobrīd – ja vien OPEC valstis nesāk izmantot eiro – Savienotajām Valstīm dod papildu stimulu pirkt ārvalstu naftu. Patiesībā, kā mēs ar Ženēvā izstrādāta modeļa palīdzību esam aprēķinājuši, pat tad, ja Savienotās Valstis kaut nedaudz samazinātu savu atkarību no ārvalstu naftas, tās ilgākā perspektīvā varētu ietaupīt 9% no sava IKP.

Turklāt liela nozīme ir tā sauktajam demonstrācijas efektam, proti, ja Eiropas Savienība pierādīs, ka spēj funkcionēt un pat sekmīgi attīstīties Kioto protokola noteiktajās robežās, tas varētu būt labs paraugs arī Amerikas rūpniecībai. Visbeidzot – un šis būs mans pēdējais komentārs – manā pašā valstī Šveicē izmešu līmenis uz vienu cilvēku ir apmēram trīsreiz mazāks nekā Savienotajās Valstīs un ikvienam, kurš pie mums viesojies, noteikti ir bijusi iespēja pārliecināties, ka caurmērā mēs, iespējams, dzīvojam tikpat labi, ja ne vēl labāk kā Savienoto Valstu iedzīvotāji. Manuprāt, tomēr ir cerība attīstīt efektīvu klimata režīmu.

Kādas ir mūsu alternatīvas gadījumā, ja Kioto protokols nekļūst par iedarbīgu līdzekli? Dīvaini, ka neviens runātājs nepieminēja atomenerģiju. ESAO Atomenerģijas aģentūras 2002. gada ziņojumā ir minēti interesanti skaitļi, ar kuriem vēlos jūs iepazīstināt. Ziņojumā teikts, ka ESAO valstīs, pateicoties atomenerģijas izmantošanai, netika emitēti aptuveni 1200 miljoni tonnu ogleņskābās gāzes, un tie ir apmēram 10 procenti no kopējā CO₂ izmešu daudzuma. Šie dati ir interesanti un apliecina, ka atomenerģiju var izmantot CO₂ izmešu samazināšanai.

Līdz ar to mēs atgriežamies pie jautājuma par enerģētisko drošību. Ar klimata pārmaiņām saistītās problēmas var risināt, izmantojot atomenerģiju, taču tā rezultātā radīsies citas - ar enerģētisko drošību, valsts drošību un kodolatkritumiem saistītās problēmas. Tur ir, par ko padomāt. Paldies.

ELĪZA LAUNIJA, Francijas Ārlietu ministrijas Analīzes un plānošanas centra Eiropas lietu nodaļas vadītāja

Francijas vēstnieku konferencē pagājušā gada augustā Parīzē ārlietu ministrs Mišels Barnjē savas runas ievadā uzsvēra, ka tuvākajos gados tieši vides jautājumi būs vissvarīgākie gan Francijai, gan Eiropai. Lai arī šis ir būtisks temats, tomēr vienotības par tā svarīgumu nav. Vakar Gustavs Lindstroms teica, ka vides jautājumi atrodas “draudu piramīdas” apakšā. Savukārt profesors Kokers minēja, ka tieši tie rada „vislielākos draudus drošībai”. No Deivida Mičela uzzinājām, ka, ja vien es pareizi sapratu, amerikāņi vides jautājumu risināšanu uzskata par ieguldījumu valsts drošībā, turpretī mūsu zviedru kolēģis norādīja, ka tie rada draudus sabiedrībai. Rezumējot līdz šim izteiktos dažādos viedokļus par vides apdraudējumu, vēlos uzsvērt kādu interesantu niansi Deivida runā – viņš tās laikā ne reizi konkrēti neminēja Kioto protokolu. Tas, manuprāt, ir ļoti zīmīgi.

Vai Kioto protokols ir piemērots līdzeklis? No Villija Kempela teiktā sapratu, ka tas ir visaptverošs instruments, kas paredz gan piespiedu līdzekļus sankciju veidā, gan finansiālu atbalstu jaunattīstības valstīm. Tātad tas ir piemērots līdzeklis, taču kāda būs tā efektivitāte un ko mēs no tā varam sagaidīt, ja ASV protokolu neratificēs? Mūsu rīcībā ir vairākas ietekmēšanas sviras. Varam izdarīt spiedienu uz Krieviju un izmantot ES atbalstu Krievijas iestādei PTO, lai Krievija ratificētu protokolu. Tā ir viena no ietekmēšanas svirām. Vēl viena šāda svira ir sabiedrības viedoklis, un, cik zinu, Savienotajās Valstīs šajā sakarā notiek atsevišķas rosinošas diskusijas. Pēdējā ietekmēšanas svira ir ES labais paraugs – pat tad, ja “pirmais solis” ES nekādas priekšrocības nedod.

GLOBALIE IZAICINĀJUMI UN ES RISINĀJUMI

Sesijas vadītājs: **Dr. TOMASS RĪSS, Helsinku Nacionālās Aizsardzības augstskolas Stratēģisko un aizsardzības studiju departamenta vecākais pētnieks**

Esiet sveicināti pēdējā šīs konferences diskusijā! Vispirms gribu pateikties Latvijas Ārpolitikas institūtam, ES Drošības studiju institūtam un, manuprāt, arī Eiropas Savienībai par iespēju rīkot šo konferenci.

Pēdējās sesijas uzdevums ir paraudzīties, kāda ir Eiropas Savienības reakcija uz globālajām problēmām – tām globālajām problēmām, ar kurām mums nākas saskarties. Šis ir aktuāls temats. Globālā drošība ietver piecas galvenās jomas. Tās ir atšķirīgas, tomēr aizvien vairāk kļūst savstarpēji saistītas. Pašā pamatā ir globālā ekoloģija – joma, kas tika aplūkota iepriekšējā sesijā. Nākamā joma ir svarīgā tehniskā infrastruktūra globālā, reģionālā un nacionālā līmenī, jo no tās ir atkarīga visa mūsu sistēma. Tad seko starptautiskā ekonomika, no kuras mēs esam pilnībā un ārkārtīgi atkarīgi. Vēl viena joma ir globalizācijas izraisītās sekas mūsu sabiedrībā, turklāt ar mūsu sabiedrību es domāju pasaules bagātās valstis, jo īpaši Rietumeiropas pārtikušās valstis. Visbeidzot, acīmredzami ļoti svarīga joma, lai arī tā veido tikai vienu daļu no visa kopuma, ir politiska un militāra rakstura jautājumi jaunā aspektā. Būtībā runa ir par attiecībām starp globalizācijas piekritējiem un reģionālās politikas atbalstītājiem un tām reizēm, kad šīs attiecības pasliktinās, nonākot līdz stratēģiskam teroram.

Kā rīkoties šajā jaunajā drošības vidē? Villijs Kempels pilnīgi pareizi teica, ka mums ir nepieciešama integrēta plānošana, bet šādas plānošanas priekšnoteikums ir visaptveroša drošības perspektīva. Un tās mums vēl joprojām pietrūkst. Balstoties

uz šo perspektīvu, ir iespējams izstrādāt visaptverošu draudu analīzi un savukārt uz tās pamata - integrētu stratēģiju. Tomēr pagaidām tieši šo integrētās plānošanas priekšnoteikumu nav.

Havjera Solanas iesniegtais stratēģijas dokuments ir ļoti nozīmīgs solis šajā virzienā, tomēr tas ir tikai pats pirmais pagaidu solis. Mums līdz šim laikam nav visaptveroša pārskata par jauno drošības vidi. Mūsu problēma ir modernās ēras atstātais intelektuālais mantojums. Daļēji tas izpaužas kā tendence arī turpmāk drošību aplūkot no militārā viedokļa, tomēr, ja ieskatāties dziļāk, mēs esam tendēti uz specializāciju. Mūsdienās vēl joprojām ir nepieciešamas specializētas zināšanas, tomēr tās aizvien vairāk jāpapildina, orientējoties uz daudz plašāku perspektīvu un vadoties pēc tās. Hārvarda universitātes biologs Edvards Vilsons to nosaucis par “apvienojošu” pieeju. Tā ir ļoti plaša, integrējoša, vienojoša intelektuāla pieeja. Tas ir kaut kas tāds, kas mums tagad ir jāpieņem. Un, manuprāt, tas ir jautājums, kas mūsu drošības institūtiem būs jārisina nākotnē. Šis jautājums jāaplūko arī šajā diskusijā, kuras mērķis ir rezumēt to, kā Eiropas Savienībai būtu jāreaģē uz jauno drošības vidi.

Šajā diskusijā mums ir divi galvenie ziņotāji: ES Padomes pārstāvis Giorgijs Tatārs, kurš ir arī Horizontālās drošības darba grupas vadītājs, un Robs de Vijks – viens no Eiropas galvenajiem ekspertiem aizsardzības jautājumos, kurš runās konkrēti par ES militāro reakciju uz jauno vidi. Viņus papildinās divi debatētāji: Slovērijas Ārpolitikas asociācijas analītiķis Vladimirs Bilčiks un ES Drošības studiju institūta pārstāvis Dr. Žans Īvs Eins.

GIORGIJS TATĀRS, ES Ģenerālsēkretariāta Politikas nodaļas Horizontālās drošības jautājumu darba grupas vadītājs

Pagājušā gada decembrī apstiprinātajā Eiropas Savienības stratēģijas dokumentā identificēti globālie izaicinājumi un draudi. Lai gan jautājums par draudiem no dažādiem aspektiem tika iztirzāts jau vakar, kad tiešie un netiešie globālie draudi tika pamatīgi analizēti, vēlētos īsumā pievērsties vēl dažām šo problēmu novērtēšanas niansēm un tam, kāpēc Eiropas stratēģijas dokumentā aplūkoti galvenie draudi tiek uzskatīti par globāliem draudiem.

Pirmais šajā dokumentā minētais drauds ir *masu iznīcināšanas ieroču (MII) izplatīšanās*. Tās, iespējams, ir vislielākais drauds globālajai drošībai, jo, no vienas puses, pastāv reāla iespēja, ka MII var nonākt ar valsti nesaistītu naidīgu subjektu rokās, un, no otras puses, uzbrukumam var izmantot arī ķīmiskas un radioaktīvas vielas.

Otrais drauds ir *terorisms*. Teroristu organizācijas dažādās pasaules malās ir labi apgādātas, tās vieno elektronisks tīkls, un tās ir gatavas izmantot jebkādas līdzekļus savu mērķu sasniegšanai. Sliktākais notikumu pavērsiens ir MII nonākšana teroristu grupas rokās, jo tas nozīmētu, ka neliela grupa spētu nodarīt tāda mēroga postījumus, kādi līdz šim bija pa spēkam tikai valstīm un armijām.

Trešais globālais drauds ir *reģionālie konflikti*. Ne paši konflikti, bet gan to sekas un ar tām saistītā vieglo ieroču izplatīšanās, organizētās noziedzības, terorisma un ekstrēmistu terorisma aktivizēšanās var viegli izraisīt valsts nestabilitāti un līdz ar to palielināt nedrošību un pieprasījumu pēc masu iznīcināšanas ieročiem ar visām no tā izrietošajām sekām.

Nākamais drauds ir *valsts nestabilitāte*. Tas ir satraucošs fenomens, jo grauj globālo pārvaldību, rada auglīgu augsni ekstrēmismam un terorismam un ietekmē globālās vērtības, cilvēktiesību ievērošanu, labu pārvaldību, tiesiskumu, reliģisko iecietību, vides saglabāšanu.

Kā pēdējo draudu var minēt *organizēto noziedzību*. Ekstrēmākos gadījumos organizētā noziedzība var sākt dominēt valstī, tā var būt saistīta ar terorismu, un tai ir arī nozīmīga ārējā dimensija: narkotiku un ieroču pārrobežu kontrabanda, sieviešu tirdzniecība un nelegālo imigrantu ieviešana.

Pievēršoties reālajai dzīvei, vēlētos īsumā jūs iepazīstināt ar ES institūciju veiktajiem pasākumiem drošības stratēģijas īstenošanā. Kā jūs varbūt jau zināt, Īrija, būdama ES prezidējošā valsts, Eiropas drošības stratēģijas īstenošanu noteica par vienu no savas darbības prioritātēm. Četras jomas, kurās Īrijas prezidentūras laikā tika sperti vairāki nozīmīgi soļi uz priekšu, ir šādas: cīņa pret terorismu, efektīvas daudzpusējās attiecības, stratēģija attiecībā uz Tuvo Austrumu reģionu un visaptveroša politika attiecībā uz Bosniju un Hercegovinu. Es vēlētos sīkāk aplūkot šos soļus.

Cīņā pret terorismu īstenotie galvenie pasākumi ir šādi: iecelts ES pretterorisma koordinators Gijs de Vrijs; pieņemtas direktīvas par kompensāciju izmaksu noziedzības upuriem, regula par jauno funkciju izmantošanu attiecībā uz Šengenas informācijas sistēmu, lēmums par vīzu informācijas sistēmas izveidi, kā arī rīcības plāns, kura izpilde tiks pārbaudīta divreiz gadā. Tālāk padziļināta *Europol* un *Eurojust* sadarbība. *Europol* ietvaros izveidota pretterorisma darba grupa. Turklāt panākta vienošanās par informācijas apmaiņu un sadarbību attiecībā uz teroristu noziedzumiem un informatīvo datu saglabāšanu.

Nākamā joma, kurā Īrijas prezidentūras laikā tika veikti būtiski pasākumi, ir efektīvas daudzpusējās attiecības. Lai veicinātu daudzpusējās sistēmas efektivitāti, Eiropas Savienība deva savu ieguldījumu darbā, ko veic Apvienoto Nāciju Organizācijas augsta līmeņa speciālistu grupa reformu jautājumos (*United Nations High-Level Panel on Reforms*), un ES turpinās šo sadarbību ar ANO, jo vēlas palielināt ANO pasākumu un darbības efektivitāti. Īrijas prezidentūras laikā sākām īstenot 2003. gadā pieņemto Eiropas Savienības un ANO Kopīgo deklarāciju par sadarbību križu noregulēšanā. Uzsākta arī sadarbības pastiprināšana ar reģionālajām organizācijām. Šajā sakarā vēlētos minēt, ka tālāk attīstīta sadarbība ar Āfrikas Savienību, kā arī Persijas liča valstīm, Arābu līgas un *MERCOSUR* valstīm. Lai palielinātu daudzpusējās sistēmas efektivitāti, ES uzsāka ļoti intensīvu augstākā līmeņa dialogu ar saviem īpašajiem partneriem, to skaitā ar ASV, Kanādu, Ķīnu, Japānu un Indiju. Ja runājam par Apvienoto Nāciju Organizāciju un ASV, vēlētos minēt "dialogu starp iesaistīto iestāžu nodaļu amatpersonām", kas ir ļoti noderīgs KĀDP jomā, lai mēs varētu plānot savu darbību un noteikt kopīgos mērķus. Šis dialogs jau notiek.

Runājot par stratēģiskajām partnerattiecībām ar Vidusjūras reģiona un Tuvo Austrumu valstīm, jāteic, ka šogad tika pieņemta stratēģija, kuras mērķis ir

sekmēt kopīgu miera, labklājības un progresu telpu attīstību Vidusjūras un Tuvo Austrumu reģionā. Mēs veicināsim politiskās reformas šajās valstīs, attīstīsim šo valstu spēju novērst un noregulēt konfliktus, padziļināsim tirdzniecību un ekonomisko sadarbību. Šajā sakarā vēlētos atgriezties pie mūsu vakardienas diskusijas, kurā nedaudz pieskāriem dialogam ar Vidusjūras reģiona valstīm. Tika atzīmēts, ka tā nolūks ir virzīt uz priekšu Tuvo Austrumu miera procesu. Vēlētos uzsvert, ka šā dialoga galamērķis nav panākt, lai Tuvo Austrumu miera process vainagotos ar panākumiem. Tā sauktā *Euromed* sadarbība ir īpašs forums – tā ietvaros Eiropas Savienība tiecas veicināt un stiprināt sadarbību ar šīm valstīm tirdzniecībā, ekonomikā un ārpolitikā. Šis forums Vidusjūras reģiona partneriem paver iespēju izteikt viedokli par aktuālajiem jautājumiem un turpināt savstarpēju dialogu. Nākotnē sadarbība un dialogs turpināsies drošības jomā.

Pēdējā joma, uz kuru saistībā ar Eiropas drošības stratēģijas īstenošanu Īrijas prezidentūras laikā tika koncentrēta uzmanība, bija visaptverošas politikas formulēšana attiecībā uz Bosniju un Hercegovinu. Kā jūs zināt, Bosnija un Hercegovina Eiropas Savienībai ir viens no nopietnākajiem izaicinājumiem vairāku iemeslu dēļ: tā ir valsts, kurā ES jau ir lielā mērā iesaistījusies; ES plāno, ka NATO vadīto Stabilizācijas spēku misiju pārņems EDAP misija un ES uzņemsies arī politisku atbildību, jo notiek pāreja no Deitonā-Parīzes darba kārtības uz Eiropas integrācijas darba kārtību.

Runājot par stratēģijas īstenošanu, jāteic, ka arī Nīderlandes prezidentūra izvirzīja dažas prioritātes, kuras galvenokārt vērstas uz Īrijas prezidentūras uzsāktā darba turpināšanu. Kā piemēru varētu minēt nosprausto mērķi veicināt to, lai tiktu pieņemta trešā direktīva par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanu, kas paredzētu izbeigt teroristu finansēšanu; Maķedonijā, kā arī Bosnijā un Hercegovinā veiksmīgi turpināt ES policijas misiju; nostiprināt militārās un civilās spējas, šai nolūkā Eiropas Savienības militārajam potenciālam izvirzot jaunu mērķi jeb tā saukto titulumērķa iniciatīvu 2010 (*Headline Goal 2010*). Konceptiju par ātrās reaģēšanas kaujas grupām vajadzētu tālāk attīstīt arī darba kārtības ietvaros. Īpaša uzmanība ir pievērsta ES un NATO attiecību koordinēšanai un sadarbībai, pamatojoties uz līgumu "Berlīne plus". Šobrīd ir svarīgi pieņemt un īstenot lēmumus attiecībā uz miera veicināšanu Āfrikā. Iespējams, jūs jau zināt, ka Nīderlandes prezidentūra daudz dara, lai sasniegtu progresu to problēmu risināšanā un izaicinājumu pārvarēšanā, ar kuriem saskaras Āfrikas valstis.

Līdztekus iepriekš minētajiem pasākumiem, kas attiecas tieši uz Eiropas drošības stratēģijas īstenošanu, vēlos pieminēt, ka pēdējo mēnešu laikā ES ir veikusi arī citus pasākumus, lai sasniegtu Eiropas drošības stratēģijas galveno mērķi, proti, sagādātu dzīvi daudz drošākā pasaulē. Kā piemēru varētu minēt Eiropas Kaimiņu politiku, kuras ietvaros noris dialogs un sadarbība ar Eiropas Savienības kaimiņvalstīm austrumos. Šī politika aptvers arī Armēniju, Azerbaidžānu un Gruziju. Kā praktisku piemēru krīzes noregulēšanas jomā varētu minēt divas policijas misijas, kas tiek īstenotas Bosnijā un Hercegovinā un Maķedonijā; savukārt militārajā jomā – operācijas Maķedonijā un Kongo (Operācija *Artemis* Kongo tika īstenota

pagājušajā gadā).

Tas ir acīmredzams: ja Eiropas Savienība arī turpmāk grib panākt progresu Eiropas drošības stratēģijas īstenošanā un vēlas kļūt par globāli nozīmīgu subjektu, tai jāveic savas spējas un jārikojas saskaņotāk. Runājot par spēju attīstīšanu, jāatzīmē, ka nozīmīgs sasniegums ES īstenotajos pasākumos ir Eiropas Aizsardzības aģentūras izveidošana, kā arī civilās un militārās plānošanas daļas izveide Padomes Ģenerālsekretariāta ietvaros. Vēl viens nozīmīgs solis attīstības virzienā tika sperts, pieņemot Kaujas grupas koncepciju, titulumērķa iniciatīvu 2010, kā arī rīcības plānu attiecībā uz EDAP civilajiem aspektiem. Kā piemēru lielākas saskaņas panākšanai var minēt ES ārlietu ministra amata un Eiropas ārējo attiecību dienesta izveidošanu. (tiklīdz dalībvalstis būs parakstījušas un ratificējušas jauno ES Konstitūciju).

Nobeigumā vēlos atzīmēt divus faktorus, kas ir svarīgi no stratēģijas īstenošanas viedokļa. Pirmkārt, ES nevar viena pati sasniegt Eiropas drošības stratēģijā izvirzītos mērķus. Stratēģija īstenojama arī divpusējā līmenī. Tas nozīmē, ka dalībvalstīm būtu jāvelta papildu pūles divpusējo attiecību veicināšanai un ir nepieciešama arī cieša sadarbība ar ASV. Otrkārt, uzskatu, ka nozīmīga loma drošības stratēģijas īstenošanā ir jaunajām ES dalībvalstīm, un esmu pārliecināts, ka tās dos pozitīvu ieguldījumu ES spēju vairošanā un saskaņotības stiprināšanā. Mana pēdējo gadu pieredze šajā aspektā ir bijusi ļoti pozitīva. Paldies par uzmanību!

Prof. ROBS DE VIJKS, Klingendāla Stratēģisko studiju centra direktors

Īsumā pastāstīšu par projektu, ar ko nodarbojās ES Drošības studiju institūts Parīzē. Šī projekta nosaukums ir “Eiropas aizsardzība: priekšlikums Baltajai grāmatai”. 2001. gada beigās saskaņā ar Lākenas galotņu sanāksmē pieņemto lēmumu tika izveidota darba grupa. Projekts tika īstenots gandrīz divus gadus.

Mēs izstrādājām ziņojumu, kura sākumā tika sniegts pārskats par visu, kas līdz šim paveikts EDAP jomā. Tālāk mēs centāmies izstrādāt dažus militāro operāciju scenārijus, un tie ir diezgan ilustratīvi. Šajos scenārijos parādīts, kādi nākotnē varētu būt militārie kontingenti un kā Eiropas Savienība varētu tos izmantot. Tomēr šie scenāriji nebūt nav nākotnes pareģojumi. Gluži pretēji, šie scenāriji tiek izmantoti analītiskiem nolūkiem un lai noteiktu pašreizējās nepilnības. Neiedziļināšos šo scenāriju skaidrošanā, bet tikai tos ieskicēšu.

Pirmais militāro operāciju scenārijs ir plaša mēroga miera uzturēšanas operācijas. Tās var salīdzināt ar tāda veida militārajām operācijām, kādas šobrīd Balkānos īsteno NATO un ES. Otrais scenārijs ir humānā iejaukšanās. Šis scenārijs ietver humanitātes krīzes, kas radušās genocīda rezultātā, piemēram, Āfrikā. ES iesaistās attiecīgās operācijās ar speciāliem bruņotajiem spēkiem 10 000 karavīru sastāvā. Trešais scenārijs ir reģionālā karadarbība. Šis ir ļoti nozīmīgs scenārijs, kas parasti diskusijās Eiropā netiek pieminēts. Pirmais Līča karš 90. gadu sākumā šai ziņā ir labs piemērs. Šis ir tādas karadarbības scenārijs, kuras mērķis ir aizsargāt ES kopējās intereses. Ceturtais scenārijs ir vairāk vai mazāk līdzīgs pašreiz Afganistānā īstenotajai militārajai operācijai *Nezūdošā brīvība*. Lai atrastu masu iznīcināšanas ieročus un likvidētu teroristus, kuri šos ieročus var izmantot, tiek likti lietā speciāli bruņotie spēki. Pēdējais scenārijs ir savas teritorijas aizsardzība, kas kļūst aizvien aktuālāka.

Balstoties uz šiem scenārijiem, mēs izdarījām vairākus secinājumus. Daži no tiem jau ir zināmi kā vispāratzītas patiesības, kuras atbilst iepriekš veikto analīžu rezultātiem un uz kuru pamata jau ir izstrādāts Eiropas spēju rīcības plāns. Tomēr mēs uzskatījām, ka varam izvirzīt arī dažus jaunus secinājumus. Kā jau vienmēr, ir labas ziņas un sliktas ziņas. Labā ziņa ir tā, ka Eiropas Savienība spēj īstenot plaša mēroga miera atbalstīšanas un miera uzturēšanas operācijas. Tā var pārņemt Balkānos notiekošās miera uzturēšanas operācijas vadību. Turklāt Eiropas Savienība ir spējīga ātri izvietot militāros spēkus 2000 līdz 3000 personu sastāvā lielos attālumos, kā to pierādīja militārā operācija *Artemis* Kongo. Turklāt Eiropas Savienība var veikt arī diezgan plaša mēroga kaujas operācijas.

Sliktā ziņa ir tā, ka vissarežģītākajās misijās Eiropas Savienībai jāpaļaujas uz palīdzību no malas, piemēram, uz ASV palīdzību. Eiropas Savienībai gluži vienkārši trūkst spēju īstenot plaša mēroga autonomas militārās operācijas. Tai trūkst – un tas ir ļoti svarīgi – spēju gūt ātrus militāros panākumus ar minimāliem pašas karaspēka zaudējumiem un minimāliem civiliedzīvotāju upuriem. Tā saucamajiem postmodernajiem bruņotajiem spēkiem vajadzētu spēt šos nosacījumus īstenot. Taču mums nav postmodernu bruņoto spēku. Daži gan uzskata, ka Eiropas Savienība esot postmoderns veidojums, lai arī ko tas varētu nozīmēt: tomēr tā nav ne valsts, ne arī federācija. Postmoderni bruņotie spēki var ātri sasniegt savus mērķus ar minimāliem sava karaspēka zaudējumiem un minimāliem civiliedzīvotāju upuriem. Amerika, neapšaubāmi, jau ir uz šā ceļa. Mēs gan neesam. Mēs esam postmoderna sistēma, kuras rīcībā ir modernu nacionālo bruņoto spēku kopoījums, un tā, neapšaubāmi, ir pretruna. Ja Eiropas Savienība dislocē bruņotos spēkus kaujas uzdevumam, tā lielā mērā riskē ar to, ka bojā gājušo militārpersonu skaits būs liels un pārāk lieli būs arī civiliedzīvotāju upuri. ES gluži vienkārši nespēj īstenot tāda tipa militārās operācijas, kā pašlaik Irākā notiekošā vai operācija *Nezūdošā brīvība*. Operācijas *Irākas brīvība* rezultātā strauji sabruka Sadama Huseina valdība. Tas bija panākums. Tomēr šai operācijai sekojošā stabilitātes nodrošināšanas operācija nevainagojās ar panākumiem.

Mums ir jānovelk striktas robežas starp karošanu, uzvaru karā un miera iedibināšanu, jo tās ir pilnīgi dažādas lietas. Miera iedibināšanai vajadzīgas pavisam citas doktrīnas. Šis uzdevums var prasīt tikpat lielas militārās spējas, taču noteikti prasa citādas doktrīnas un citādu uztveri. Miera iedibināšana ir lielā mērā politisks process, bet gūt uzvaru karā – tas ir militārs uzdevums. Manuprāt, Eiropas Savienība diezgan labi varētu tikt galā ar miera iedibināšanu, jo mēs, kā jau tas iepriekš šajā seminārā tika apspriests, ļoti ilgu laiku uzmanību esam koncentrējuši tieši uz nemilitāru spēku. Ļaujiet man īsumā izklāstīt mūsu galvenos secinājumus.

Pirmais secinājums. Eiropas Savienībai trūkst dislocējamo kaujas spēku. Aprēķini rāda, ka ES spēj dislocēt un uzturēt 40 000 līdz 50 000 karavīru. Tie nav necik iespaidīgi skaitļi, īpaši ņemot vērā to, ka Eiropas Savienībā ir 1,5 miljoni karavīru. Lielākā daļa karaspēka ir vecmodīgi nacionālie bruņotie spēki, kas paredzēti pašu valsts aizsardzībai. Galvenais jautājums ir šāds: kā šos vecmodīgos spēkus pārveidot

par dislocējamiem spēkiem? Darba grupa ieteic, ka līdz pat 50 procentiem no visiem bruņotajiem spēkiem, nevis 10 procentiem, kā tas ir pašreiz, vajadzētu būt dislocējamiem, un saskaņā ar mūsu darba grupas secinājumiem Eiropas Savienībai pirmām kārtām būtu jāizveido kaujas spēki 60 000 karavīru sastāvā. Pašreizējās titulumērķa iniciatīvas sakarā par šādiem kaujas spēkiem nav ne runas, jo patlaban bruņoto spēku sastāvā ir 100 000 karavīru un tajos ietilpst gan kaujas atbalsta spēki, gan kaujas nodrošinājuma atbalsta spēki. Tātad pirmām kārtām ir nepieciešami kaujas spēki 60 000 karavīru sastāvā. To, cik lieliem jābūt kaujas atbalsta spēkiem un kaujas nodrošinājuma atbalsta spēkiem, jāaprēķina, ņemot vērā šos nepieciešamos kaujas spēkus 60 000 karavīru sastāvā.

Otrais secinājums. Eiropas Savienība nav vienojusies par bruņoto spēku kombinēšanas sistēmu. Šāda sistēma ir vitāli svarīga operatīvai dislokācijai, kā arī, lai noteiktu vispareizāko kaujas elementu un atbalsta elementu proporciju bruņotajos spēkos. Mēs pārāk daudz uzmanības pievēršam kaujas elementiem, taču ir jādomā arī par kaujas atbalsta elementiem. Ja tie nebūs pietiekami, mēs nevarēsim dislocēt kaujas spēkus. Tādējādi ātras bruņoto spēku dislokācijas nodrošināšanai ir absolūti nepieciešama konkrēta kombinēšanas sistēma. Darba grupa noteikusi, ka plānoto mērķu un vissarežģītāko misiju īstenošanai ir vajadzīgs tā saucamais sauszemes karaspēka Eiropas daudznacionālais korpuss, kurā ietilptu kaujas spēki 60 000 karavīru sastāvā.

Vēlreiz jāuzsver, ka, balstoties tieši uz šo rādītāju, jānosaka kopējais bruņoto spēku sastāvs. Kaujas atbalsta spēkiem un kaujas nodrošinājuma atbalsta spēkiem jābūt pietiekami lieliem, lai būtu iespējams dislocēt kaujas spēkus 60 000 karavīru sastāvā. Tā būtu pilnīgi jauna pieeja pašreizējo Eiropas Savienības Ātrās reaģēšanas spēku attīstīšanai. Runājot par bruņoto spēku kombinēšanas sistēmām, kā pirmais uzdevums jāmin kaujas grupu izveide, kura, kā jau iepriekš tika teikts, ir ļoti nozīmīga, jo tas būtu pirmais solis ceļā uz bruņoto spēku kombinēšanas sistēmas izveidošanu. Tas viss kopā ar iepriekšminētajiem scenārijiem palīdzētu daudz skaidrāk apzināt ES reālās spējas.

Trešais secinājums. Mums trūkst ekspedīcijas spēju. Diezgan daudzās valstīs termins “ekspedīcija” nav populārs, jo tiek asociēts ar uzbrukumu un okupāciju. Tomēr tas tā nav. Ekspedīcijas spējas nozīmē to, ka karaspēku var ātri dislocēt lielos attālumos. Šādu skaidrojumu atbalsta arī darba grupa. Ekspedīcijas spēki ir nepieciešami gan miera atbalsta operācijās, gan kaujas operācijās.

Galvenais jautājums ir šāds: kā pārstrukturēt bruņotos spēkus, lai tie būtu vieglāk izmantojami? Šajā nolūkā ir nepieciešams, piemēram, atrast veidu, kā modernizēt mūsu bruņotos spēkus, lai būtu iespējams samazināt civiliedzīvotāju upurus un sabiedroto spēku zaudējumus. Šīs problēmas analizē, kā jūs redzat no mūsu ziņojuma, esam izmantojuši tā saucamo militāro spēju elementus. Militārās spējas ietver dažādus elementus, tas ir, operāciju īstenošanai būtiskas spējas. Pamatojoties uz jau minētajiem scenārijiem, mēs viegli noteicām visaktuālākās vajadzības.

Mīnēšu tikai pašas svarīgākās. Mums trūkst gan slepenajām, gan atklātajām operācijām nepieciešamo speciālo spēku; mums trūkst specializēto bruņoto spēku, piemēram, manevrēšanas brigāžu; mums trūkst izlūkošanas spēju, tostarp gan cilvēkresursu, gan arī tehnisko izlūkošanas līdzekļu, piemēram, satelītu; trūkst autonomām darbībām nepieciešamās vadības un kontroles struktūras; trūkst spējas īstenot tehniskos un stratēģiskos gaisa pārvadājumus; trūkst precīzi vadāmo šāviņu, kas palīdzētu mazināt civiliedzīvotāju upurus; trūkst arī vadāmās raķetes; trūkst drošas un dislocējamās vadības un kontroles sistēmas; trūkst spēju iznīcināt ienaidnieka pretgaisa aizsardzību, kā arī mēs nevaram nodrošināt pienācīgu aizsardzību pret kodolieročiem, bioloģiskajiem ieročiem un ķīmiskajiem ieročiem. Šis trūkumu saraksts ir garš, un lielākā daļa no tiem ir ņemta vērā Eiropas spēju rīcības plānā. Kopumā mūsu veiktā analīze visu to apstiprināja, tomēr mēs uzsvērām trīs prioritātes.

Pirmā prioritāte ir vadības, kontroles, komunikāciju, datoru, informācijas, uzraudzības un izlūkošanas (*CAISR*) sistēma. Šī sistēma ir ārkārtīgi nozīmīga. Tā ir jebkuras militārās operācijas pamatā. Bez šīs sistēmas nav iespējams īstenot autonomu militāro operāciju. Aukstā kara laikā ASV šādu sistēmu izveidoja. Turpretī Eiropā pēc Aukstā kara šāda sistēma netika izveidota. Tomēr tā ir ārkārtīgi nepieciešama. Ja tās nav, gluži vienkārši nav iespējams veikt ekspedīcijas operācijas. Otrā prioritāte ir spējas, kas nodrošina ātru dislokāciju un iesaistīšanos: stratēģiskie gaisa pārvadājumi, īpašie bruņotie spēki, specializētie bruņotie spēki. Trešā prioritāte ir pašu bruņoto spēku aizsardzība.

Ceturtais secinājums ir tāds, ka nav vienota viedokļa par bruņoto spēku pārveidošanu. Šis elements ir ļoti svarīgs, bet bieži tiek piemirsts. Bruņoto spēku pārveidošana ir ne tikai to modernizācija. Modernizācija vairāk saistīta ar jauna aprīkojuma iegādi un jaunu spēju izstrādi. Bruņoto spēku pārveidošana nozīmē arī tādu jaunu militāro operāciju īstenošanas metožu un jaunu doktrīnu izstrādi, kas nodrošina fundamentālu pāreju no tradicionālas placdarma karadarbības vai militārajām operācijām uz tīklveida militārajām (network centric) operācijām, kas paredz saikni starp sensoriem un “šāvējiem”.

Amerikāņi eksperimentēja ar pirmajām tīklveida karadarbības un tīklveida nodrošinājuma formām operāciju *Irakas brīvība* un *Nezūdošā brīvība* laikā. Un visi plusi bija skaidri redzami. Amerikāņi varēja izvietot savas vienības uz sauszemes, jūrā un gaisā; viņi varēja sasaistīt un ievākt izlūkošanas datus, piemēram, izmantojot no attāluma vadāmos transportlīdzekļus. Vienības darbojas vienotā tīklā, un tas veicina militāro operāciju efektivitāti. Šo mēģinājumu rezultātā gūtā mācība ir tāda, ka tīklveida operācijas palīdz karā ātri gūt uzvaru un izvairīties no pārāk lieliem civiliedzīvotāju upuriem un pašu spēku zaudējumiem. Ņemot to vērā, mēs varbūt varētu atrisināt pretrunu starp mūsu postmoderno sistēmu un tās rīcībā esošajiem modernajiem bruņotajiem spēkiem. Iespējams, ka postmoderno bruņoto spēku izveidi veicinātu jaunu doktrīnu ieviešana un tīklveida operāciju apgušana. Problēma, protams, ir tā, ka šajā ziņā starp ASV un Eiropu pastāv ļoti liela plaisa. Amerikas modelis – tīklveida karadarbība – prasa itin visu iesaistīto vienību pilnīgu

sadarbību. Mēs Eiropā to gluži vienkārši nevaram panākt. Pirmkārt, tāpēc, ka mums nav tik daudz naudas, otrkārt, tāpēc, ka mums ir savstarpēji jāsasaista dažādu valstu vienības. Tādēļ mums ir jāatrod citāda pieeja. Ir jāsāk ar kopīgas vadības, kontroles, komunikāciju, datoru, informācijas, uzraudzības un izlūkošanas sistēmas (angliski C4ISR) izveidi. Pēc tam šajā sistēmā jāiekļauj nacionālās vienības.

Tāpat sadarbība vadības un kontroles, kā arī izlūkošanas līmenī ir ārkārtīgi nozīmīga. Tas gan nedaudz atšķiras no amerikāņu sistēmas, tomēr ļauj vismaz zināmā mērā panākt lielāku sadarbību Eiropas valstu bruņoto spēku starpā, kā arī uzlabot sadarbību ar Amerikas bruņotajiem spēkiem. Šī jaunā domāšana prasa Eiropas valstu nacionālo doktrīnu saskaņošanu. Mēs ieteicām, ka Eiropas Aizsardzības koledžai būtu jāpūlēs kopā civilpersonas un militārpersonas un jāveicina tādas kopējas stratēģiskās kultūras ieviešana, kas ietvertu jaunas doktrīnas un jēdzienus. Iespējams, ka tā darbosies virtuāli.

Mums jāsamierinās ar to, ka mēs rīkojamies citādi nekā amerikāņi, vai nu mums tas patīk, vai ne. Un tam par pamatu ir mūsu 50 gadus ilgās integrācijas pieredze. Mēs militāro varu uztveram citādi nekā viņi. Tam, protams, ir ciešs sakars ar slavenajām diskusijām par Veneru un Marsu. Ļoti laba zīme ir tā, ka nesen tika nolemts izveidot ko līdzīgu Eiropas Aizsardzības koledžai.

Pieņemtais secinājums. ES ieguldījumi savas iekšzemes drošības garantēšanā vai iekšzemes izaicinājumiem ir ļoti niecīgi. Iekšzemes aizsardzībai vai drošībai rodas jauni izaicinājumi. Militārie uzdevumi galvenokārt ir vērsti uz civilās pārvaldes atbalstu. Ir jāveic konkrēti pasākumi, lai atbalstītu vai pastiprinātu solidaritāti Eiropā. Mūsu ieteikums ir pilnīgi skaidrs – Eiropā nepieciešamas civilās vienības, kas būtu izmantojamas katastrofu seku novēršanai, kopīgi medikamentu krājumi un kopējās iekšzemes* aizsardzības koordinators. Tie ir pirmie uzdevumi, kas Eiropas Savienībai jāveic, lai tā tiktu galā ar šiem izaicinājumiem.

Gan iekšzemes aizsardzība, gan Eiropas drošības un aizsardzības politika, kas ir ES ārpolitikas sastāvdaļa, prasa uzlabot stratēģisko lēmumu pieņemšanas un krīzes vadības spējas. Gan iekšzemes drošības garantēšanai, gan EDAP īstenošanai ir nepieciešami jauni mehānismi un tehniskie līdzekļi. Satelītu izmantošana kļūs vēl nozīmīgāka.

Tā kā mēs nevaram vienmēr paļauties tikai uz ASV, mums pašiem jābūt spējīgiem pieņemt stratēģiskus lēmumus, un tāpēc jāzina, kas notiek pasaulē. Stratēģisku lēmumu pieņemšanai ir nepieciešami pastāvīgi, kā arī dislocējami stratēģiskie štābi, kas būtu saistīti ar iepriekšminēto vadības, kontroles, komunikāciju, datoru, informācijas, uzraudzības un izlūkošanas sistēmu.

Pēdējā piebilde. Kas būtu jādara? Mūsaprāt, vispirms valdībām būtu jādefinē savas politiskās ambīcijas. Šajā attēlā redzams, ka politiskās ambīcijas var būt dažādas.

* Iekšzemes aizsardzība vai drošība ir jauns jēdziens, kas radies pēc 11. septembra teroristu uzbrukuma ASV. Angliski – homeland security. (Red. piez.)

<i>Politiskās ambīcijas</i>	<i>Nepieciešamie spēki</i>	<i>Nepieciešamie bruņoto spēku elementi</i>
Zems profils, zema riska pakāpe (5.līmenis)	Nav ekspedīcijas operāciju īstenošanai nepieciešamo spēju; stabilitātes nodrošināšanas operāciju īstenošanas spējas ir ierobežotas	Vieglie kājnieki, izmantojami stabilitātes nodrošināšanas operācijās, gaisa pārvadājumi
Zems profils, vidēja riska pakāpe (4.līmenis)	Specializācija konkrētā jomā ekspedīcijas operāciju īstenošanai	Iepriekšminētie elementi un specializācija konkrētā jomā, piemēram, karavīri, kas sagatavoti darbībai kalnos, speciālo operāciju spēki, medicīnas vienības, aizsardzība pret kodolieročiem, bioloģiskajiem un ķīmiskajiem (angliski – NBC) ieročiem
Vidējs profils, vidēja riska pakāpe (3.līmenis)	Konkrētas spējas veikt aizsardzības ekspedīcijas un (kaujas) atbalsta operācijas	Iepriekšminētie elementi un specializācija konkrētā jomā, piemēram, pretgaisa aizsardzība, aizsardzība pret ballistikajām raķetēm, no attāluma vadāmi transportlīdzekļi, bezpilota lidmašīnas, mīnu meklētāji
Vidējs profils, augsta riska pakāpe (2.līmenis)	Konkrētas spējas veikt uzbrukuma ekspedīcijas operācijas	Iepriekšminētie elementi un fregates, iznīcinātāji, zemūdenes, sākotnējā iebrukuma spēki, tādi kā gaisā manevrējamas brigādes un jūras kājnieki, kā arī tiem sekojošie spēki, piemēram, mehanizētas un kājnieku brigādes, kā arī spējas īstenot miera nodrošināšanas operācijas
Augsts profils, augsta riska pakāpe (1.līmenis)	Plašs elementu spektrs ekspedīcijas operāciju nodrošināšanai	Iepriekšminētie elementi un spējas nodrošināt kaujas operācijas divīziju vai vēl augstākā līmenī
Globāla atbildība	Pilns ekspedīcijas operāciju nodrošināšanai nepieciešamo spēju spektrs	Iepriekšminētie elementi un stratēģiskie elementi, tādi kā satelīti, stratēģiskie bumbvedēji un spējas nodrošināt koalīcijas operācijas armijas korpusa līmenī

Atbilstoši katram politisko ambīciju līmenim var attīstīt konkrētus spēkus. Ja valdībai ir ļoti ierobežotas politiskās ambīcijas, tad tā var sacīt: “Koncentrēsimies uz ne sevišķi riskantām miera uzturēšanas operācijām.” Ja politiskās ambīcijas ir lielas, valdība var izšķirties par plašu militāro vienību spektru, lai varētu īstenot visu veidu misijas, sākot ar miera uzturēšanas, miera atbalstīšanas operācijām un beidzot ar kaujas operācijām vissarežģītākajās konfliktsituācijās. Šajā ziņā ir atšķirība starp bruņoto spēku nodrošinātājam valstīm un tām valstīm, kuras ir spējīgas bruņotos spēkus vadīt, proti, ietvara jeb vadošajām valstīm. Tās ir ļoti svarīgi. Lielākā daļa Eiropas valstu ir bruņoto spēku nodrošinātājas, un tikai nedaudzas var būt ietvara jeb vadošās valstis. Labākie piemēri pirmām kārtām ir Lielbritānija un otrajā vietā - Francija. Mazāki bruņotie kontingenti ir, piemēram, Nīderlandei, Spānijai un Itālijai, bet arī šīs valstis var uzņemties vadošo valstu funkcijas. Pārējās valstis lielākoties ir bruņoto spēku nodrošinātājas. Tātad valdībām ir jānosaka savas ambīcijas un jācenšas veidot tādas bruņotos spēkus, kas atbilst šīm ambīcijām.

Ja visi bruņoto spēku nodrošinātāji vēlēšies veidot lielus vispārējas darbības bruņotos spēkus, to ieguldījums kopējos bruņotajos spēkos nebūs īpaši nozīmīgs. Svarīga ir specializācija konkrētā jomā. Nav citas izvēles kā vien domāt par šo konkrēto spēju attīstīšanu, nodrošinot līdzfinansējumu atsevišķu valstu ieguldījumam, kopējo spēju un specializācijas attīstīšanai. Šai nolūkā, protams, ir nepieciešams turpināt Eiropas militāro integrāciju. Mums skaidri jāzina, vai konkrēta valsts vēlas specializēties konkrētā jomā. Tas ir liels izaicinājums, un ar to var tik galā, vienīgi ciešāk integrējoties Eiropas drošības un aizsardzības politikā.

Mūsaprāt, pirmais uzdevums būtu saskaņot savus centienus ar jaunizveidotās Aizsardzības aģentūras starpniecību. Ja tas tiks izdarīts un tiks attīstītas specializētas spējas, tad pat mazāko dalībvalstu ieguldījums būs uzticības vērts un nozīmīgs un rezultātā šīm valstīm būs lielāka politiskā ietekme. Paldies!

VLADIMIRS BILČIKS, Slovērijas Ārpolitikas asociācijas analītiķis

Paldies, ka uzaicinājat mani uz šo konferenci. Kad Antonio Misiroli pirms pāris dienām lūdza mani piedalīties šajā paneldiskusijā kā debatētāju, vēl nezināju, ko šeit teikšu. Patiesībā esmu diezgan apmierināts, ka pirms došanās uz Rīgu nesagatavoju pārāk daudz komentāru, jo uzskatu, ka pēdējās dienas patiešām devušas lielu pārdomām un iedvesmojušas uz komentāriem.

Es pievērsīšos tematam, kas savā ziņā šķiet vienojošs, un patiesībā Tomass Rīss to jau pieminēja savā ievadrunā. Ja aplūkojam problēmas, ar kurām saskaramies, un iespējamo ES atbildes reakciju, tad vārds, kas nāk prātā, ir holistisks jeb “vienots”. Mēs jau daudz esam runājuši par problēmām, kuras būtībā ir visaptverošas un kuru dēļ ir ļoti grūti atšķirt “netiešos” draudus no “tiešajiem” draudiem. Taču, kad runājam par mūsu reakciju uz šiem draudiem un galveno uzmanību pievēršam tai, tad jāteic, ka subjekts, proti, Eiropas Savienība, ne tuvu nav vienots. ES ir spējīga apkopot spēkus un rīkoties attiecībā uz atsevišķiem šo draudu elementiem, piemēram, sadarboties masu iznīcināšanas ieroču izplatības apkarošanā vai arī sadarboties terorisma draudu novēršanā. Turpretī tad, ja runa ir par reģionālajiem konfliktiem un nestabilām valstīm, šo problēmu risināšanā ES ir guvusi labākajā gadījumā visai atšķirīgus rezultātus – ņemot vērā kaut vai ES reakciju uz notikumiem Rietumbalkānos vai arī debates par pašreizējo krīzi Sudānā. Tādējādi Eiropas Savienība gan var izvirzīt grandiozus mērķus kā savus stratēģiskos uzdevumus, taču patiesībā ir maz garantiju – un faktiski mums nemaz nevajadzētu cerēt –, ka šie mērķi tiks sasniegti un šie grandiozie rezultāti gūti. Tādēļ droši vien – lai arī cik

drūmi tas izklausītos – , runājot par iespējamo ES atbildi uz šiem draudiem, “spēles nosaukums” ir un paliks “pieticīgas izredzes”.

Ļaujiet man pierādīt, ka attiecībā uz ārējo problēmu risināšanu ES aizvien vairāk pietrūkst enerģijas tajās ar ārējo darbību saistītajās jomās, kuras agrāk, kā likās, funkcionēja gluži labi. Tajā pašā laikā, kaut arī Eiropas Savienība daudz pūļu iegulda noteiktas stratēģiskās kultūras veidošanā, tai joprojām trūkst instrumentu, līdzekļu un daudzumu citu svarīgu lietu, lai savus stratēģiskos mērķus īstenotu praksē.

Ļaujiet man šajā sakarā aplūkot divus aspektus. Pirmām kārtām, paplašināšanos kā piemēru varbūt visveiksmīgākajam Eiropas Savienības ārpolitikas instrumentam. Pēdējā paplašināšanās kārtā daudzējādā ziņā bija ļoti grūta, un, iespējams, pati ES ir ar šo uzdevumu nopūlējusies daudz vairāk, nekā 15 dalībvalstis 90. gadu vidū to bija paredzējušas. Eiropā regulāri notika Starpvaldību konferences (SVK) – 1997. gadā Amsterdamā, 2000. gadā Nicā un visbeidzot 2004. gadā Briselē. Tomēr, lai arī mums bijušas trīs dažādas SVK, nav nekādu garantiju, ka institucionālās pārmaiņas galu galā tiks īstenotas. Turklāt tagad visām 25 dalībvalstīm ir mazāk naudas, un, runājot par budžeta apjomu procentuālā izteiksmē no Eiropas Savienības IKP, visticamāk, šis budžets samazināsies, nevis pieaugs. Mums jāatzīst, ka valstu atbalsts ES veiksmīgākajam ārpolitikas instrumentam ir niecīgs. Jau mūsdienā Eiropas Savienībā, kurā ir 25 dalībvalstis, nav viegli panākt vienprātību daudzos politikas jautājumos, un jādoma, ka jebkuru turpmāko ES paplašināšanos īstenot būs daudz grūtāk nekā pēdējo. Uzskatāms piemērs šeit neapšaubāmi ir Turcija. Turklāt ir maz ticams, ka arī citi reģioni, jo īpaši Rietumbalkāni, varētu panākt ātru integrāciju. Ironija ir tā, ka Komisija pret valstīm, kuras atrodas uz dienvidaustrumiem no Slovēnijas, izturas kā pret neatņemamu paplašināšanās procesa sastāvdaļu, bet Rietumbalkānu reģions tajā pašā laikā ir galvenais “poligons”, kur izšķirsies, vai Eiropas Drošības un aizsardzības politika (EDAP) būs veiksmīga vai neveiksmīga. Tādēļ mani izbrīna tas, kā šāda valstu un problēmu kombinācija varētu dot pozitīvus rezultātus, un es katrā ziņā apšaubu to, ka tuvākajā nākotnē “spēles nosaukums” attiecībā uz visu Rietumbalkānu reģionu – un valstīm aiz Horvātijas – būs “paplašināšanās”.

Otrais aspekts ir ES ārpolitika un drošības politika. Jā, ES ir diezgan labi izdevies uz papīra izklāstīt stratēģiskos mērķus, kādus tā vēlas īstenot, un šajā frontē mēs esam pieredzējuši daudzas aktivitātes, sākot ar EDAP iniciatīvu 1999. gadā un beidzot ar Solanas dokumentu un Konstitūcijā iekļautajiem institucionālajiem elementiem. Tomēr, ja runa ir par faktiskajām spējām – un šis jautājums šodien jau pieminēts vairākkārt –, ES šo spēju trūkst un dažkārt tā vienkārši dreifē. Tāds ir jautājums par Helsinkos apstiprinātās titulumērķa iniciatīvas īstenošanu, kas joprojām tiek atlikta. Eiropas Savienībā liela viedokļu atšķirība bija Irākas jautājumā, un šīs atšķirības vēl joprojām atbalsojas debatēs par ES turpmāko ārpolitisko lomu, jo īpaši attiecībā uz iesaistīšanos plašajos Tuvajos Austrumos. Panākumi Rietumbalkānos vēl nav pilnībā garantēti. Acīmredzot Bosnija kalpos kā izmēģinājumu vieta, taču tāds pats vardarbības uzliesmojums, kāds šā gada sākumā notika Kosovā, var atkārtoties arī Bosnijā, tiklīdz tur ienāks ES. Varbūt pats skumjākais ir tas, ka Eiropas Kaimiņu

politiku (EKP) ir grūti atzīt par tādas vienotas iesaistīšanās piemēru, kādu vajadzētu īstenot ārpolitikas subjektam, kas cenšas spēlēt noteiktu stratēģisku lomu pasaules notikumos. Mani lielā mērā pārsteidza tas, ka Havjers Solana savā runā, kuru viņš pagājušonedēļ teica ES Drošības studiju institūta gadskārtējā konferencē Parīzē, ne reizi neminēja vārdu “Ukraina” kā vienu no Eiropas Savienības prioritātēm. Taču EKP ir atsevišķs temats, un mums nav laika tajā iedziļināties. Gribētu teikt, ka tā ir bijusi samērā neveiksmīga iniciatīva, kuru drīzāk virza Komisija, nevis Padome, un tas liecina par to, ka daudzas dalībvalstis nevēlas kaimiņu politiku izvērst pārlieku tālu. Turklāt, metot tādas valstis kā Ukraina un Ziemeļāfrikas valstis pār vienu kārti, EKP nedod īpaši skaidru signālu par ES attiecībām ar tuvējām kaimiņvalstīm un jo īpaši attiecībā par tās reālo spēju tuvākajos gados veicināt ciešākas saites ar kaimiņvalstīm austrumos.

Tāpat kādi ir norādījumi attiecībā uz ES reakciju? Minēšu galvenos. ES vajadzētu “runāt vienbalsīgi”, kad vien tas ir iespējams un kad vien tā var darboties kopīgiem spēkiem un rīkoties kā vienots subjekts. Daži attiecīgas politikas jomas piemēri jau ir ieskicēti: vide un tirdzniecība, kā arī, iespējams, atsevišķi attīstības veicināšanai domātās palīdzības elementi. Citos jautājumos, kā paredzams, ES iekšienē radīsies vesela virkne koalīciju, kuras risinās konkrētus uzdevumus. Pozitīvs piemērs ir palīdzība, ko Baltijas valstis sniedza Gruzijai tieslietu un iekšlietu darba kārtības izstrādē. Varbūt Ukrainas kaimiņvalstis ar savu individuālo pieeju vīzu režīmam ar šo valsti varētu veicināt liberālas pārmaiņas visā ES vīzu politikā līdz ar ‘jauno’ dalībvalstu pievienošanos Šengenas režīmam. Taču es arī pieņemu, ka Eiropas Savienības ietvaros darbosies daudz vairāk atsevišķu dalībnieku ar atšķirīgām interesēm un atšķirīgiem viedokļiem. Desmit jaunajām dalībvalstīm, kuras iestājās Eiropas Savienībā, nu ir laiks pārdomāt un noteikt savas ārpolitikas prioritātes pēc iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO. Katra jaunā dalībvalsts meklē savu ārpolitikas nišu. Tādējādi bieži vien iznāk, ka tādas grupas kā Višegradas četrinieks zaudē savu praktisko nozīmi, jo, piemēram, V-4 nespēj vienoties par kopīgām interesēm, kopīgām prioritātēm un kopīgu rīcību. Pēdējais, bet ne mazāk svarīgs jautājums ir priekšnoteikumu piemērošana, kas jau tika šajā konferencē pieminēta. Iespējams, tieši tā ir joma, kurā ES varētu pacensties darīt ko vairāk. Eiropas Savienība var definēt savus stratēģiskos mērķus, un tai var būt savi noteikti stratēģiskās plānošanas veidi, taču acīmredzams ir tas, ka ES mērķu sekmīga īstenošana ir atkarīga gan no piedāvājuma, gan pieprasījuma. ES jābūt spējīgai piedāvāt zināmus sabiedriskus labumus, taču tai arī jāturpina audzināt šādu labumu saņēmējus. Manuprāt, viena no lietām, kas ES labi padodas, ir pieprasījuma veicināšana dažādās valstīs pēc tāda veida politikas, kādu nodrošina pati ES un ES sadarbības ietvari. Salīdzinošā novērtēšana nav iespējama ne paplašināšanās, ne arī ciešas partnerības kontekstā, ja vien ES nav uzticamu partneru “otrā pusē” vai arī subjektu, ar kuriem tā spēj sadarboties. Piemēram, priekšnoteikumu piemērošana Slovākijā nebūtu izdevusies, ja tur 90. gados nebūtu bijis uzticības cienīgas opozīcijas Vladimira Mečjara valdībai. Tas pats attiecas uz Ukrainu vai citām kaimiņvalstīm. Tāpēc ES varbūt vajadzētu dažas savas politikas iniciatīvas vērst uz pieprasījuma jomu un veicināt pieprasījumu pēc saviem sabiedriskajiem labumiem. Tādēļ tai vajadzētu vairāk iesaistīties mikrolīmeņa pasākumos un izstrādāt konkrētus projek-

tus ar konkrētiem cilvēkiem, uzmanību pievēršot ar izglītību saistītajām iniciatīvām, specifiskiem palīdzības projektiem attīstības veicināšanai, kā arī sadarboties ar partneriem - pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem ne tikai tuvajās ārzemēs, bet arī tālāk esošās teritorijās, kuras ietilpst un kurām jāietilpst ES stratēģisko interešu lokā. Paldies par uzmanību!

Dr. ŽANS ĪVS EINS, ES Drošības studiju institūta pētnieks, Parīze

Paldies, priekšsēdētāja kungs! Es izteikšu tikai trīs galvenās piebildes. Pirmā ir saistīta ar to, ko jau minēja Robs de Vijks – Eiropas Savienībā trūkst spējas rīkoties patstāvīgi. Manuprāt, pārsteidzoša ir lielā plaisa starp globālo draudu kategorisko būtību un, kā es to saucu, Eiropas Savienības intraverto dabu. No vienas puses, attiecībā uz drošību mums ir jāņem vērā tādi izaicinājumi kā ieroču izplatība, Tuvie Austrumi, terorisms, klimata pārmaiņas, bet, no otras puses, vismaz Eiropas Savienības darba kārtībā ir tādi jautājumi kā Konstitūcijas ratificēšana un Turcijas pievienošanās. Tie pēc būtības ir tādi jautājumi, kas liek apšaubīt pašas Eiropas Savienības pastāvēšanas jēgu. Te nav runas par politiku – te ir runa par pastāvēšanas jēgu. Ratifikācijas process dos izdevību Eiropas Savienības kritiķiem paust savas bažas un projekta atbalstītājiem - aizstāvēties. Tādējādi šī diskusija varētu ļoti apgrūtināt turpmāko integrācijas procesu Eiropas Savienībā. Tajā pašā laikā globālie draudi būtībā ir pamatoti, un tādēļ šī plaisa īstermiņa perspektīvā palielināsies.

Otrā piebilde ir saistīta ar Solanas dokumentu, kurš paredz ļoti plašu stratēģisko ietvaru. Vienā no teikumiem apgalvots, ka Eiropas Savienība *nenovēršami* ir globālās drošības nodrošinātāja. Tomēr vistiešāk šis dokuments ietekmē nevis iznākumu, bet procesu - procesu, kas saistīts ar militārajām spējām, bruņoto spēku kaujas grupām, Eiropas Aģentūru un pašu ārpolitiku: diplomātisko dienestu, ārlietu ministra posteni. Arī īstermiņa perspektīvā Solanas dokuments ietekmē drīzāk iekšējo procesu nekā ārpolitikas prioritāšu noteikšanu. Jā, protams, tiek plānoti vairāki pasākumi, taču vēl ir par agru tos īstenot. Šajā ziņā, manuprāt, Eiropas Savienībai nākamgad vissvarīgākais jautājums atkal būs saistīts ar Balkāniem. Tieši Kosova Eiropas

Savienībai, visticamāk, būs jāatzīst par galveno prioritāti drošības un iesaistīšanās jomā. Tādējādi atkal šī plaisa starp patiesi globālo drošības ietvaru un to, ko faktiski Eiropas Savienība dara, kļūs vēl lielāka.

Pēdējā piebilde ir saistīta ar ASV faktoru. Vēl ir pārāgri minēt, kas būs nākamais ASV prezidents, tomēr, visticamāk, pāratlantiskās attiecības tik un tā paliks sarežģītas, lai neteiktu vairāk. Irākas sakarā Savienības iekšienē vēl joprojām pastāv nopietnas viedokļu atšķirības. Konkrētāk, tiklīdz mēs sākam runāt par ASV ārpolitiku, Kopējai ārējai un drošības politikai (KĀDP) vairs nav nekādas nozīmes. Eiropas Savienības iekšienē nav vienotības attiecībā uz ASV. Un šis ir ļoti nopietns jautājums, kura dēļ Eiropas Savienībā rodas šķelšanās. NATO vairs nefunkcionē kā normāla un efektīva aliance. Kā Robs de Vijks jau minēja, iespējas sadarboties ar ASV pat jau no militārā potenciāla viedokļa vien ir ļoti ierobežotas. Konkrētāk, Vašingtona un Brisele vēl joprojām nav saskaņojušas savus viedokļus par spēka izmantošanu starptautiskajās attiecībās. Tādējādi pāratlantiskās sadarbības jomā sliktākais notikumu attīstības scenārijs būtu aizvien lielāka Amerikas norobežošanās, jo Vašingtona šobrīd koncentrējas uz Irākas jautājuma risināšanu un arī turpmāk galvenokārt koncentrēsies vienīgi uz to. Un ļoti vāja Eiropa. Tā ir letāla kombinācija.

Nobeigumā vēlētos pieminēt to, ka šobrīd Eiropas Savienībā vērojami arī daži pozitīvi aspekti, no kuriem pats svarīgākais ir aizvien lielākā izpratne par to, ka Eiropas Savienībai ir jāreaģē uz globālajiem draudiem – proti, analīze jāveic Eiropas Savienības, nevis atsevišķu dalībvalstu līmenī. Manuprāt, gan attiecībā uz bruņoto spēku kaujas grupām, gan attiecībā uz ārlietu ministra posteni viss liecina par to, ka šie jautājumi jārisina Eiropas Savienībai, nevis katrai valstij atsevišķi. Savukārt negatīvi ir tas, ka Eiropas Savienības darba kārtība – ratifikācijas process un Turcijas pievienošanās – palielinās plaisu starp intraverto Eiropas Savienību un globālajiem draudiem, kuri prasa arvien lielāku uzmanību. Ar to es arī vēlētos beigt. Paldies par uzmanību!